

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** М. Закіров, д-р політ. наук, завідділу політологічного аналізу. **Редакційна колегія:** Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, завідділу оперативної інформації, Т. Дубас, завідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. **Комп'ютерний дизайн:** Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 8 2019

ЗМІСТ

Коротко про головне

Президент України П. Порошенко провів телефонну розмову з прем'єр-міністром Ізраїлю.....3

Аналітика

Оперативний анонс

Вибори Президента України-2019 відбулися.....3

Політичні акценти

Ворошилов О.
XII Международный форум по безопасности в Киеве.....5

Дем'яненко М.
Створення Вищого антикорупційного суду – завершальний етап формування системи антикорупційних органів України.....12

Потіха А.
Брекзит: еволюція суспільних настроїв і політичні чинники затягування процесу.....20

Тарасенко Н.
Весняна сесія ПАРЄ: підсумки в контексті спроб відновлення повноважень російської делегації.....27

Якименко Ю. Ход и перспективы реформы децентрализации в оценках украинских экспертов.....	34

До нових стандартів самоврядування

Пальчук В. Зміни до Конституції України: що ще треба зробити для децентралізації влади.....	39

Економічний ракурс

Кулицький С. Фармацевтична галузь і фармацевтичний ринок в Україні: стан та проблеми розвитку (Закінчення, початок у № 6, 7)	47

Рябоконт А. Торговые санкции РФ в отношении экспорта товаров ТЭК в Украину (оценка ситуации экспертами отрасли и СМИ)	55

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України.....	62
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....	68
Наукові видання НАН України.....	80
Аерокосмічна і авіаційна галузі.....	82
Відновлювані джерела енергії.....	87

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Пальчук В. Реформування мережі регіональних публічних бібліотек у період проведення реформи з децентралізації влади.....	88

Коротко про головне

Президент України П. Порошенко провів телефонну розмову з прем'єр-міністром Ізраїлю

Президент України П. Порошенко провів телефонну розмову з прем'єр-міністром Ізраїлю Б. Нетаньяху, який привітав внесок глави Української держави у зміцнення українсько-ізраїльських відносин і відзначив високий рівень демократичних стандартів президентських виборів.

Глава Української держави подякував прем'єр-міністру Ізраїлю за підтримку України на міжнародній арені. Було відзначено динамічний розвиток двостороннього партнерства, зокрема політичного діалогу на найвищому рівні, за останні п'ять років.

Окремо було підкреслено, що важливим індикатором результативності українсько-ізраїльського діалогу стане очікуваний запуск Угоди про зону вільної торгівлі, яка відкриє нові можливості для бізнесу, стимулюватиме створення робочих місць, що відповідно сприятиме зростанню добробуту обох народів.

П. Порошенко також привітав Б. Нетаньяху з успішним проведенням виборів до кнесету Держави Ізраїль (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2019. – 22.04*).

Аналітика

Оперативний анонс

Вибори Президента України-2019 відбулися

У неділю, 21 квітня 2019 р., в Україні відбувся другий тур виборів Президента. За повідомленням DW, показник явки виборців у другому турі виборів Президента України, за даними Центральної виборчої комісії, становив 62,07 %.

Згідно з Національним екзит-поллом, В. Зеленський перемагає на виборах Президента з максимальною підтримкою в історії незалежної України – 73,2 %; у діючого голови держави П. Порошенка – 25,3 % (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/04/22/novyna/polityka/mvs-zayavyly-pro-vidsutnist-falsyfikaczij-vyborax>). У Центральній виборчій комісії зазначили, що вибори Президента в Україні відбулися на рівні найвищих міжнародних стандартів. Під час голосування не виявлено якихось серйозних порушень, які могли б вплинути на результати виборів. Оголошення офіційних результатів залежатиме від того, наскільки швидко привозитимуть оригінали протоколів з окружних виборчих комісій, наскільки вони будуть коректні, наскільки велика кількість уточнюючих протоколів буде. Незважаючи на це,

у ЦВК планують оголосити офіційні результати виборів 30 квітня (URL: <https://prm.ua/vibori-prezidenta-v-ukrayini-vidbulisya-na-rivni-samih-visokih-mizhnarodnih-standartiv-tsvk>).

У свою чергу директор департаменту комунікацій МВС України А. Шевченко наголосив, що «ніяких масових фальсифікацій, як у 2004 р., і революції після них. Ніякого тиску й ніяких каруселей. Майже не було сумнозвісних сіток, дурних мереж, за поодинокими, вчасно виявленими спробами». Разом з тим він зазначив, що під час голосування зустрічалися кримінально карані правопорушення, однак щодо них буде винесено підозри та спрямовано обвинувальні акти в суди. «Жодного виборчого свавілля: вкидання бюлетенів, штурмів дільниць братками-тітушками, ніякого поліцейського спецназу на дільницях, як у 2012 р. на парламентських», – підкреслив директор департаменту комунікацій МВС України (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/04/22/novyna/polityka/mvs-zayavyly-pro-vidsutnist-falsyfikaczij-vyborax>).

Після оголошення даних екзит-полу, згідно з якими кандидат на пост Президента В. Зеленський здобув перемогу в другому турі виборів, західні лідери почали вітати його з перемогою.

Так, президент Європейської ради Д. Туск разом з привітаннями запевнив, що «ЄС сповнений рішучості продовжувати свою підтримку» України. Про це він написав у своєму Twitter. Д. Туск зазначив також вільні вибори та «мирне передавання влади», що означає сильну демократію в Україні. Президент Польщі А. Дуда також привітав В. Зеленського з обранням на найвищу посаду та запросив його до Польщі. Президент Франції Е. Макрон зателефонував В. Зеленському, з яким він уже зустрічався напередодні другого туру, аби привітати. Міністр закордонних справ Великої Британії Д. Хант зазначив, що тепер В. Зеленський буде справжнім слугою народу. «Ми з нетерпінням чекаємо спільної роботи, оскільки Велика Британія продовжує підтримувати Україну, обраний нею євроатлантичний шлях, процес реформ і безпеку», – написав Д. Хант на своїй Twitter-сторінці.

Генеральний секретар НАТО Є. Столтенберг, крім привітань, підкреслив, що Україна є цінним партнером Альянсу, і він очікує продовження співпраці з Україною. Спеціальний представник Державного департаменту США з питань України К. Волкер повідомив, що президент Сполучених Штатів Америки Д. Трамп привітав В. Зеленського з перемогою на виборах Президента України. Д. Трамп вказав у своєму привітанні, що вибори відбулися «мирно й демократично». Попри зміну влади Вашингтон пообіцяв Києву подальшу підтримку «зусиль з відновлення територіальної цілісності та протидії російській агресії». Так зазначив у ніч на понеділок, 22 квітня, у своєму мікроблозі в соціальній мережі Twitter К. Волкер (URL: <https://www.dw.com/uk>).

В. Зеленського з перемогою в другому турі виборів на своїй сторінці у Facebook привітав і Прем'єр-міністр України В. Гройсман. Прем'єр-міністр також подякував діючому главі держави П. Порошенку за п'ять років роботи

на посаді Президента. Він зазначив, що за цей час було зроблено «багато для того, аби Україна стала сучасною європейською державою». В. Гройсман додав, що вибори відбулися вільно й демократично.

Важливою ознакою високих демократичних стандартів виборчої кампанії став той факт, що Президент України П. Порошенко привітав свого опонента В. Зеленського з перемогою на виборах. У свою чергу кандидат на пост Президента України В. Зеленський подякував діючому главі держави П. Порошенку за визнання поразки в другому турі виборів (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/04/21/7213108>).

Отже, президентську виборчу кампанію 2019 р. в Україні фактично завершено, перші результати вже відомі. Більш детальний аналіз результатів, експертних оцінок, реакції українського суспільства й зарубіжних партнерів України в наступних випусках журналу «Україна: події факти коментарі».

Політичні акценти

О. Ворошилов, ст. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

XII Международный форум по безопасности в Киеве

11–12 апреля в Киеве прошел очередной, уже XII Международный форум по безопасности.

Киевский форум по безопасности основан Фондом А. Яценюка «Открой Украину» в 2007 г. С тех пор форум ежегодно становится платформой для дискуссий на высоком международном уровне по актуальным вопросам национальной безопасности, безопасности Черноморского региона, Европы и мира.

Обсуждаемые во время форума темы касаются решения региональных конфликтов, экономической и энергетической безопасности, кибербезопасности, проблемы организованной преступности, торговли людьми, нелегальной миграции и беженцев. Участники мероприятия пытаются найти решения для преодоления актуальных проблем управления границами, коррупции, терроризма, нераспространения ядерного и обычного оружия и др.

В этом году Киевский форум по безопасности собрал рекордное количество участников – более 1 тыс., среди которых высшие представители Украинского государства и государственного руководства, дипломатии и экспертной среды из более чем 20 стран мира (США, Канады, Германии, Польши, Эстонии и др.).

Название форума в этом году звучало следующим образом: «Неутомимая волна: Стратегический выбор Украины и Запада». Образ «неутомимой волны» – это ссылка на одноименную книгу сенатора США Д. Маккейна.

Открыл форум экс-премьер-министр Украины, лидер партии «Народный фронт» А. Яценюк. В своем вступительном слове хозяин мероприятия немедленно предложил НАТО предоставить План действий по членству для Украины. «Мы сделаем НАТО сильнее, а Европу безопасней. Помогите 42-миллионному государству доказать всему миру, что демократия – это не слова, Запад – это союзник, а Путин и Россия – агрессор. В этой борьбе каждый из демократического мира должен стоять вместе с Украиной и каждым украинцем», – эмоционально убеждал аудиторию А. Яценюк.

Он также подчеркнул, что Украина должна получить реальное оборонительное вооружение от стран-членов Альянса. Он обратился к НАТО: «Не бойтесь, мы защищаем вас, а вы этим защищаете себя. Дайте нам возможность защитить свою свободу, свое государство, свою страну».

Лидер «Народного фронта» призвал Альянс включить Украину в коллективную систему безопасности: «Первый этап – на территории Украины должны быть размещены военные подразделения стран-членов НАТО. Это и совместные учения, это и общее взаимодействие, и четкий военный, и политический, и дипломатический сигнал, что Украина идет по пути к членству в НАТО. Нам необходимо, чтобы Украина стала частью общей противоракетной и противовоздушной обороны. Мы будем так же защищать ваши границы. И дайте возможность защититься нам». Другой гарантии безопасности для Украины, чем членство Украины в НАТО, просто не существует, подчеркнул лидер «Народного фронта».

А. Яценюк отметил, что он «категорический противник любых дискуссий о том, что Альянс сегодня нуждается в новой форме, Альянс вообще необходимо отправить в прошлое, и какая-то странная история о формировании европейской армии, которая без НАТО способна защитить Европу»: «Это фикция. Это словоблудие. Альтернативы НАТО нет. Не существует альтернативы сильной взаимосвязи между Европейским Союзом и Соединенными Штатами. И не просто взаимосвязи, а мощного партнерства, которое Европа и США всегда демонстрировали и во время, и после Второй мировой войны. Чем сильнее вы – тем сильнее мы. Поэтому давайте будем вместе сильными. А для этого надо принимать ответственные политические решения». А. Яценюк напомнил, что в 2008 г. как спикер парламента он с тогдашним Президентом и Премьер-министром подписывал обращение к НАТО о предоставлении Украине плана действий по членству: «Прошло 11 лет. Обращение есть – плана нет».

А. Яценюк обратился к странам-членам Альянса: «Проявите свободу. Проявите решительность. Продемонстрируйте всему миру, что мы вместе. И эта демонстрация – предоставить Украине план действий по членству в НАТО. Чтобы еще одна страна – мощная, сильная, которая доказала, что умеет бороться, – стала членом сильного военно-политического альянса, который защищает демократию и свободы».

В свою очередь Премьер-министр Украины В. Гройсман во время выступления на XII Киевском форуме безопасности подчеркнул, что Украине

нужно больше поддержки от международных партнеров в сфере безопасности. «Мы (Украина. – Прим. авт.) не являемся потребителями безопасности, мы есть ее контрибутором, мы обеспечиваем эту безопасность, и это факт. Но нам нужно больше внимания, больше понимания и больше поддержки наших международных партнеров», – сказал В. Гройсман.

Премьер-министр не сомневается в том, что государство станет равноправным, прогнозируемым, сильным и самодостаточным членом Европейского Союза и НАТО. «Украина – это не просто большая 45-миллионная страна, имеющая свои вызовы. Мы имеем все возможности адекватно реагировать на эти вызовы, становиться более демократическим государством», – сказал Премьер-министр.

В ходе панельной дискуссии, посвященной вопросам обороны, секретарь Совета национальной безопасности и обороны А. Турчинов в очередной раз напомнил, что РФ готовится к полномасштабной континентальной войне. По его наблюдениям, на границах Украины концентрируются войска государства-агрессора. «Россия не просто вкладывает миллиардные ресурсы в развитие военной инфраструктуры, она готовится к полномасштабным военным действиям, к полномасштабной континентальной войне в Европе. И, безусловно, первый плацдарм, который они попытаются взять, – это наша страна», – заявил секретарь СНБО.

А. Турчинов отметил рост расходов из бюджета на потребности оборонного сектора в последние годы. «Силами отечественного оборонного комплекса мы обеспечиваем все потребности вооруженных сил. Ракетное оружие – в этом наш приоритет, создание ракетного щита государства, в условиях разрушения Кремлем ДРСМД. Отмечу, что суммарный ракетный запас со стороны РФ для нанесения прямого удара по Украине сегодня составляет 364 ракеты комплексов “Искандер”, “Калибр”», – привел конкретные цифры А. Турчинов. По его мнению, наибольшая опасность заключается в том, что «РФ не останавливается на взятых оккупированных территориях». «Мы видим, как в последние годы очень быстро развивается военная инфраструктура вдоль украинской границы», – добавил он.

Также секретарь СНБО отметил, что РФ вкладывает миллиардные ресурсы в военные инфраструктурные объекты: аэродромы для военной штурмовой авиации, военные базы и базы хранения оружия и техники. «На востоке нашего государства нам противостоит 8 армия Южного округа РФ, на севере – 20 армия Западного округа РФ. И этого россияне считают недостаточно, они держат в резерве 1-ю танковую армию, 49-ю и 58-ю общевойсковые армии – и этого мало. ...Они расположили вдоль нашей границы восемь ракетных бригад», – заявил А. Турчинов.

Он также сообщил, что для наступления на возможном театре военных действий в Украине РФ готовит четыре дивизии и пять бригад воздушно-десантных войск, пять бригад и полк морской пехоты. А. Турчинов также упомянул, что в Южном округе началось формирование шести резервных так называемых казачьих дивизий. «Именно Россия пять лет ведет войну против

нашей страны: оккупация Крыма, оккупация части Донбасса. И, к сожалению, не было ни одного дня, когда бы военная российская машина не проводила боевые действия, военные провокации на территории нашего государства. Фактически каждый день мы имеем погибших и раненых украинских военных ВСУ», – подчеркнул секретарь СНБО.

Министр обороны С. Полторак также уверен, что В. Путин будет и дальше создавать конфликтные ситуации, пытаясь «положить на лопатки НАТО и всю демократию». Министр считает, что, если бы со стороны мирового сообщества была своевременная реакция на оккупацию Приднестровья и оккупацию Грузии, не было бы войн и вооруженных конфликтов в Украине, Сирии, Ливии и других странах.

Другой участник панельной дискуссии, министр национальной обороны Литовской Республики Р. Кароблис, добавил, что Европа «осознает всю подлость России и то, что у нее есть весьма специфические способы подрывать безопасность».

Глава делегации Эстонии в Парламентской ассамблее НАТО М. Михкельсон заявил, что Россия понимает только политику сдерживания. «Я думаю, что единственный язык, который понимают русские, – это политика сдерживания. И в военной сфере, и через политические инструменты – такие как санкции. Думаю, мы еще не полностью использовали все возможные инструменты», – заключил он.

В своем выступлении М. Михкельсон также подчеркнул, что, если бы Украина в свое время не выразила стойкое желание стать независимым государством, многие другие страны Восточной Европы, в том числе и Эстония, сегодня не были бы членами НАТО.

М. Михкельсон отметил, что мирное, демократическое, а также уверенное с политической точки зрения решение Украины выйти из состава Советской империи в 1991 г. и последовавший за этим добровольный отказ от ядерного оружия открыли многим другим европейским народам путь к свободе и укреплению безопасности через членство в НАТО. «Влияние восстановления государственности Украины в 1991 г. сравнимо с падением Берлинской стены. Это позволило окончательно разрушить Советский Союз и дать странам Восточной Европы свободу самоопределения в сфере безопасности, – сказал М. Михкельсон. – Теперь наша обязанность – сделать все, чтобы защитить стремления Украины стать членом ЕС и НАТО. Это – марафон, но даже у самого длинного марафона должна быть финишная прямая. Эстония и союзники должны показать Украине, где именно эта финишная прямая находится».

Со своей стороны Председатель Верховной Рады А. Парубий считает, что существуют риски для безопасности страны по результатам голосования во втором туре президентских выборов. Свои опасения спикер ВР заявил с трибуны Киевского форума. По его словам, российская агрессия никуда не делась и противостоять ей – одна из задач будущего Президента. По его

мнению, на президентских и парламентских выборах украинцы будут давать ответы на ключевые вызовы для национальной безопасности.

Цену возможной ошибки А. Парубий назвал «высокой». Главная угроза в гибридной войне – не танки, а информационные атаки. «Я вспоминаю начало АТО, когда чрезвычайно сложно было организовывать сопротивление в стране, где была уничтожена вся система обороны. Я глубоко убежден и верю, что и в этот раз, с Божьей помощью, мы сможем пройти эти вызовы, которые стоят перед Украиной. Украина победит», – сказал он во время своего выступления.

О внутренних угрозах для страны говорил на форуме и Президент Украины П. Порошенко. Он обратил внимание на то, что неопытный Президент – это возможность для В. Путина в агрессии против Украины. В своем выступлении он признал ошибки, которые, по его словам, не должны перевешивать угрозу для государственности. «Ни в коем случае не снимаю ответственности с действующей власти и с себя лично за просчеты, которые были допущены. Однако убежден, что ошибки, какими бы серьезными они ни были, не должны перевешивать на наших весах главную угрозу, которая стоит перед нами – опасность потерять государство», – сказал П. Порошенко.

По его мнению, будущий Президент должен придерживаться заданного курса на вступление в ЕС и НАТО и ни в коем случае не отказываться от Минского формата переговоров. Президент полагает, что все разговоры о Будапештском формате – это путь в никуда, поскольку Германия и Франция и так являются гарантами нашей безопасности.

Он также упомянул о необходимости единства внутри страны, без которого невозможно построить сильное государство. П. Порошенко отметил важность сплоченности международной коалиции при поддержке нашей страны в противостоянии с Россией. «Мой сигнал очень простой: нет ничего более ценного, чем единство между берегами Днепра. Между востоком и западом Украины. Между югом и севером. Между сторонниками Порошенко и сторонниками другого кандидата», – подчеркнул глава государства.

Бывший кандидат на пост Президента А. Гриценко, выступая на форуме, выразил уверенность в том, что Украина готова к членству в НАТО больше, чем некоторые уже действующие члены Альянса. «Украина, даже в нынешнем сложном социально-экономическом и военном положении, гораздо более готова к вступлению в НАТО, чем были в свое время готовы Албания, Болгария, Венгрия, Румыния. В военной сфере мы обогнали многие страны НАТО. Особенно те небольшие страны, в которых военный потенциал на уровне одной военной бригады, а оборонно-промышленный комплекс даже не сопоставим с украинским», – утверждает А. Гриценко.

Однако старший научный сотрудник Atlantic Council, экс-заместитель Генсекретаря НАТО А. Вершбоу заявил, что Украине не следует спешить с вопросом вступления в НАТО. Прежде всего нужно сосредоточиться на проведении необходимых реформ и внедрении стандартов Альянса.

Также бывший заместитель Генсека НАТО во время выступления на Киевском форуме по безопасности заявил, что Альянс выполнит свое обещание относительно членства Украины и Грузии. «Украина имеет возможности достичь уровня страны, которая стала привлекательным кандидатом на членство в НАТО... Присоединение возможно, НАТО постоянно обещает, что Украина и Грузия получают членство, и я считаю, что рано или поздно НАТО сдержит свое обещание. ...В этом вопросе потребуется лидерство США и важным будет сотрудничество Украины с союзниками», – сказал А. Вершбоу. Тем не менее, он отметил, что союзники вряд ли достигнут консенсуса в этом вопросе в ситуации с конфронтацией с Россией.

Следует отметить, что вопросы безопасности на Киевском форуме зачастую рассматривались сквозь призму президентских выборов в Украине.

Так, посол США в Украине М. Йованович успокоила гостей форума тем, что Белый дом официально не поддерживает ни одного из кандидатов (на время проведения форума. – Прим. авт.) на пост Президента, но выступает за верховенство права, демократии, безопасности и цели украинского народа. «Население Украины хочет, чтобы правительство работало для украинцев, уважало их права, достоинство и относилось к гражданам в рамках закона. Чтобы конфликт на Донбассе был завершён мирным путем. Мы работаем с украинскими и международными партнерами для достижения этих целей, и будем это делать в дальнейшем», – пообещала посол.

В свою очередь специальный представитель Госдепа США по Украине подчеркнул, что США не поддерживают ни одного из кандидатов на пост Президента и будут сотрудничать с тем, кого выберет Украина. Об этом К. Волкер заявил в своем обращении к участникам Киевского форума по безопасности. Соответствующее видео появилось на личной странице представителя Госдепа США в социальной сети Twitter.

По его словам, Минские договоренности должны быть реализованы в полной мере. США сделают все возможное для содействия переговорам с Кремлем о введении миротворцев на Донбасс.

В свою очередь посол Великобритании в Украине Д. Гоф отметила, что их страна поддерживает евроатлантические устремления Украины. Более того, посол уверена в том, что Украина как морское государство обязана вкладывать большие средства в черноморские порты: «После событий в Керченском проливе мы увеличили количество наших кораблей в Черном море, поскольку для нас это был своеобразный сигнал. Мы поняли, насколько уязвимым является Черное море, поэтому Великобритания увеличила количество боевых кораблей, которые проводят обучение украинских моряков. Для нас этот регион очень важен. На недавнем саммите НАТО был принят пакет действий в отношении Черноморского региона, который сейчас выполняется. И мы видим Украину морским государством,

потому что ваш порт очень важен для экономики Украины. Именно поэтому надо вкладывать больше средств в морскую безопасность страны».

Подобного мнения придерживается и посол Канады в Украине Р. Ващук. Он уверен в том, что в будущем в Черное море будет заходить больше кораблей, чем сегодня. Р. Ващук также подчеркнул, что его правительством уже разработаны определенные проекты и предложения по стратегическому развитию Украины. «Мы предлагаем Украине более активно строить прямые отношения с такими странами Черноморского региона, как Румыния, Болгария и Турция. Ведь, если я не ошибаюсь, визит Президента Украины в Болгарию был едва ли не единственным за последние 25 лет».

Посол отметил необходимость ограничения взаимодействия российского и турецкого флотов, поскольку корабли последнего постоянно заходят в крымские порты. По его глубокому убеждению, НАТО должно препятствовать усилению военного потенциала России в Черноморском бассейне.

Следует также отметить, что Британский аналитический центр Chatham House определил шесть основных принципов, которых должны придерживаться западные страны в отношении с Украиной для поддержания ее развития. Об этом, в частности, рассказал ассоциированный научный сотрудник Chatham House Д. Лаф во время XII Киевского форума по безопасности. По его словам, западные страны должны беспрекословно поддерживать суверенитет и территориальную целостность Украины и придерживаться принципа, что Крым – это Украина. Во-вторых, поддерживать достижения Украины и «давать больше пряников, чем кнутов». От Украины нужно требовать не быстрых побед, а детализированных планов достижения изменений. «Якорем» для этих планов может быть сотрудничество с МВФ, потому что действующая программа сотрудничества stand by не последняя. «Западные страны должны поддерживать принципы, а не личности. Мы должны вдохновлять того, кто занимает пост Президента Украины, придерживаться европейского пути Украины и повестки дня реформ, – отметил он. – Chatham House отмечает, что европейские страны должны демонстрировать единство и солидарность в поддержке Украины, быть выдержанными и реалистичными в вопросах изменений в Украине, а также смотреть на долгую перспективу развития страны. Если мы не будем фокусироваться на длинной перспективе, на стратегическом мышлении – тогда Россия может успешно помешать европейскому пути Украины».

Также во время форума западные эксперты говорили о том, что Украина может понести финансовые потери от российского проекта «Северный поток-2». Но, несмотря на это, Украина может стать энергонезависимым государством посредством реформирования энергетического сектора. Все дискуссии относительно прекращения

строительства газопровода сводились к тому, что европейцам дорого обходится американский сжиженный газ.

Кроме того, несмотря на военный конфликт в Украине, многие эксперты отметили тот факт, что за пять лет президентства П. Порошенко Украина значительно продвинулась в плане реформ.

Они также выразили надежду на то, что при новом Президенте Украины эта тенденция сохранится. Также они верят в то, что новый Президент будет прилагать все усилия для того, чтобы Украина стала членом ЕС и НАТО.

Выступающие украинские политики, эксперты и члены правительства наконец открыто заявили присутствовавшим на форуме европейским и американским коллегам, что Украина является восточным форпостом, защищающим кровью украинцев международную безопасность Запада и демократические ценности.

Они призвали Запад предоставить Украине летальное оружие, военную консультативную помощь и не затягивать время с предоставлением нашей стране полноценного членства в ЕС и НАТО.

По оценкам участников мероприятия, ситуация с безопасностью на шестом году гибридной войны России против Украины остается очень сложной, а новые вызовы требуют консолидации всего международного и украинского сообщества.

М. Дем'яненко, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Створення Вищого антикорупційного суду – завершальний етап формування системи антикорупційних органів України

Вищий антикорупційний суд України 11 квітня розпочав свою роботу, саме в цей день 38 його суддів склали присягу. Процес створення антикорупційного суду тривав три роки, від голосування у Верховній Раді за зміни до Конституції щодо правосуддя й нового закону про судоустрій. Разом з початком його роботи в Україні завершилося створення антикорупційної інфраструктури. У церемонії призначення суддів на посади взяв участь Президент П. Порошенко.

Лише процес відбору кандидатів на посади суддів тривав сім місяців. Шість колишніх суддів і прокурорів з Великої Британії, Литви, Канади, Данії та Македонії показали абсолютно новий стандарт відбору суддів. За місяць роботи міжнародні експерти очистили склад кандидатів до антикорупційного суду майже на 40 %. Вони виключили з конкурсу 42 кандидати через сумніви у їхній добродішності та професійності. Тим самим міжнародні експерти на практиці довели, що європейський стандарт добору суддів може працювати в Україні (URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/02/5/7205721>).

Президент П. Порошенко також відзначив безпрецедентність конкурсних процедур. «І особисто для мене цей конкурс став справжнім

проривом. Довгих сім місяців ішов цей добір. Декілька сотень кандидатів – суддів, науковців, адвокатів. Безпрецедентна й надзвичайна прозорість і публічність усіх і кожної окремо процедури, безпрецедентна відкритість. Кожен, хто мав бажання, мав можливість дивитися кожен етап у прямому ефірі, – сказав Президент та наголосив, що ця робота продемонструвала високі стандарти для України. – Та й у світі дуже важко знайти приклади такої скоординованої, прозорої і важливої роботи під час добору майбутніх суддів» (URL: <https://www.president.gov.ua/news/vishij-antikorupcijnij-sud-maye-stati-spravzhnoyu-oporoyu-de-54686>).

Окремо Президент подякував членам Вищої ради правосуддя за складну й ефективну роботу, яку вони зробили за такий короткий термін. «Сьогодні ми нарешті бачимо результат цієї співпраці – 38 нових суддів приступають до виконання обов'язків в абсолютно новому суді. У вас є всі важелі та інструменти, щоб бути успішними. Бо судовою реформою вперше в історії України вам надана незалежність від законодавчої та виконавчої гілок влади, до речі, і від Президента також – повна незалежність. Адже моя роль завершується тепер і зараз, під час вашої присяги», – зазначив глава держави.

«Я розумію, що на цьому важкому шляху боротьби з корупцією кожен з вас зробив вибір на користь Української держави, поставивши особисту безпеку на друге місце. І я дуже вдячний вам за цей непростий вибір», – звернувся Президент П. Порошенко до новообраних суддів і підкреслив, що український народ чекає на початок роботи Вищого антикорупційного суду.

Посольство США в Україні привітало призначення суддів Вищого антикорупційного суду та Апеляційної палати в Україні. Дипломати наголосили, що призначення суддів є важливим етапом у виконанні обіцянки влади щодо забезпечення неупередженого правосуддя (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/voennoy-akademii-sankt-peterburge-proizoshel-1554205352.html>). «Доброчесність суддів має вирішальне значення для перетворення України на сучасну, зможну європейську демократію. Під час церемонії початку орієнтаційної програми на зайняття посад суддів Вищого антикорупційного суду та його Апеляційної палати посол М. Йованович сказала про важливість судової гілки влади для української демократії», – ідеться в повідомленні.

Європейська сторона також позитивно оцінює зусилля України з формування Вищого антикорупційного суду. Зокрема, про це 8 квітня в Брюсселі під час зустрічі з журналістами заявив голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України С. Козьяков, який перебував у Бельгії з робочим візитом (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2676853-es-pozitivno-ocinue-zusilla-ukraini-z-formuvanna-antikorupcijnogo-sudu-kozakov.html>). «Європейська сторона не висуває нам жодних претензій. Усі заходи щодо проведення конкурсу на посаду суддів Вищого антикорупційного суду були здійснені не лише вчасно, але і відповідно до норм українського чинного законодавства, перш за все до закону про Вищий антикорупційний суд. Усе було абсолютно прозоро. Можу сказати, що ми

отримали багато добрих коментарів від наших європейських колег, зокрема від членів громадської ради міжнародних експертів, які брали участь разом з нами в цьому конкурсі та оцінювали, чи відповідають кандидати принципам доброчесності й професійності», – зазначив він.

С. Козьяков зауважив, що в цьому контексті можна говорити навіть про певні рекорди, які були встановлені в Україні. На кожну суддівську посаду припадало по 10 кандидатів. Міжнародним експертам були надані практично всі матеріали, що містяться в досьє кандидатів – усього 42 тис. сторінок документів українською мовою. «Ми працювали по 19 год на добу разом, усе ми зробили вчасно. Наші рекомендації були прийняті 6 березня й передані у Вищу раду правосуддя. Вища рада правосуддя прийняла відповідні рішення й передала документ Президентові України для підписання указу», – повідомив голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Він нагадав, що всього було відібрано 38 суддів Вищого антикорупційного суду й апеляційної палати Вищого антикорупційного суду. Для того щоб ці структури ефективно працювали, має бути сформовано апарат суду, де також мають працювати десятки доброчесних і професійних людей.

Після призначення на посади судді зберуться на загальні збори й оберуть шляхом таємного голосування голів Вищого антикорупційного суду та голову Апеляційної палати. Саме голова суду контролює ефективність апарату суду, погоджує призначення керівника й заступника керівника апарату, вносить подання про заохочення чи застосування дисциплінарного стягнення. Конкурс на керівника апарату розпочнеться 13 травня. Саме він, власне, потім і призначає працівників канцелярії, секретарів судового засідання, наукових консультантів та судових розпорядників ([URL: https://www.pravda.com.ua/columns/2019/03/25/7210178](https://www.pravda.com.ua/columns/2019/03/25/7210178)).

Добір таких працівників здійснюється як на конкурсній основі, так і в порядку переведення державних службовців. Саме від цих держслужбовців залежатиме щоденна робота суду. До загальних зборів суддів діє тимчасове положення про апарат, затверджене тимчасово в. о. керівника апарату. 19 лютого 2019 р. наказом Державної судової адміністрації таким було призначено О. Жукова, тобто саме він відповідає за, наприклад, реєстрацію юридичної особи, прийняття в управління приміщення тощо.

Також судді Вищого антикорупційного суду та Апеляційної палати на зборах затверджують положення про апарат і мають проголосувати за День початку роботи суду. Саме із цієї дати антикорупційні органи – Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) та Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) зможуть спрямовувати клопотання й обвинувальні акти до Вищого антикорупційного суду.

НАБУ та САП уже давно очікують цього дня. Директор НАБУ А. Ситник під час звітування про діяльність відомства за друге півріччя 2018 р. повідомив, що держава може повернути щонайменше 9 млрд грн, якщо суди винесуть вирoki в справах Національного антикорупційного бюро та

Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/02/8/7206116>). За його словами, НАБУ завершило розслідування майже 200 кримінальних проваджень, які наразі не розглядаються, а зависають у судах. «Із 28 справ, скерованих у другому півріччі 2018 р. до суду, лише у восьми випадках судді розпочали розгляд по суті, інші справи й досі перебувають на стадії підготовчого засідання», – сказав А. Ситник.

Директор НАБУ сподівається, що вироків стане більше, коли в Україні запрацює Вищий антикорупційний суд. Він повідомив, що за останні шість місяців 2018 р. 44 особам повідомлено про підозру в корупційних злочинах, а стосовно 61 підозрюваного завершено розслідування. «Зараз майже вже створено Вищий антикорупційний суд за участі міжнародних експертів, який прискорить ці процеси. Це найбільш болюче питання для нас з двох причин. По-перше, винесення вироку не є компетенцією НАБУ. Ми не можемо впливати на суд і змусити їх за день винести вирок. Але критикани використовують саме цю риторику, тому що суспільство чекає не направлення справи до суду, а вироків. По-друге, це демотивує і наш колектив. Люди ризикують, їм погрожують, стріляють. Деякі справи по півтора року лежать у судах без призначення. У справі Насірова зменшили суму застави з незрозумілих причин. Досі, упродовж півтора року, читається обвинувальний акт. Щодо справи Мартиненка чуємо постійно спекуляції і гучні заяви адвокатів, але там засідання призначається один раз на тиждень. Воно коротке. Це не той ритм, у якому мають слухатися такі справи. Саме така динаміка розгляду справ була одним з аргументів, чому потрібно створити антикорупційний суд. Ми розуміємо, що чим довше не буде по них вироків, тим більшими є ризики для нас», – сказав А. Ситник (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-47585553>).

Найбільше детективи НАБУ нарікають на затримання розгляду завершених ними кримінальних проваджень у судах. «Цьому є об'єктивні й суб'єктивні причини. Деякі справи лежать у судах без руху понад два роки, бо після судової реформи не в усіх судах є можливість сформувати судову колегію для розгляду корупційних справ із суддів належної кваліфікації, або на засідання не з'являється сторона захисту», – поінформувала керівник управління зовнішніх комунікацій НАБУ С. Оліфіра. Вона зазначила, що і НАБУ, і громадські організації вже кілька років очікують на створення Вищого антикорупційного суду, який має запрацювати цього року.

За час своєї роботи від грудня 2015 р. Національне антикорупційне бюро України розслідувало й передало в суди 189 корупційних справ. Але з них суди винесли вироків лише у 27 справах. «Нам досить часто допомагають громадські організації, журналісти й окремі громадяни, які надають свої матеріали, що долучаються до кримінальних проваджень», – зазначила С. Оліфіра. За її словами, НАБУ стало першою правоохоронною структурою, де представники громадськості беруть участь у конкурсному відборі кадрів і в роботі дисциплінарної комісії. За офіційною інформацією, тільки за друге

півріччя 2018 р. до НАБУ звернулося понад 3 тис. 600 осіб. Ще 234 звернення надійшло від громадських організацій. «Це свідчить про високу суспільну довіру до антикорупційних органів і очікування суспільства щодо покарання та ув'язнення корупціонерів. Свою роботу з розслідування корупційних справ ми робимо, я вважаю, добре. Але садимо злочинців не ми – їх мають саджати суди», – пояснила вона.

Тому незалежний і ефективний антикорупційний суд, на думку представників влади й безпосередньо антикорупційних органів, повинен стати логічним завершенням формування системи антикорупційних органів в Україні.

На переконання Президента П. Порошенка, саме з формуванням антикорупційного суду українці мають право вимагати ефективної антикорупційної політики. «Це надзвичайно важливий етап для нас, для завершення, як я і обіцяв, формування антикорупційної інфраструктури. Слідчі органи – НАБУ, наглядові органи – Спеціалізована антикорупційна прокуратура й суддівські органи. Окрема вертикаль, її не існує в жодній державі світу. Ми віддали всі повноваження. І на сьогодні ми вправі не просто чекати, а вимагати ефективної антикорупційної політики», – заявив П. Порошенко.

Відповідаючи на запитання стосовно того, що, за даними соціопитувань, більше половини громадян не довіряє антикорупційним органам і чи не є це підтвердженням системної їх дискредитації, Президент наголосив: «Існує не лише система дискредитації антикорупційних органів – існує система дискредитації державної влади в Україні, у тому числі пов'язана з гібридною агресією проти нашої держави, бо агресія відбувається і в інформаційному полі» (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2655436-porosenko-maemo-pravo-vimagati-efektivnoi-antikorupcijnnoi-politiki.html>).

Водночас П. Порошенко визнає необхідність перезавантаження антикорупційної інфраструктури, оскільки вона не надала очікуваних суспільством результатів. Про це він заявив під час публічної дискусії з представниками позапартійної ініціативи «Виборча рада UA» та коаліції громадських організацій «Реанімаційний пакет реформ» (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-elections/2682974-prezident-vvazae-so-nabu-i-sap-treba-perezavantaziti.html>).

«Я хотів би наголосити, що антикорупційна інфраструктура в умовах, коли вона не надала тих результатів, яких очікували від неї Президент і суспільство, підлягає перезавантаженню. І пропоную не концентруватися лише на НАЗК. Єдине прошу: не чіпати антикорупційний суд, бо він ще не почав роботу, – зазначив глава держави. – І я абсолютно не задоволений їхньою роботою... Друзі, ми створили так, як ви хотіли. Чому корупціонери не в тюрмі? Бо народ питає з Президента, а Президент для цього немає ані жоднісіньких повноважень: він зобов'язаний був продемонструвати політичну волю і створити антикорупційну інфраструктуру. І я пишаюсь, що

саме до дня виборів ми зробили останній крок, підписавши указ про призначення суддів антикорупційного суду, і весь світ сьогодні схвалює прозорість і ефективність процедури, у тому числі з використання Раді міжнародних експертів», – пояснив П. Порошенко.

Також він подякував представникам «Реанімаційного пакета реформ», Transparency International, іноземним фахівцям, міжнародним фінансовим партнерам України, які долучалися до підготовки відповідних законодавчих актів щодо запровадження антикорупційної інфраструктури.

Загалом останніми роками в Україні створено чотири правоохоронні антикорупційні органи. Крім згаданих вище Національного антикорупційного бюро та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Це – Національне агентство із питань запобігання корупції (НАЗК) та Національна агенція з виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА). АРМА створена за аналогом установ з повернення та управління активами, що успішно функціонують у державах-членах ЄС; однією з основних функцій НАЗК є перевірка декларацій посадовців; детективи НАБУ розслідують корупційні злочини в найвищих ешелонах влади. САП дає оцінку цьому слідству й передає кримінальні провадження до судів і підтримує обвинувачення під час судових розглядів (URL: <https://www.dw.com/uk/a-47976859>).

Найпозитивніші оцінки громадських експертів має НАБУ, яке, як повідомив юридичний радник Міжнародної правозахисної організації Transparency International Україна Т. Ковальчук, «порушило кримінальні провадження щодо депутатів усіх фракцій парламенту». Водночас він відзначив підірвану суспільну довіру до керівництва САП і не виключив необхідність «перезавантаження НАЗК, яке наразі не справляється зі своїми завданнями». Заклики до відставки очільника САП Н. Холодницького вже не раз лунали з боку західних політиків і дипломатів. Адже і САП, і НАБУ були створені за фінансової підтримки та за участі західних експертів.

Нагадаємо, що конфлікт керівників вказаних антикорупційних органів розпочався після того, як стало відомо, що антикорупційне бюро та Генпрокуратура прослуховували Н. Холодницького. І нібито виявили дуже багато порушень з боку останнього, після чого Генпрокурор Ю. Луценко почав вимагати його відставки. У свою чергу Н. Холодницький усі звинувачення відкидає та стверджує, що матеріали проти нього – це маніпуляція й пересмикування (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-43643899>).

Зауважимо, що й сам керівник НАБУ А. Ситник нещодавно став фігурантом справи про хабарництво. Так, Державне бюро розслідувань (ДБР) порушило справу щодо глави НАБУ. Директор НАБУ А. Ситник нібито отримував хабарі від экс-депутата ВР Д. Крючкова. Про це розповів сам Д. Крючков, щодо якого НАБУ здійснює розслідування. За фактом одержання хабара ДБР розпочало досудове розслідування в кримінальному провадженні. Про це 17 квітня повідомила речниця Генеральної прокуратури

України Л. Сарган. За її словами, у порушеному ще 16 квітня розслідуванні йдеться про одержання А. Ситником хабара від колишнього народного депутата Верховної Ради України Д. Крючкова та інших невстановлених осіб. Л. Сарган повідомила, що директор НАБУ отримав неправомірну вигоду «з використанням наданої влади чи службового становища» (URL: <https://www.dw.com/uk/a-48377244>).

Експерти у сфері боротьби з корупцією та реформування системи правосуддя також відзначають не досить високу ефективність боротьби з корупцією в Україні. Зокрема, окремі з них доходять висновку, що за останні п'ять років українська влада зробила безліч кроків для приборкання корупції, але більшість з них є суто формальними. У власній передвиборній програмі Президент П. Порошенко обіцяв реформувати правоохоронні органи та провести антикорупційну люстрацію суддів, правоохоронців, податківців і митників. За п'ять років, що минули, в Україні й справді з'явилося чимало нових відомств з антикорупційною спеціалізацією, а в старих відбулися процеси люстрації чи переатестації.

Але корупційні скандали продовжують супроводжувати владу, а довіра до політичних інституцій і правоохоронців залишається критично низькою. Нещодавнє розслідування програми «Наші гроші» показало, що розкрадання в оборонній сфері покривали не лише «старі» правоохоронні органи, а й «нове» Національне антикорупційне бюро України. Опубліковані в лютому результати опитування Центру ім. А. Разумкова свідчать, що 78 % українців не довіряють судам, 71 % – Президенту, 70 % – прокуратурі, 65 % – САП, по 64 % – НАБУ і НАЗК (URL: <https://p.dw.com/p/3F0Lx>).

У червні 2018 р. П. Порошенко написав у Twitter, що ключова цінність антикорупційних органів включно з НАЗК полягає у їх повній незалежності від органів влади. Щоправда, експерти в один голос запевняють, що саме НАЗК є прикладом того, як політична залежність паралізує належну роботу відомства. За словами голови правління Центру протидії корупції В. Шабуніна, жодне з п'яти ключових завдань, які стоять перед агентством, ни сьогодні не виконуються. «Це стосується електронного декларування, перевірки нормативних актів на корупційні ризики, моніторингу способу життя і партійних фінансів», – перелічує експерт. Замість цього, упевнений він, НАЗК стало інструментом тиску на незручних для влади людей.

Набагато менше скепсису експерти висловлюють стосовно НАБУ. Виконавчий директор Transparency International Україна А. Боровик зазначає, що, на відміну від інших правоохоронних органів, де реформи дуже часто імітувалися чи саботувалися, створення бюро відбувалося з нуля та за допомогою прозорих процедур. Хоча згадане розслідування «Наших грошей» показало, що й співробітники НАБУ могли брати участь у приховуванні злочинних схем в українській оборонній сфері. Але В. Шабунін наполягає: «Навіть у ФБР агентів саджають за корупцію, і ситуацію могли б пом'якшити відсторонення підозрюваних у цих злочинах та сприяння у розслідуванні з боку керівництва бюро». Відносно низьку ефективність НАБУ він пояснює

тим, що відомство працює не у вакуумі – перепорою для засудження корупціонерів залишається саботаж з боку САП і відсутність незалежного антикорупційного суду.

Реформа прокуратури, за словами А. Боровика, у реальності призвела лише до того, що функція слідства була передана іншим відомствам, а самих прокурорів стало менше, але жодних інших змін орган, який потребував реформування, так і не зазнав. Утім ключова проблема тут пов'язана не з процедурами та правилами, а з людьми, упевнені експерти. Прикладом цьому є ситуація із САП, наполягає А. Боровик. «Якщо змінити керівництво Спеціалізованої антикорупційної прокуратури на більш мотивоване боротися з корупцією, це може привести до швидкого прогресу в багатьох справах», – зазначає експерт. Без цього всі зусилля НАБУ залишатимуться марними.

Експерт із судової реформи «Реанімаційного пакета реформ» М. Жернаков зазначив, що, попри масштабну судову реформу, її проведення мало що змінило в українській системі судочинства, зміна процедур і проведення конкурсів не привели до оновлення суддівського складу. «Зроблено насправді багато, але таке враження, що зроблено все так, аби нічого не змінилося», – зазначає експерт. Як приклад він навів ситуацію з нещодавнім конкурсом на посади суддів Верховного Суду, де стосовно 16 з 78 переможців Громадська рада доброчесності винесла висновок про їхню недоброчесність. Разом з тим він зауважив, що винятком у цій ситуації є процес формування антикорупційного суду, де залучення міжнародних експертів дало змогу відсіяти майже всіх сумнівних кандидатів.

Загалом же, незважаючи на критику, М. Жернаков не поспішає називати антикорупційну реформу проваленою та пояснює суспільне розчарування високими очікуваннями після Майдану. «Так, у ряд органів потрапляють люди, які не мали б туди потрапити, а в деяких випадках відомства потребують повного перезавантаження, але була створена законодавча база, і в негативних випадках тепер можна робити висновки і йти далі», – заспокоює експерт. Також поза увагою суспільства, на його думку, залишаються такі кроки, як створення системи ProZorro чи відкриття реєстрів, які значно зменшують підґрунтя для корупції.

Але цей позитив, на думку А. Боровика, не має приховувати того факту, що у сфері боротьби з корупцією Україна втратила багато часу дарма. Нещодавнє рішення Конституційного Суду щодо визнання статті Кримінального кодексу про незаконне збагачення неконституційною свідчить, що навіть уже наявні здобутки можуть бути легко нівельовані, попереджають експерти.

Зауважимо, що через фактичне скасування відповідної статті Кримінального кодексу НАБУ було змушене закрити 65 кримінальних проваджень у частині незаконного збагачення. Зокрема, уже закрито справу щодо незаконного збагачення мера Одеси Г. Труханова, якого обвинувачують у заволодінні 185 млн грн міського бюджету, та ще ряду чиновників і суддів. Однак заступник голови ВККС С. Щотка впевнений, що

суддям Вищого антикорупційного суду роботи не забракне. Адже туди спрямовуватимуть справи – за підсудністю – за 19 статтями Кримінального кодексу України. І вилучення з цього переліку одного пункту не залишить суддів без роботи.

Таким чином, констатуємо, що призначення суддів Вищого антикорупційного суду, особливо з урахуванням процедури відбору кандидатів, є позитивним кроком у процесі формування антикорупційної інфраструктури. Разом з тим ефективність роботи системи не може бути забезпечено через спроби дискредитації новостворених антикорупційних органів, відсутність налагодженої співпраці між ними (інколи навіть усередині окремих органів), спроби впливу з боку владних структур, а також корупцію з боку окремих антикорупціонерів. Проте, на думку експертів, закладена законодавча база, постійний моніторинг і перезавантаження непрацюючих елементів, а також фактична незалежність відповідних органів дасть можливість ефективно протидіяти корупції.

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Брекзит: еволюція суспільних настроїв і політичні чинники затягування процесу

У червні 2016 р. відбувся референдум щодо виходу Великої Британії з Європейського Союзу. За вихід тоді проголосувало 17 410 742 британці, а за те, щоб залишатися – 16 141 241. І вже 29 березня 2017 р. прем'єр-міністр Т. Мей передала у ЄС офіційну заяву, що її країна починає процес припинення членства в організації відповідно до ст. 50 Лісабонського договору. 29 березня 2019 р. мав бути днем виходу Великої Британії з Європейського Союзу. Стаття 50 Лісабонського договору передбачає процедуру виходу країни з організації і виділяє рівно два роки на підготовку до виходу, а також на визначення, якими будуть подальші відносини.

Проте цього не сталося, адже британський парламент не затвердив відповідного рішення. У січні 2019 р. британський парламент не підтримав урядового проекту угоди щодо Брекзит. У березні Палата громад повторно не схвалила проекту угоди. 13 березня Палата громад проголосувала проти виходу з Євросоюзу без угоди, відмовившись від схеми, коли обидві сторони вирішують спірні питання в міру їх виникнення. 20 березня Т. Мей надіслала до ЄС прохання про відтермінування Брекзит до 30 червня. Брюссель погодився надати відтермінування тільки до 22 травня, якщо британський парламент підтримає угоду. В іншому разі відтермінування мали надати до 12 квітня. 29 березня Палата громад Великої Британії втретє проголосувала проти угоди щодо Брекзит. Т. Мей сподівалася, що Кабінет міністрів зробить четверту спробу поставити угоду на голосування в парламенті. 1 квітня парламент Великої Британії відхилив усі альтернативні варіанти Брекзит. 9 квітня Палата громад парламенту Великої Британії підтримала пропозицію

уряду звернутися до ЄС з проханням відтермінувати Брекзит до 30 червня (URL: <https://gordonua.com/ukr/news/worldnews/-krajini-jes-pogodilisja-na-vidterminuvannia-brexite-tusk-878219.html>. 2019. 11.04).

Як інформують ЗМІ, серед перешкод британські депутати, які виступають проти пропозицій уряду щодо плану виходу з ЄС, часто згадували положення угоди про «ірландський зупинник», що передбачає особливу митну зону для Північної Ірландії, де пролягатиме кордон Великої Британії з ЄС на суходолі. При цьому більшість парламентарів у Лондоні також вирішили, що вони проти припинення членства у ЄС без угоди, побоюючись негативних економічних та інших наслідків «жорсткого Брекзиту» (URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/no-brexite-29-march/4853345.html>. 2019. 29.03). Тому прем'єр-міністр Великої Британії Т. Мей була вимушена просити ЄС скасувати дату виходу 29 березня й назвати пізніший термін, бо її колеги в британському парламенті вкотре відкинули ратифікацію угоди.

Т. Мей, яка є лідером урядової Консервативної партії й депутатом парламенту, наполягає, що єдиний спосіб вивести Брекзит з глухого кута – ратифікувати угоду з ЄС та офіційно вийти з організації. Щоб переконати депутатів підтримати її угоду, вона пообіцяла одразу після виходу з ЄС піти у відставку, щоб звільнити місце для іншого лідера, якому буде довірено далі втілювати Брекзит. Проте офіційний вихід Британії з ЄС, коли б він не відбувся, був би лише відправною датою для подальших не менш важливих і складних переговорів про умови торгівлі та інші аспекти майбутніх відносин Великої Британії з Євросоюзом.

Натомість, як інформують ЗМІ, консерватори в парламенті вимагають від прем'єра залишити пост до кінця червня. Високопоставлений представник правлячої Консервативної партії Великої Британії, голова парламентського Комітету 1922 Г. Бреді має намір озвучити Т. Мей, що вона повинна піти у відставку до кінця червня або їй загрожує винесення вотуму недовіри (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/partiya-mey-namerena-otpraviti-otstavku-brexite-1555809790.html>. 2019. 21.04).

За інформацією ЗМІ, незважаючи на те що Т. Мей у грудні вже виносився вотум недовіри (за партійними правилами протягом року знову виносити питання про недовіру на голосування не можна), у партії можуть змінити правила, якщо прем'єр відмовиться сама піти у відставку. Г. Бреді нібито має намір оголосити прем'єр-міністру, що 70 % консерваторів у парламенті хочуть, щоб вона пішла у відставку через незадовільну роботу щодо Брекзиту.

Тим часом країни Євросоюзу на саміті 10 квітня погодили нове відтермінування виходу Великої Британії з ЄС, повідомив глава Європейської ради Д. Туск. «Двадцять сім країн ЄС погодили продовження ст. 50 [договору про Євросоюз]. Тепер я буду зустрічатися з прем'єр-міністром Т. Мей для отримання згоди уряду Великої Британії», – зазначив він. Проте він не уточнив подробиць щодо дати відтермінування. Агентство

Reuters із посиланням на джерела пише, що лідери погодилися відкласти Брекзит до кінця жовтня з переглядом у червні.

Трохи раніше Д. Туск закликав європейських законодавців прислухатися до мільйонів британців, які не хочуть Брекзит. Він послався на рекордну кількість підписів, яку збрала британська електронна петиція з вимогою зберегти членство країни у Євросоюзі, а також на марш противників Брекзит, який зібрав близько 1 млн учасників у Лондоні. «Шість мільйонів людей підписали петицію, 1 мільйон вийшли на марш. Вони можливо почувують себе недостатньо репрезентованими у парламенті Сполученого Королівства, але вони повинні відчувати, що їх репрезентуєте ви. Тому що вони європейці», – наголосив Д. Туск (URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/tusk-brexit-petition/4849986.html>. 2019. 27.03).

У свою чергу Єврокомісар з питань бюджету та людських ресурсів Г. Еттінгер не виключив можливості повторного референдуму щодо Брекзит і дострокових виборів у Великій Британії. Про це він заявив в інтерв'ю німецькій радіостанції «Дойчландфунк». Він додав, що вважає їх кращим варіантом, ніж вихід країни з ЄС без угоди. «Другий референдум можливий. Також можливі дострокові вибори. Коротше кажучи, є кілька варіантів і будь-який з них краще, ніж вихід (Сполученого Королівства з ЄС) без будь-якої угоди», – зазначив Г. Еттінгер (URL: <https://ukr.segodayna.ua/world/europe/v-evrokomissii-zagovorili-o-povtornom-referendume-po-brexit-1251484.html>. 2019. 11.04).

Як відомо, у Великій Британії багато противників виходу їхньої країни з ЄС і вони сподіваються, що цього не станеться. На думку деяких британських оглядачів, факт продовження крайнього терміну до 31 жовтня значно збільшує ймовірність того, що країна взагалі може ніколи не вийти з ЄС (URL: https://24tv.ua/brexit_znovu_perenesli_shho_tse_oznachaye_ta_yak_vidreaguvali_britantsi_n1139653. 2019. 11.04).

За словами британського кореспондента радіо «Свобода» О. Ковача, усе це можна обґрунтувати двома простими запитаннями. «Перше: чи Палата громад британського парламенту таки проголосує за нову угоду про вихід з ЄС. Дуже ймовірно, що ні», – зазначив О. Ковач. Він пригадав, що минулого разу, коли Т. Мей намагалася подати свій план на розгляд парламентарів, їй не вистачило 30 голосів для абсолютної більшості. Виглядає, що цього разу підтримка може бути ще меншою. «Друге питання стосується того, чи погодиться Євросоюз, уже майже традиційно, продовжити крайній термін ще раз – навіть після 31 жовтня», – зазначив кореспондент радіо «Свобода».

На його переконання, попри незадоволення лідерів країн ЄС, зокрема французького президента Е. Макрона та прем'єра Нідерландів М. Рютте, цілком імовірно, що ЄС таки погодиться. «І все це далі триватиме з таким собі присмаком трагікомедії», – припустив О. Ковач. За його словами, британці вже втомилися від суперечок щодо виходу країни з Євросоюзу. Погляди суспільства розділилися: хтось за, а хтось проти. І населення країни,

і депутати, чиновники та підприємці вважають, що виходити з ЄС – небезпечно. Адже це передбачить й ускладнення перетину кордону, і нові митні правила, які спричинять зростання цін. Дехто вже б'є на сполох і скуповує різні товари, намагаючись заощадити й накопичити найнеобхідніше. Жителі прикордонної зони Північної Ірландії також невдоволені. Досі вони безперешкодно перетинали кордон між країнами – що буде після виходу з ЄС, тепер невідомо. Люди хвилюються, що кордон перетинати стане складно й для цього знадобляться візи, впровадять митні правила.

Представники країн-членів ЄС також занепокоєні. Зокрема, президент Чехії М. Земан упевнений, що вихід Великої Британії зі складу Євросоюзу не принесе нічого хорошого організації та самому Сполученому Королівству. «Брекзит – невдале рішення, яке не обіцяє нічого хорошого Євросоюзу і Великій Британії», – зазначив М. Земан (URL: <https://ukr.segodnya.ua/world/europe/brexit-ne-sulit-nichego-horoshego-es-i-velikobritanii-prezident-chehii-1251826.html>. 2019. 11.04).

Він підкреслив, що Велика Британія є державою, що робить найбільші відрахування до бюджету Євросоюзу. Чехія, на відміну від неї, вносить у нього менше коштів, ніж отримує звітти у формі дотацій. «Брекзит, з точки зору чеського бюджету, означає скорочення надходжень на 15 %. Ми повинні з цим змиритися», – наголосив М. Земан.

Разом з тим він не виключив можливості проведення у Великій Британії в середньостроковій або віддаленій перспективі повторного референдуму з питання її членства у Євросоюзі.

Деякі експерти запевняють, що ситуація може дестабілізуватися, Велику Британію очікує «жорсткий Брекзит» з мільярдними втратами. На їхню думку, Велику Британію очікує два варіанти: «жорсткий Брекзит», який передбачає розрив усіх угод з ЄС, або відтермінування виходу із ЄС на невизначений час. Британія у будь-якому разі зазнає збитків від свого рішення. Бюрократія ЄС позначається на економіці Британії. Країна зростає не настільки швидко, як би хотілося євроскептикам. Противники членства в ЄС упевнені, що країна через міграційну політику ЄС приймає занадто багато біженців. Це неприпустимо. Вони виступають проти ідеї «єдиної Європи», принаймні в нинішньому форматі (URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/breksil-ostatocno-zajshov-u-gluhiy-kut.htm>. 2019. 2.04).

Як зазначив аналітик-міжнародник І. Куса, Велику Британію може очікувати жорсткий сценарій виходу з організації, де Великій Британії доведеться повністю «порвати» всі договори з ЄС, що може коштувати країні не тільки економічних втрат, а і відродження ірландського сепаратизму. «За такого сценарію Лондон виходить повністю, розриваються договори щодо єдиного митного простору, що означає, що на кордонах поновлюється міграційний контроль, починають діяти всі мита згідно з правилами Світової організації торгівлі, хоча нині діє принцип їх вільного пересування», –

зазначив експерт. За його словами, усе це може призвести до зростання цін на перевезення товарів, а також на подорожчання продуктів у самій Великій Британії. Відновлюється фізично кордон і в регіоні між Північною Ірландією та Ірландською Республікою. «У цьому одна з основних проблем, чому не хочуть виходити з “жорстким сценарієм”, адже бояться, що це спровокує спалах протестів і повстання ірландських сепаратистів. Відсутність кордону була однією з основних умов мирного договору між націоналістами та офіційним Лондоном», – наголосив І. Куса.

Він повідомив, що, за даними британської аудиторсько-консалтингової компанії Ernst & Young, тільки банківський сектор втратить до 1 трлн дол. через вплив активів. Це приблизно 10 % від усіх банківських активів країни. Уповільнення ж економічного зростання країни в найближчі 15 років прогнозується на рівні 7,7 %. «По британській економіці вдарить досить сильно, особливо в перший час. Загалом проблеми будуть і у ЄС, підприємства й бізнес не готові до такого сценарію. Хоча на відміну від Лондона за останні два місяці Брюссель попередньо підготувався до такого варіанта розвитку подій», – підкреслив І. Куса.

У свою чергу аналітик-міжнародник А. Бузаров не вбачає якоїсь трагедії у випадку виходу Великої Британії з ЄС. На його думку, євро може здешевшати, але «трауру» не буде. Адже вихід Великої Британії з ЄС не став несподіванкою для інвесторів, тому фінансової паніки не очікується. Крім «жорсткого сценарію», є ще ймовірність відтермінування Брекзит на невизначений час. «Це буде порушенням початкового договору, бо ЄС проти відтермінування. Тут дві колізії, з одного боку, країни ЄС проти відтермінування, з іншого – Лондон не може вийти через політичну кризу. Можемо отримати унікальну ситуацію, коли країна не може вийти, а ЄС просто виштовхує її. На сьогодні ще не зрозуміло, який варіант буде, хоча я схильний до його відтермінування. Можливо, він і почнеться, але це супроводжуватиметься невиразною політикою британського уряду», – наголосив А. Бузаров.

Щодо впливу Брекзит на Україну, то думки експертів розділилися. Деякі експерти вважають, що для України це погана історія. Економічна й політична безпека країни багато в чому залежить від цілісності ЄС. Якщо політичні проблеми посиляться, то уваги до України буде менше. Проте, на думку експертів, прямого економічного впливу від Брекзит наша країна не відчує. Як зазначила директор Інституту економічних досліджень В. Мовчан, поки вплив Брекзит на українську економіку залишається незначним. У майбутньому ж британські інвестори в Україні можуть стати менш активними, але давати чіткі прогнози важко, оскільки все ще існує занадто багато сценаріїв. «Уже є підстави вважати, що торговельні відносини між Києвом і Лондоном зберуться. Під питанням залишаються терміни. У найгіршому випадку ми повертаємося в режим в рамках СОТ. Але в принципі Велика Британія планувала підписати угоди про вільну торгівлю з усіма країнами, з якими вона їх сьогодні має в рамках ЄС, тому, у принципі,

це буде, просто питання, як швидко», – зазначила В. Мовчан (URL: <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/brexit-i-ukraina-stoit-li-perezhivat-i-chego-1251890.html>. 2019. 12.04).

Директор економічних програм Центру ім. О. Разумкова В. Юрчишин також сподівається, що відносини України і Великої Британії не погіршаться. На його думку, у будь-якому випадку Києву варто сконцентрувати увагу на збереженні партнерських відносин з Лондоном. «Британія – одна з найбільших економік. Крім того, геополітично Британія завжди підтримувала Україну. У тому числі коли йшли розмови про вступ України до СОТ... Крім того, британська економіка пов'язана з іншими англосаксонськими країнами – США, Канадою, тому, безумовно, Британія може стати тим мостом, тією основою підтримки України як економічно, так і політично», – наголосив В. Юрчишин.

Натомість політолог А. Кучухідзе вважає, що після виходу Великої Британії з Європейського Союзу Україна втратить сильного партнера, який завжди виступав за санкції проти Російської Федерації. «Україна втрачає сильного члена ЄС, який міг би посилювати санкції, ініціювати посилення санкцій проти РФ. У Британії завжди була чітка позиція із цього питання. Ми можемо втратити партнера. У той же час посиляться позиції країн, які виступали проти цього», – переконаний А. Кучухідзе (URL: <https://ukr.segodnya.ua/politics/posle-brexit-ukraina-teryayet-silnogo-partnera-ekspert-1206764.html>. 2019. 16.01).

За його словами, без Великої Британії всі рішення у ЄС ухвалюватимуться Німеччиною та Францією. «Британія, перебуваючи в складі ЄС, має право вето на будь-які рішення зовнішньої політики, з питань безпеки. У неї є голос, вона може блокувати будь-які рішення. Від виходу Британії виграє Франція й Німеччина, тому що вони стають одноосібними “керманичами” та можуть одноосібно нав'язувати іншим своє бачення», – підкреслив експерт. При цьому він переконаний, що вихід Великої Британії з ЄС зашкодить їй самій. «Звичайно ж, вихід Британії з ЄС позначиться негативно на економіці самої Британії. За найоптимістичнішими передбаченнями прогнозується падіння економіки на 5 % ВВП протягом трьох-п'яти років. До цього ще додаватиметься проблема того, що більше 50 % експорту Британії – це країни ЄС. Після виходу і введення мит рівень експорту може скоротитися. Падіння економіки позначиться на кожному британцю», – зазначив А. Кучухідзе.

Міністр закордонних справ України П. Клімкін сподівається, що вихід Великої Британії з ЄС не стане причиною погіршення відносин між нашими країнами і в перспективі ці відносини покращаться. Він заявив, що Україна не планує запроваджувати візи для британських громадян після того, як Велика Британія вийде з Європейського Союзу.

П. Клімкін наголосив на бажанні Києва домогтися пом'якшення візового режиму для українців, які подорожують до Великої Британії. Адже на сьогодні британці можуть вільно відвідувати Україну з

короткотерміновими поїздками, але українським громадянам для в'їзду у Велику Британію, на відміну від більшості країн Європи, потрібні візи, отримання яких передбачає значну оплату. Як відомо, британські візові вимоги до українців досі не стали предметом перегляду, хоча представники Києва та Лондона вже активно працюють над проектом угоди про торговельні відносини. «Ми розуміємо певну чутливість наших друзів, але тим не менше цього досягнемо. Може не завтра, але в найближчій перспективі серйозні розмови почнуться», – зазначив П. Клімкін (URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/uk-ukraine-visa/4774858.html>. 2019. 6.02).

За інформацією ЗМІ, нині британці підпадають під дію візових правил на основі Указу Президента В. Ющенка, яким з вересня 2005 р. запропоновано безвізовий режим для громадян держав – членів Європейського Союзу, Швейцарської Конфедерації та Князівства Ліхтенштейн, якщо термін перебування їх в Україні не перевищує 90 днів. Українські посадовці тепер припускають, що стосовно Великої Британії Україна найімовірніше запровадить візові правила подібні до тих, що діють для громадян США та Канади, які також можуть відвідувати Україну вільно.

Як відомо, Велика Британія та Ірландія це дві європейські країни, які не ввели безвіз для України, що почав діяти з ЄС 11 червня минулого року. Зі свого боку Посольство України вже запропонувало Лондону переговори про спрощення візового режиму для українців, але британці не погоджуються на переговори.

Посол України у Великій Британії Н. Галібаренко вважає, що станом на сьогодні Велика Британія не готова запропонувати Україні безвізовий режим. «На тлі того, що ми справжні партнери і друзі з британцями, це питання (візового режиму) реально отрує двосторонні відносини. Не минає жодного дня, щоб не було якихось проблем з візами. Але скажу одразу, що впровадження безвізового режиму – дуже амбітна мета. Велика Британія до цього сьогодні не готова», – заявила Н. Галібаренко (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/07/20/708464>. 2018. 20.11). За її словами, українці скаржаться на труднощі при отриманні британських віз. Як зазначив британський політик-консерватор, член Палати громад, колишній державний міністр міжнародного розвитку А. Дункан, українці мають підстави для невдоволення.

Проте процес Брекзит, хоча і є приводом для переформатування відносин та зближення між Великою Британією та Україною, не створює сприятливіші умови для пом'якшення візового режиму. «Ми прекрасно розуміємо занепокоєння, оскільки сама дискусія стосовно Брекзит була започаткована міграційними проблемами, тобто сприйняттям усередині Британії», – наголосив П. Клімкін.

Варто зазначити, що частина експертного середовища сподівається, що Брекзит не спричинить катастрофічних наслідків для Європи. Хоча прихильники Брекзит і стверджують, що встановлення повного суверенітету відкриває нескінченні нові можливості, насправді це обмежує вибір. Зокрема,

ті, хто відмовляються від договорів, закликають інших чинити так само, тим самим дедалі більше ускладнюючи можливість досягнення будь-яких домовленостей у принципі. Велика Британія хоче укласти торговельні угоди, які суперечать членству країни у ЄС. Залишилося розібратися, що це означатиме на практиці. Велика Британія може прагнути до максимального процвітання, просуваючи дерегулювання настільки, наскільки це взагалі можливо. Проте щоб вести прибуткову торгівлю з іншими країнами або ЄС, їй усе одно доведеться відповідати їхнім нормативним стандартам щодо безпеки, якості тощо.

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Весняна сесія ПАРЄ: підсумки в контексті спроб відновлення повноважень російської делегації

Останніми тижнями активно обговорюваною в ЗМІ стала ситуація, що склалася в Раді Європи довкола питання про повернення російської делегації до Парламентської асамблеї Ради Європи (далі – ПАРЄ). Делегація Росії в ПАРЄ перебуває під санкціями з квітня 2014 р., після анексії РФ українського Криму. Санкції передбачають позбавлення російських депутатів права голосу в ПАРЄ, а також права бути представленими у її керівних органах. У відповідь на це Росія перестала брати участь у засіданнях ПАРЄ та припинила сплачувати внески до організації, заявивши, що не платитиме доти, доки права її делегації не будуть поновлені в повному обсязі без будь-яких додаткових претензій з боку ПАРЄ. Згодом це призвело до бюджетної кризи в організації, яка стала одним з аргументів прибічників РФ на користь відновлення повноважень російської делегації в ПАРЄ. Попри це санкції проти російської делегації кілька разів продовжували, а у відповідних резолюціях асамблея знову й знову закликала Кремль повернути Крим, припинити військову агресію на Донбасі, вивести російські війська з території України.

Утім поступово в Парламентській асамблеї Ради Європи почали пропонувати регламентні зміни в правила й процедури асамблеї, які могли б ускладнити процедуру збереження санкцій проти Росії. Зокрема, напередодні весняної сесії ПАРЄ, яка відбулася з 8 по 12 квітня 2019 р. у Страсбурзі, генеральний секретар Ради Європи Т. Ягланд запропонував змінити правила Ради Європи для того, щоб повернути російську делегацію до ПАРЄ. У своєму річному звіті про роботу на посаді генерального секретаря Т. Ягланд констатував, що Російська Федерація порушує статут РЄ, не сплачуючи свій внесок до бюджету Ради Європи, але продовжує в повній мірі брати участь у міжурядовій роботі організації. До червня 2019 р. мине вже два роки з того часу, як РФ не платить грошей. «Це підриває повагу до наших загальних правил», – заявив Т. Ягланд. Тому він запропонував домовитися про чотири

принципи, які б, за його словами, підкреслювали як права, так і обов'язки всіх держав членів РЄ.

Зокрема, він запропонував, щоб повна участь у двох статутних органах РЄ – Комітеті міністрів і ПАРЕ – була не можливістю, а обов'язком країн-членів. Також Т. Ягланд вважає за необхідне, щоб кожна країна-член мала однакові права на участь в органах РЄ і була повністю представлена в двох статутних органах, якщо до країни не застосовуються ст. 7 та 8 Статуту. Саме ці статті регулюють позбавлення права голосу делегації (URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2019/04/5/7094829>).

Також Т. Ягланд наполягає, що всі держави-члени РЄ зобов'язані сумлінно співпрацювати з усіма органами й установами Ради Європи та своєчасно сплачувати свій фінансовий внесок. «Такий підхід – вірний шлях уперед. Це не означатиме прийняття незаконної анексії Криму. Скоріше, це було б визнанням загальноєвропейського характеру Ради Європи та її місії щодо захисту прав людей усюди на нашому континенті», – вважає генсек Ради Європи.

Водночас прихильники Росії в ПАРЕ підготували план, який передбачає позбавлення асамблеї права накладати санкції на РФ. Зокрема, найвідоміший лобіст росіян у ПАРЕ, лідер групи «Об'єднані ліві» в Раді Європи, нідерландський парламентар Т. Кокс підготував проект резолюції, яка пропонувала змінити розподіл повноважень у Раді Європи. Проект було побудовано навколо загрози виходу РФ з організації, адже влітку виповниться два роки, як Росія припинила платити свої членські внески до бюджету Ради Європи, а це означає, що формально можна поставити питання про виключення Російської Федерації з її складу.

Головна ідея проекту резолюції Т. Кокса полягала в тому, що оскільки делегація РФ відмовляється їхати до Страсбурга, доки є небезпека поновлення санкцій проти неї, то ПАРЕ має взагалі відмовитися від права накладати санкції й дати росіянам упевненість, що їх тут не образять.

Ці пропозиції не є принципово новими – депутати, що співчують РФ, працюють над ними ще від кінця 2017 р. Минулої осені ПАРЕ була дуже близька до їх затвердження, але через опір, організований Україною, процес зупинили за крок до фінального голосування. Тоді українська делегація святкувала перемогу, але визнавала, що це – не останній раунд.

Щоправда, у квітні це питання взагалі не мали розглядати, але лобісти РФ вирішили діяти несподівано. За кілька днів до сесії президентський комітет асамблеї несподівано запропонував його до розгляду. Проект резолюції за авторством Т. Кокса було представлено керівництву ПАРЕ на засіданні президентського комітету 3 квітня в Гельсінкі, а також передано членам політичного комітету. Його назва, на перший погляд, звучить доволі нейтрально й розмито: «Роль і місія Парламентської асамблеї: головні виклики для майбутнього». Більшу частину п'ятисторінкового проекту рішення асамблеї і справді становлять нейтральні твердження, під якими підписалася б більшість парламентарів. Та його суть полягає в кількох

коротких пунктах, які пропонують обмежити право ПАРЄ карати держави, що порушують принципи організації. Основна ідея цього проекту полягає в тому, що будь-які санкції мають ухвалюватися лише спільним рішенням асамблеї та Комітету міністрів (орган Ради Європи, у якому представлено уряди всіх 47 держав-членів РЄ). Зокрема, пропонується «запровадити синергію між двома статутними органами й обмежити їхнє право на односторонні дії». «Мають бути спільні дії в разі, коли держава-член порушує статутні зобов'язання... Ця спільна процедура має забезпечити вищу легітимність, вплив, відповідність і довіру до застосованих заходів», – ідеться в проекті Т. Кокса (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/04/5/7094846>).

І хоча в разі ухвалення цієї резолюції моментального зняття санкцій з росіян усе одно не відбулося б, дорога до цього відкрилася б. Наприклад, зміни регламенту могли технічно затвердити в травні на засіданні керівного органу асамблеї – Постійного комітету, де відсоток опонентів Росії значно нижчий, ніж загалом у ПАРЄ. Паралельно провели б аналогічне рішення в Комітеті міністрів, і вже в червні росіяни змогли б повернутися до Страсбурга.

За словами українського нардепа С. Кіраля («Самопоміч»), який представляв групу консерваторів на засіданні президентського комітету ПАРЄ в Гельсінкі, «те, що всі майбутні санкції довелось б затверджувати в Комітеті міністрів, означало б параліч санкційної процедури, адже за всю історію організації КМРЄ жодного разу так і не застосував санкції до жодного члена». С. Кіраль перед початком весняної сесії ПАРЄ підтвердив, що наміри створити умови для повернення російської делегації дуже серйозні. «Сьогодні все керівництво ПАРЄ та Ради Європи 90 % свого часу в організації працює над питанням повернення росіян», – пояснив він.

Одночасно керівники і важковаговики ПАРЄ почали тиснути на колег з інших держав. Дійшло навіть до нецензурних заяв з боку німецьких депутатів. Соціалісти ж привезли до Страсбурга російських правозахисників, які доводили депутатам, що вихід Росії з Ради Європи зашкодить пересічним громадянам РФ.

Українська делегація в асамблеї заявляла, що резолюцію про зміну регламенту особливо активно лобіюють їхні німецькі колеги, переконуючи інших депутатів у тому, що повернення Росії необхідне. Натомість глава делегації Німеччини в ПАРЄ А. Нік назвав «повним абсурдом» твердження про те, що на весняній сесії ПАРЄ німецька делегація фактично очолила рух з повернення Росії до асамблеї. «Це повний абсурд. Фундаментальна позиція німецької делегації та німецького уряду щодо незаконної анексії Криму та військового конфлікту на Донбасі абсолютно зрозуміла й залишається незмінною. Я особисто, як доповідач ПАРЄ, озвучив однозначну позицію асамблеї щодо кризи в Керченській протоці та Азовському морі в січні 2019 р. Цю резолюцію привітав і український уряд, і українська делегація в ПАРЄ.

Поширення таких наклепницьких тверджень є відвертим намаганням підірвати близькі відносини Німеччини з Україною», – заявив він.

За його словами, німецька делегація «цінує посилений діалог з представниками асамблеї. Ці зусилля, на нашу думку, повинні бути зосереджені на створенні ефективного механізму санкцій для держав-членів та забезпеченні фінансування діяльності Ради Європи таким чином, щоб зробити її в майбутньому більш витривалою та стійкою у випадках фінансових недоплат, які спричинено політичними мотивами. Чи створює це підґрунтя для потенційного повернення російської делегації до ПАРЄ, нам стане зрозуміло свого часу», – пояснив він.

А. Нік підкреслив, що позиція Німеччини, яку поділяє уряд і делегація в ПАРЄ, полягає в тому, що Росія повинна залишатися членом Ради Європи «з усіма правами та обов'язками». «Правозахисні організації, які працюють у Росії, закликають нас зберегти юрисдикцію Європейського суду з прав людини для 140 млн громадян РФ. Такі формати, як ООН, ОБСЄ та Мінський процес, можливо, перебувають у ліпших позиціях, ніж Рада Європи, для того щоб знайти рішення щодо анексії Криму та конфлікту на Донбасі. А збереження ПАРЄ як додаткового майданчика для діалогу може бути корисним у довгостроковій перспективі», – зазначив глава делегації Німеччини (URL: <https://www.dw.com/uk/глава-німецької-делегації-в-паре-росія-повинна-залишатися-членом-ради-європи-з-усіма-правами-та-обовязками/a-48270061>). «Навпаки, наша амбіція полягає в тому, щоб створити більш ефективний механізм санкцій спільно з Комітетом міністрів, цим самим зобов'язуючи держави-члени, і зробити Раду Європи набагато міцнішою в ролі захисника прав людини, верховенства права та плюралістичної демократії», – додав він.

У перший день роботи сесії ПАРЄ спроба Києва зняти питання з розгляду зазнала поразки: цю пропозицію підтримало лише 43 депутати, проти – 112. Під час дебатів стосовно запропонованої резолюції член постійної делегації України в ПАРЄ, народний депутат Л. Ємець наголосив: «Давайте говорити відверто: питання, яке ми обговорюємо сьогодні, не стосується покращення роботи ПАРЄ та ефективності Ради Європи. Ідеться про повернення делегації Російської Федерації». Л. Ємець додав, що це не є таємницею. «Усі у цій залі розуміють і знають про це. Дозвольте мені вам нагадати, що це було їхнє власне рішення відмовитися працювати в ПАРЄ. Росія ухвалила це рішення, оскільки вона не хотіла виконувати резолюції Парламентської асамблеї. Росія відмовилася припинити порушувати права людини й порушувати міжнародне право. Парламентська асамблея прийняла єдино можливе рішення у цій ситуації, ґрунтуючись на цінностях і принципах нашої організації, таких як верховенство права, повага до фундаментальних прав людини та свободи, взаємодія заради глобальної безпеки і т. д.», – наголосив Л. Ємець.

Він додав, що систематичне ігнорування резолюцій ПАРЄ Росією є причиною застосування санкцій та обмежень проти російської делегації. «Це

рішення ПАРЄ не було політично мотивованим. Воно було продиктовано цими ж цінностями й принципами, на яких саме існування нашої організації засновується. Саме тому питання, яке ми обговорюємо сьогодні, стосується не лише повернення Росії до ПАРЄ і не стосується того, чи Парламентська асамблея може захистити свої власні рішення, а має відношення до того, чи ми залишаємося відданими нашим власним цінностям? Чи принципи все ще більш важливі, аніж фінансові внески?» – наголосив Л. Ємець. Він закликав ПАРЄ проголосувати проти резолюції та проекту рекомендацій, які є частиною доповіді «Роль і місія Парламентської асамблеї: головні виклики для майбутнього», підготовленої Т. Коксом.

У свою чергу заступник члена постійної делегації України, народний депутат М. Іонова нагадала, що Рада Європи була заснована з тією метою, щоб досягнути більшої єдності серед її країн-членів на основі спільних цінностей і принципів. «Найбільший виклик, з яким Рада Європи стикається сьогодні, полягає в підриві цих цінностей», – наголосила М. Іонова. Вона висловила переконання, що тривалі дискусії, які присвячені фінансовим питанням у Раді Європі, говорять про те, що «Російська Федерація намагається обміняти гроші на цінності організації, а саме демократію, верховенство права і права людини». «Тому, будь-ласка, не дивіться на правду із заплющеними очима», – закликала М. Іонова.

Народний депутат поставила риторичне запитання всім членам ПАРЄ, чи вони завжди намагатимуться змінювати процедури й правила ПАРЄ, коли Росія порушуватиме принципи та цінності організації. Також вона сказала, що шантаж не є інструментом демократії. «Шантаж не веде до поваги до верховенства права і прав людей. Або ми виступаємо єдиним цілим заради миру і свободи, або ми здаємося перед грошима, – заявила вона. – Ми не можемо відмовитися від захисту парламентської демократії. Ми маємо об'єднати наші зусилля, аби протидіяти ініціативам, які надходять від урядів окремих країн, які прагнуть поставити в залежність Парламентську асамблею Ради Європи перед Комітетом міністрів (Ради Європи)». М. Іонова заявила, що джерелом поточної кризи в Раді Європи є РФ і російська агресія проти України. Вона закликала не підтримувати запропоновану резолюцію.

Однак протягом наступної доби роботи сесії ПАРЄ зусиллями як української делегації, так і депутатів із західних держав з проекту Т. Кокса вдалося прибрати всі найнебезпечніші норми, змінивши його суть. Початково цей документ пропонував замінити чинну санкційну процедуру на складний, громіздкий і неповороткий механізм, а старі правила санкцій скасувати. Натомість у документі, який винесли на голосування, ідеться про те, що нова громіздка процедура може бути створена на додаток до існуючої, натомість нинішнє право ПАРЄ накладати санкції залишається без змін. У цьому вигляді проект не несе жодних загроз для України ([URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/04/10/7094984/#comments](https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/04/10/7094984/#comments)).

Одним із ключових гравців, які допомогли Україні в протистоянні поверненню РФ до ПАРЄ, виявилися британці. З 30 поправок до фінального

проекту рішення ПАРЄ, погодженого у комітетах, понад 10 запропонували британські депутати. Серед них, зокрема, норми про те, що шантаж Ради Європи з боку РФ є неприпустимим.

Головною несподіванкою під час внесення поправок до резолюції ПАРЄ стала пасивність російського лобі. По-перше, дискусії в ПАРЄ довели, що не так багато депутатів готові стати відкритими, публічними лобістами Росії – саме через це вдалося затвердити правки, які повністю змінили зміст резолюції. По-друге, навіть відкриті друзі РФ, яким уже немає чого приховувати (на кшталт Т. Кокса), не зробили спроби повернути до рішення небезпечні норми. Не з'явилося радикальних пропозицій і від німців, хоча на початку сесії ті демонстрували готовність іти проти правил.

Схоже, що причиною цього стали події в Росії, зокрема зустріч 9 квітня в Санкт-Петербурзі російського президента В. Путіна з президентом Фінляндії С. Нініньо. Ці переговори були значною мірою присвячені ситуації в Раді Європи. Фінляндія на сьогодні головує в Комітеті міністрів РЄ, тому західні уряди уповноважили С. Нініньо на роль посередника, який мав би обговорити з російським лідером принципи повернення Росії до ПАРЄ в обмін на певні поступки від росіян. Експерти попереджали, що чекають на публічний сигнал після цих переговорів, але очікування виявилось безуспішним. Зустріч відбулася, але після неї від В. Путіна не пролунало жодної заяви зі згадкою про Раду Європи. Лише речниця МЗС РФ М. Захарова вкотре звинуватила в кризі саму ПАРЄ.

Битися за повернення РФ в умовах, коли Москва сама цього не прагне, бажаних не виявилось. Більше того, частина депутатів, яких раніше вважали давніми друзями РФ, опинилася серед авторів «антиросійських» поправок. Ідеться про групу латиських депутатів, включно з представником партії «Злагода», яка донедавна була офіційним партнером путінської «Єдиної Росії». Представники Латвії запропонували створити ще жорсткіший санкційний механізм, який у разі затвердження може призвести до посилення санкцій проти РФ протягом шести місяців.

У підсумку Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила Резолюцію «Про виклики перед Парламентською асамблеєю Ради Європи», до якої було внесено правки, що не дають можливості зняти з Росії санкції та повернути її до асамблеї без виконання зобов'язань. «За» резолюцію проголосувало 105 парламентарів, проти – 30, утрималося – 16 (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-pare-pidtrymala-rezolyuziyu/29873359.html>).

Спочатку в Резолюції пропонувався новий складний механізм введення санкцій, який скасовував попередню процедуру. Однак завдяки правкам в ухваленому документі зазначено, що нову процедуру буде створено на додаток до існуючої, нинішнє право ПАРЄ самостійно накладати санкції на Росію залишається без змін.

Відповідно до ухваленого рішення додаткову санкційну процедуру можна буде застосовувати для запровадження найжорсткіших санкцій проти

держави-члена РЄ, включаючи рекомендацію про вихід цієї держави з Ради Європи. У рішенні підкреслюється, що воно викликано ситуацією, яку створила Росія після анексії Криму та нападу на Донбас, тому ця процедура може бути запроваджена також проти РФ.

Рішення про ці найжорсткіші санкції має бути ухвалено за спільним рішенням ПАРЕ, Комітету міністрів і генерального секретаря Ради Європи. Деталі та регламент цієї процедури ще мають бути узгоджені ([URL: https://www.pravda.com.ua/news/2019/04/10/7211875](https://www.pravda.com.ua/news/2019/04/10/7211875)).

«Росія не отримала зміни процедури запровадження санкцій! При цьому Росія в Резолюції критикується за боягузтво (подавати делегацію) та шантаж (відмову платити внесок до Ради Європи)... Її закликали не боятися і не шантажувати, а виконувати зобов'язання. Існуючий санкційний механізм залишається. Можливо, буде запроваджено додатковий, складніший. Але то вже справа майбутніх сесій. Делегація зробила все можливе», – написав у Facebook голова української делегації в ПАРЕ В. Ар'єв. Він додав, що головна боротьба ще попереду. «Проросійські сили відчули рухи з українського виборчого процесу, а прибічники все частіше питають, чи є їм сенс стояти за нас, якщо українці демонструють інші тенденції. Сподіваюся, ми не дамо приводу для розчарування європейським партнерам», – наголосив В. Ар'єв.

Спроби повернути Росію в Парламентську асамблею Ради Європи без виконання нею необхідних умов триватимуть і надалі, що розхитуватиме Раду Європи, вважає посол України в Раді Європи Д. Кулеба. «Спроби повернути Росію до ПАРЕ без виконання нею умов, які сама ж ПАРЕ висунула до Росії, триватимуть і надалі. Це розхитуватиме Раду Європи, яка ставатиме дедалі слабшою. Вона втрачатиме свій авторитет і важелі впливу», – написав він на своїй сторінці у Facebook ([URL: https://www.facebook.com/690053388/posts/10157059801563389](https://www.facebook.com/690053388/posts/10157059801563389)).

На думку посла, це стратегічно в інтересах Росії та інших потенційних порушників. «Герої проекту “повернення” на кожному кроці розказуватимуть, що вони просто хотіли зробити РЄ сильнішою та ефективнішою, захистити права простих росіян, але злі українці та їхні друзі їм завадили», – зазначив Д. Кулеба ([URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/04/11/7095036](https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/04/11/7095036)). При цьому він закликав готуватися до нової Ради Європи, у якій за свої місце й права доведеться воювати «головою і ліктями». Д. Кулеба вважає, що «ціна кожної помилки дедалі суттєво зростатиме з кожним місяцем. Ціна кожного голосу на підтримку України також».

Ход и перспективы реформы децентрализации в оценках украинских экспертов

Децентрализацию, комплекс мер по реализации которой начал внедряться в Украине с 2015 г., некоторые эксперты называют одной из наиболее успешных реформ, инициированных правительством. Эти меры предполагали создание механизма передачи полномочий от центра на места и создание объединенных территориальных общин (громад), которые получали возможность самостоятельного распределения местных доходов и сборов.

После принятия в 2015 г. Верховной Радой Закона Украины «О добровольном объединении территориальных общин» была создана методика создания объединенных территориальных общин и изданы соответствующие подзаконные акты. В том же году в 159 ОТГ прошли местные выборы, и уже с 2016 г. общины, наделенные новыми полномочиями, перешли на прямые межбюджетные отношения с государственным бюджетом.

К концу 2018 г. в стране насчитывалось уже 876 крупных ОТГ, объединивших, по различным оценкам, примерно 9 млн граждан Украины. В результате такого объединения общины получили новые источники доходов, упрощенный доступ к административным и регистрационным услугам, расширенные права в управлении местными школами, в землеустройстве и архитектурно-строительном контроле, а также возможности для реализации инфраструктурных и других проектов, в том числе крупных – путем объединения усилий нескольких ОТГ.

Как отмечают в правительстве, рост доходов общего фонда местных бюджетов по итогам пяти лет реализации реформы продемонстрировал положительную динамику – с 70,2 млрд грн в 2014 г. до 233, 9 млрд грн к концу 2018 г. Среди положительных итогов децентрализации в правительстве называют также получение объединенными общинами в коммунальную собственность 1,5 млн га земель сельскохозяйственного назначения за пределами населенных пунктов и реализацию около 6 тыс. проектов развития инфраструктуры.

Учитывая, что эта реформа предполагает тесную взаимосвязь с преобразованиями в сфере здравоохранения и медицинского обслуживания, ее реализация, как подчеркивают многие наблюдатели, призвана поспособствовать также и внедрению медицинской реформы.

Как отмечало издание Deutsche Welle еще в 2017 г., баланс сторонников и противников децентрализации среди населения Украины, по данным социологов, с 2015 г. изменился в сторону сторонников. Тогда больше половины опрошенных отмечали, что после проведения децентрализации они не почувствовали изменений к лучшему. Но, подчеркивали эксперты, они оценивали не столько децентрализацию, сколько общую социальную ситуацию в стране.

Таким образом, эксперты считают признаком успеха реформы улучшения в области инфраструктуры, жилищно-коммунального хозяйства и транспорта. «Это те сферы, за которые непосредственно отвечают органы местного самоуправления. На развитие инфраструктуры в последние десятилетия в Украине на душу населения выделялось 4,7 дол., тогда как в соседней Польше – более 80 дол.», – отмечал, комментируя ход реформы, менеджер проекта Украинского независимого центра политических исследований «Граждане в действии» И. Лукеря.

Показателем успеха децентрализации эксперт называл рост доверия граждан к органам местного самоуправления, которые уже к 2017 г. имели наибольший рейтинг среди государственных институтов после Вооруженных сил Украины.

Директор Института развития территорий Ю. Ганущак также указывал на успех реформы децентрализации, приводя в качестве примера выявленную в ходе социологических исследований тенденцию к сокращению недовольства граждан проведением других, связанных с децентрализацией реформ. «По медицинской реформе количество недовольных зашкаливает. Но количество недовольных школьным и дошкольным образованием серьезно уменьшилось. Почему? Потому что децентрализация в образовании идет полным ходом, а по медицинской отрасли децентрализации нет», – заявлял он (URL: <https://www.dw.com/ru>).

В конце прошлого года глава украинского правительства В. Гройсман анонсировал новую волну реформы децентрализации продолжительностью 600 дней, начиная с января 2019 г.

По мнению Премьер-министра, реформу децентрализации необходимо закрепить в Конституции Украины. «Нам надо не только внедрять реформу или понять, как внедрять, и начать внедрять... Ее надо защитить. Потому что всегда есть нападки, которые будут продолжаться, чтобы прекратить эту реформу, изменить бюджетное законодательство, больше средств передавать в центральный бюджет, а не оставлять в местных, чтобы ограничить полномочия на принятие решений на местном уровне. И этого допустить нельзя. Поэтому сегодня мы говорим о новом этапе децентрализации. Нам эту систему надо закрепить в Конституции Украины и сделать ее необратимой, чтобы никому не пришла мысль отобрать у вас то, что сегодня по праву принадлежит территориальным общинам, а по большому счету гражданам», – заявил глава украинского правительства (URL: <https://gordonua.com/news/politics/groysman-nado-decentralizaciyu-zakrepit-v-konstitucii-ukrainy-808943.html>).

Как сообщил Премьер-министр, меры по дальнейшей реализации реформы предусматривают принятие изменений в Конституцию по децентрализации местного самоуправления, повышение способности территориальных громад к самоуправлению и развитие местной демократии, улучшение экономического состояния ОТГ, а также законодательное урегулирование вопроса проведения местных референдумов.

В представленном обновленном плане действий по продолжению децентрализации Премьер-министр выделил утверждение новой территориальной основы для деятельности органов власти на уровне громад, которая будет полностью самостоятельной с точки зрения финансирования. Среди приоритетных задач правительства на 2019–2020 гг. он назвал также содействие добровольному объединению и присоединению, особенно к городам областного значения; утверждение новой территориальной основы для деятельности органов власти на уровне районов (моделирование административно-территориального устройства районного уровня, создание административных округов в качестве основы для будущих округов, утверждение территорий районов всех областей); передачу полномочий исполнительной власти органам местного самоуправления и их разграничение между уровнями; создание надлежащей ресурсной базы для осуществления полномочий этих органов; формирование эффективной системы службы в органах местного самоуправления, повышение качества менеджмента и эффективности системы государственного надзора; повышение эффективности системы участия граждан в местном самоуправлении.

В украинском экспертном сообществе мнения об эффективности реформы децентрализации и успешности инициатив власти зачастую сильно разнятся, хотя большинство экспертов не отрицает, что такая реформа важна для страны.

Что касается внедрения реформы на ее начальном этапе, то, как напоминают эксперты, реализация предусмотренных правительством мер столкнулась тогда с рядом серьезных проблем. В частности, это касалось выборов в ОТГ, которые, как отмечал, к примеру, глава Комитета избирателей Украины А. Кошель, стали примером одной из наиболее «грязных» избирательных кампаний. По его оценке, партии и кандидаты тогда установили своеобразный рекорд по количеству нарушений и масштабам подкупа избирателей.

Глава КИУ также указывал на беспорядок в работе ряда избирательных комиссий, препятствование работе наблюдателей, нарушение тайны голосования, конфликтные ситуации и т. п. В ряде областей были зафиксированы также факты использования в избирательном процессе административного ресурса.

Как констатируют эксперты, подкуп избирателей и фальсификации на выборах во многом определили состав ОТГ. Вследствие недостаточного контроля и пониженного внимания к местным выборам со стороны центральной власти и международных наблюдателей, а также недостатков в законодательстве, регулирующем их проведение, некоторые ОТГ, отмечают эксперты, оказались монополизированы отдельными политическими силами, что в итоге в некоторых случаях приводило к конфликтам между советами и их председателями. Это, соответственно, отрицательно сказывалось на

дальнейшей эффективности и работоспособности органов местного самоуправления.

Поэтому, как считает глава КИУ, залогом предотвращения преступлений, связанных с избирательным процессом, может стать полноценная избирательная реформа с ликвидацией мажоритарной составляющей. Кроме того, эксперт указывает на законодательное противоречие, когда главу ОТГ избирают в ходе прямых выборов, но право на его отстранение получает поселковый совет.

Поэтому, по мнению А. Кошеля, главным предохранителем от избирательных преступлений должна стать полноценная избирательная реформа с полным запретом политической рекламы. Поэтому парламент, правительство и Президент должны инициировать пересмотр законодательства в этой сфере и учесть недостатки, которые были выявлены экспертами и наблюдателями как во время проведения выборов, так и после того, как ОТГ начали свою работу, полагает глава КИУ. Во избежание узурпации власти на местном уровне отдельными политиками, использующими в своих интересах суды первой инстанции, где, по оценкам наблюдателей, уровень коррупции все еще остается высоким, требуется повышенное внимание к эффективности судебной реформы.

Эксперты Украинского института анализа и менеджмента политики, представляя в конце минувшего года исследование «Реформа децентрализации», отмечали, что, вопреки заявленным целям, объединения сельских и поселковых советов в территориальные общины далеко не всегда приводит к улучшению качества административных услуг. Главными причинами такого положения вещей является удаленность базовой инфраструктуры (школ, больниц, советов). «Действительно, мы увидели на волне децентрализации уменьшения количества школ и медицинских учреждений, очень часто это приводит к недоступности людей, проживающих в отдельных ОТО, к медицине. Итак, можно сказать, мы видим оптимизацию бюджетных расходов за счет закрытия учреждений медицины и образования», – отмечал политический эксперт Н. Спиридонов.

Политический аналитик Д. Гаевский, говоря о политических результаты реформы, подчеркивал, что при передаче властью полномочий на места местные элиты получили возможность расширять свое влияние за счет присоединения новых территорий и распределять между собой получаемые из госбюджета субвенции. Взамен, полагает эксперт, местные элиты обязаны гарантировать центральной власти лояльность, а также «правильные» результаты на выборах.

Директор УИАМП Р. Бортник, комментируя ход реформы, подчеркивал: «Сегодня 70 % местных бюджетов – это деньги, которые вручную передаются из центра. В то же время перекладывание властью на местное самоуправление расходов по финансированию медицины, образования, строительству дорог и льгот приводит к буксировке реформы. Поэтому, ради успешности реформы, необходимо кроме вот таких

показательных и временных механизмов передавать в полной мере налоги на доходы, акцизы. Тогда, возможно, местное самоуправление заживет в полной мере... Конечно мэры многих городов, особенно если они принадлежат к партии власти, поддерживают данную реформу. Однако это явление временное, поскольку, не повышая доходы, особенно бюджетников, и сокращая расходы на медицину и образование, удастся получить дополнительные деньги, которые сегодня есть в органах местного самоуправления. Поэтому реформа децентрализации должна проводиться вместе с финансовой децентрализацией. Административно-территориальную реформу необходимо будет умножить на политическую реформу, в следующем политическом цикле закрепить за местным самоуправлением права и зону ответственности. Тогда действительно после этого закрепления в законе можно говорить об успехе реформы, пока она больше выглядит как механизм пиара» (URL: <https://uiamp.org.ua/cref/reforma-decentralizacii-v-ukraine-celi-hod-posledstviya>).

Как считает эксперт по вопросам управления земельными ресурсами проекта USAID «Поддержка аграрного и сельского развития» С. Кубах, реформа децентрализации и земельная реформа, проводящиеся в Украине, не скоординированы на уровне объединенных территориальных громад. «Мы сконцентрировались вокруг вопросов собственно реформы децентрализации и земельной реформы... Не секрет, что эти две реформы не скоординированы у нас на уровне ОТГ, – подчеркнул он. – Сельские громады как раз зависят от земельных ресурсов, потому что это самый главный ресурс. И кроме того, через этот ресурс есть доступ к другим ресурсам – к лесным, к водным и другим» (URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-regions/2555608-reformy-decentralizacii-i-zemelnaa-ne-skoordinirovani-na-urovne-otg-ekspert-usaid.html>).

Говоря о перспективах реформирования сферы местного самоуправления, эксперты отмечают, что для эффективных результатов децентрализации и проведения в следующем году местных выборов на новой территориальной основе потребуется соответствующее законодательное сопровождение этого процесса.

Так, эксперт «Реанимационного пакета реформ» И. Лукеря подчеркивает, что завершить реформу децентрализации невозможно без принятия парламентом ряда законопроектов, главным из которых, по его мнению, является закон, который проводит «декоммунизацию украинского законодательства в части административно-территориального устройства». «Он отменяет постановление Президиума Верховной Рады УССР от 1981 г., которым сейчас регулируется порядок формирования административно-территориального устройства», – информирует эксперт, отмечая, что только в случае принятия этого законопроекта местные выборы в 2020 г. пройдут на новой территориальной основе.

Вторым по важности в блоке законопроектов о децентрализации эксперт называет проект о формировании эффективной службы в органах местного самоуправления. «В случае создания способной территориальной

громады ОТГ получает новые финансовые возможности, новые полномочия, а ключевой проблемой остаются кадры и эффективное управление. Законопроект позволит привлечь новых работников, чтобы управление на местах вышло на новый качественный уровень», – отмечает И. Лукеря.

Еще один необходимый законопроект касается усовершенствования процедуры утверждения перспективных планов ОТГ. «Законопроект упрощает механизм и не дает право утверждать перспективные планы исключительно Кабмину. Он открывает возможности для создания громад вокруг городов областного значения в порядке процедуры добровольного присоединения. На сегодня 77 городов областного значения не имеют возможностей укрупнять свою территорию – присоединять близлежащие громады, таким образом формировать новое экономическое пространство», – отмечает эксперт.

Также, по его мнению, парламент должен рассмотреть законопроект о пространственном планировании ОТГ, который позволит громаде определять планировку территории за пределами населенных пунктов. «Сейчас базовым документом, определяющим пространственное планирование, является генплан населенного пункта. Однако ОТГ включает 10, 30, 40 или даже 80 населенных пунктов. Если ОТГ хочет определять, как планировать свою территорию, им нужно утвердить 80 отдельных документов. Но даже тогда они не определяют, что будет за пределами населенных пунктов», – подчеркивает И. Лукеря (URL: https://lb.ua/news/2019/01/23/417837_prodolzheniya_detsentralizatsii.html).

По словам эксперта, блок законопроектов, касающихся местного самоуправления, уже подготовлен к рассмотрению в парламенте. Какова будет их дальнейшая судьба, покажет ближайшее будущее. Но однозначных прогнозов на этот счет эксперты избегают, поскольку сегодня политические перспективы парламента не вполне ясны, учитывая, что в украинском истеблишменте достаточно много сторонников назначения досрочных парламентских выборов.

Таким образом, заключают наблюдатели, дальнейший ход реформы децентрализации во многом будет зависеть от возможной новой конфигурации сил в украинском политикуме, которая, очевидно, сложится по итогам выборов Президента.

До нових стандартів самоврядування

В. Пальчук, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Зміни до Конституції України: що ще треба зробити для децентралізації влади

Одна із системних реформ в Україні – децентралізація виходить на новий етап, який окреслено в реалізації шести головних завдань:

1. Формування нової територіальної основи для діяльності органів влади на рівні громад і районів.
2. Передача повноважень органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування та їх розмежування за принципом субсидіарності.
3. Створення належної ресурсної бази для здійснення повноважень органів місцевого самоврядування.
4. Формування ефективної системи служби в органах місцевого самоврядування.
5. Упорядкування системи державного контролю та нагляду за законністю діяльності органів місцевого самоврядування.
6. Розвиток форм прямого народовладдя: виборів, референдумів.

В уряді України зазначають, що перший етап децентралізації – створення громад – відбувся успішно. На сьогодні потрібен наступний етап, який забезпечить незворотність і непохитність реформи, забезпечить доступ до нових можливостей для 100 % населення України. «І це завдання ми маємо вирішити не через 10 років, а у 2020 р. Нам потрібно зробити все, аби в Конституції України закріпити повсюдність самоврядування, чітко визначити розподіл повноважень за принципом субсидіарності, гарантії фінансового забезпечення. Нам потрібен новий закон про службу в органах місцевого самоврядування, краща координація влади на місцях. У нас є план, який до 2020 р. треба завершити. І тоді, після проведення місцевих виборів, ми отримаємо нову систему, яка буде захищена Конституцією, яка матиме нову спроможну територіальну основу, де будуть визначені гарантії фінансового забезпечення, де буде ефективно побудований державний контроль», – зазначив Прем'єр-міністр України В. Гройсман.

У зв'язку з цим, виникли всі передумови закріплення досягнень реформи з децентралізації в Конституції України. Постановою Верховної Ради України від 16.07.2015 р. № 622-VIII законопроект про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади (реєстр. № 2217-а від 15.07.2015 р.) включено до порядку денного II сесії Верховної Ради України восьмого скликання та направлено до Конституційного Суду України для одержання висновку щодо відповідності його вимогам ст. 157 і 158 Конституції України. Згідно з висновком Конституційного Суду України від 30 липня 2015 р. № 2-в/2015 законопроект про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) відповідає вимогам ст. 157 і 158 Конституції України.

Постановою Верховної Ради України від 31.08.2015 р. № 656-VIII законопроект попередньо схвалено більшістю від конституційного складу Верховної Ради України. Згідно з вимогами ст. 155 Конституції законопроект про внесення змін до Конституції України, попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, вважається прийнятим, якщо на наступній черговій сесії Верховної Ради України за нього проголосувало не менше двох третин від конституційного складу Верховної Ради України.

У пояснювальній записці до законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) (реєстр. № 2217-а від 15 липня 2015 р.) зазначається, що метою законопроекту є відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні, реалізація повною мірою положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності та фінансової самодостатності місцевого самоврядування.

При цьому запропоновані зміни відповідають встановленій у ст. 2 Конституції України унітарній формі державного устрою.

Для досягнення поставленої мети законопроектом пропонується внести зміни до ст. 85, 92, 106, 118, 119, 121, 132, 133, 140-144, 150, а також Перехідних положень Конституції України.

У законопроекті про внесення змін до Конституції України запропоновано зміни щодо децентралізації державної влади в Україні та посилення конституційно-правового статусу місцевого самоврядування. Змінюються окремі положення Конституції України щодо адміністративно-територіального устрою. Зокрема, закріплено, що територія України поділена на громади. Громада є первинною одиницею в системі адміністративно-територіального устрою України.

Передбачається, що адміністративно-територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, децентралізації влади, повсюдності та спроможності місцевого самоврядування, сталого розвитку адміністративно-територіальних одиниць з урахуванням історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій.

Законопроект передбачає, що розмежування повноважень у системі органів місцевого самоврядування і їхніх виконавчих органів різних рівнів здійснюється за принципом субсидіарності, що відповідає Європейській хартії місцевого самоврядування. Так, відповідно до ст. 4 Хартії органи місцевого самоврядування в межах закону мають повне право вільно вирішувати будь-яке питання, яке не вилучене зі сфери їхньої компетенції та вирішення якого не доручене жодному іншому органу. Публічні повноваження, як правило, здійснюються переважно тими органами публічної влади, які мають найтісніший контакт з громадянином. Наділяючи тими чи іншими повноваженнями інший орган, необхідно враховувати обсяг і характер завдання, а також вимоги досягнення ефективності та економії.

Враховуючи зазначене, змінами вилучаються з конституційного регулювання місцеві державні адміністрації та відповідно скасовується інститут голів місцевих державних адміністрацій. Натомість основні повноваження зосереджуються на базовому рівні в громаді.

Передбачається утворення виконавчих органів місцевого самоврядування громади, які є підконтрольними й підзвітними раді громади. При цьому голова громади головує на засіданнях ради громади, очолює

виконавчий орган місцевого самоврядування громади. У свою чергу, районна рада, обласна рада обирає зі свого складу відповідно голову районної ради, голову обласної ради, який очолює виконавчий комітет ради.

Закріплюється матеріальна та фінансова основа місцевого самоврядування. Зокрема, визначається, що такою основою є земля, рухоме й нерухоме майно, природні ресурси, інші об'єкти, що є в комунальній власності територіальної громади; місцеві податки та збори, частина загальнодержавних податків й інші доходи місцевих бюджетів. При цьому пропонується визначити, що держава забезпечує сумірність фінансових ресурсів та обсягу повноважень органів місцевого самоврядування, визначених Конституцією та законами України.

Разом з тим децентралізація не означає послаблення центральної влади в таких питаннях, як оборона, зовнішня політика, національна безпека, верховенство права, дотримання прав і свобод людини.

Саме тому для нагляду за додержанням Конституції та законів України органами місцевого самоврядування пропонується запровадити інститут префектів. Проектом передбачено, що префекта призначає на посаду та звільняє з посади за поданням Кабінету Міністрів України Президент України. Префект зупиняє дію актів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції чи законам України з одночасним зверненням до суду.

Крім того, законопроект передбачає, що в разі ухвалення головою громади, радою громади, районною, обласною радою акта, що не відповідає Конституції України, створює загрозу порушення державного суверенітету, територіальної цілісності чи загрозу національній безпеці, Президент України зупиняє дію відповідного акта з одночасним зверненням до Конституційного Суду України, тимчасово зупиняє повноваження голови громади, складу ради громади, районної, обласної ради та призначає тимчасового державного уповноваженого.

У разі визнання Конституційним Судом України акта голови громади, ради громади, районної, обласної ради таким, що не відповідає Конституції України, Верховна Рада України за поданням Президента України достроково припиняє повноваження голови громади, ради громади, районної, обласної ради та призначає позачергові вибори у визначеному законом порядку.

Законопроект враховує комплекс заходів з виконання Мінських домовленостей від 12 лютого 2015 р. Відповідно до цього у розд. II «Прикінцеві та перехідні положення» законопроекту передбачено, що особливості здійснення місцевого самоврядування в окремих районах Донецької й Луганської областей визначаються окремим законом.

Пропоновані законопроектом зміни повністю відповідають європейським і міжнародним стандартам, враховують відповідні висновки та зауваження Венеціанської комісії, дадуть змогу забезпечити спроможність

місцевого самоврядування й побудову ефективної системи територіальної організації влади в Україні.

У Мінрегіоні України наголошують на важливості оперативного прийняття рішення щодо законопроекту № 2217-а. «...Важливо підняти ще одне питання: закріплення положень щодо децентралізації в Конституції України. І робоча група, яку утворив Прем'єр-міністр, розпочала роботу над текстом можливих змін до Конституції. Зараз у парламенті є законопроект № 2217-а, який був підтриманий у першому читанні, отримав висновки Конституційного Суду і Венеціанської комісії. По ньому потрібно також негайно приймати рішення, оскільки його “перебування” в парламенті блокує можливість внесення іншого законопроекту», – підкреслив перший заступник міністра регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ В. Негода.

У профільному міністерстві зазначають, що без змін до Конституції в країні неможливо змінити систему влади, яка є на рівні району, області. Тобто на сьогодні неможливо змінити статус місцевих державних адміністрацій. Районні й обласні ради не зможуть мати власні виконавчі органи.

Експерти, представники громадських організацій наголошують на необхідності прийняття законопроекту «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації)» № 2217-а. У 2015 р. внесений Президентом України П. Порошенком на розгляд Верховної Ради України проект закону «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації)» отримав позитивні висновки Конституційного Суду України та Венеціанської комісії та був прийнятий у першому читанні в серпні 2015 р.

Асоціація міст України, яка бере активну участь у реалізації завдань урядової реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, стоїть на позиції закріплення змін, що нині відбуваються в системі місцевого самоврядування, у Конституції України. Асоціація на загал підтримує законопроект № 2217-а, до якого вона має деякі зауваження, які не стосуються, власне, децентралізації. І вона наголошує на тому, що прийняти цей законопроект необхідно до парламентських виборів. «Є спільне розуміння, що забезпечити таку незворотність можуть виключно відповідні зміни до Основного закону. У парламентському порядку денному передбачено розгляд законопроекту № 2217-а», – зазначив виконавчий директор АМУ О. Слобожан.

Українська асоціація районних та обласних рад наголошує на необхідності якомога швидшого прийняття змін до Конституції України в частині децентралізації влади. «Українська асоціація районних та обласних рад укотре заявляє, що повністю підтримує розпочаті у 2014 р. в Україні реформи, спрямовані на децентралізацію влади, передачу відповідно до принципу субсидіарності повноважень від виконавчої влади місцевому самоврядуванню. Разом з тим наголошуємо й наполягаємо на необхідності прискорення реалізації реформи місцевого самоврядування з тим, щоб чергові місцеві вибори у 2020 р. відбулися на новій територіальній основі

громад і районів, щоб органи місцевого самоврядування отримали нові повноваження та співмірні матеріальні й фінансові ресурси для забезпечення ефективного розвитку громад і регіонів, надання якісних послуг громадянам. З метою забезпечення незворотності розпочатих змін, закріплення їх на рівні Конституції України закликаємо Президента України, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України об'єднати свої зусилля для досягнення цих завдань», – ідеться в документі.

За словами С. Чернова, президента Всеукраїнської асоціації районних та обласних рад, внесення змін до Конституції фактично імплементує норми Європейської хартії місцевого самоврядування, забезпечивши українцям повноцінне самоврядування. «А чого ще чекати? Реформа дієва, її результати говорять, що для побудови сильних громад, а отже, і сильної країни обрано правильний шлях. Хто чи що може гарантувати, що із часом ці позитивні зміни не відберуть у громад? Тільки відповідні зміни до Конституції України. Є законопроект, прийнятий у першому читанні, то потрібно врешті дати йому далі дорогу або вносити новий законопроект щодо змін до Основного закону в частині децентралізації. Але це потрібно робити вже...» – зазначив С. Чернов.

Експерт «Реанімаційного пакету реформ» І. Лукеря зазначив, що, навіть якщо забракне голосів для прийняття змін до Основного закону, ситуація не буде критичною. Таким чином, до кінця липня цього року можна буде узгодити новий текст і затвердити його на парламентській сесії, яка розпочинається у вересні.

Асоціація об'єднаних територіальних громад звернулася до Верховної Ради України з пропозицією терміново розглянути законопроект «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації)» № 2217-а. Асоціація приєднується до позиції Президента України, Прем'єр-міністра, інших асоціацій органів місцевого самоврядування, які висловилися про необхідність якнайшвидшого внесення змін до Конституції України в частині децентралізації влади. Асоціація наполягає на необхідності прискорення реформи місцевого самоврядування з тим, щоб чергові місцеві вибори у 2020 р. відбулися на новій територіальній основі, щоб органи місцевого самоврядування отримали нові повноваження та відповідні ресурси для забезпечення ефективного розвитку громад на принципах, закладених у Європейській хартії місцевого самоврядування.

Директор Інституту розвитку територій Ю. Ганущак звертає увагу, що в ситуації із внесенням змін до Конституції та майбутніми парламентськими виборами найгіршим буде варіант, за якого цей парламент проігнорує цей законопроект. «Якщо зараз не повернутися до питання змін до Конституції України щодо децентралізації, то наступного разу вікно можливостей для України відкриється не раніше, ніж через 10 років. Адже ні для кого не секрет, що наступний парламент, швидше за все, буде політично дуже погано структурованим – і 300 голосів для внесення змін до Основного закону буде знайти набагато важче, ніж зараз», – підкреслив він.

На думку експерта, схвалений у першому читанні президентський проект (№ 2217-а) після трьох років фактичного впровадження децентралізації видається на сьогодні морально застарілим. За цей час було внесено зміни до Основного закону в частині судової реформи та щодо статусу прокуратури. Концептуально неприйнятною видається спроба вирішити питання імплементації Мінських домовленостей (у частині статусу окупованих територій) одночасно зі змінами, метою яких є формування збалансованої системи територіальної організації публічної влади. Таке поєднання в політичному плані має сумнівну перспективу для ухвалення парламентом.

Експерт пояснює свою позицію тим, що прописані в проекті № 2217-а норми щодо особливостей здійснення місцевого самоврядування в деяких районах Луганської та Донецької областей мають постійний характер, але фігурують у Перехідних положеннях до Конституції. І це стане серйозним аргументом при опротестуванні в Конституційному Суді загалом усього тексту змін до Основного закону. Та й саме залучення Конституційного Суду до оцінювання законності рішень органів місцевого самоврядування не відповідає суті цього органу, не кажучи вже про можливість маніпуляцій навколо цього питання.

Політики й експерти також звертають увагу на передбачену для глави держави можливість розширювати свої повноваження через появу дискреції в частині права очільника держави скасовувати акти префекта щодо інших повноважень, визначених Конституцією та законами України. Крім того, проект зберігає розмитість статусу керівника органу загальної юрисдикції на території. Як голова місцевої державної адміністрації, так і майбутній префект не зможе відповісти на просте запитання: то до чієї ж номенклатури він належить – Президента чи уряду? З одного боку, він має виконувати рішення уряду, з другого – фактично підпорядкований Президенту.

Таким чином, експерти переконані, виникла необхідність подати новий законопроект змін до Конституції, оскільки новий склад парламенту, скоріше за все, не дасть необхідних 300 голосів для його остаточного схвалення.

За словами Ю. Ганущака, новий проект змін до Конституції має вирішити основні завдання, які передбачалися й законопроектом № 2217-а: створення трирівневої системи адміністративно-територіального устрою, розмежування компетенцій виконавчої влади й місцевого самоврядування на субрегіональному та регіональному рівнях, збалансування ресурсів місцевого відповідно до переданих до його відання повноважень.

Представники країн Європейського Союзу, що підтримують реформу з децентралізації влади в Україні, переконані, що настав час вносити зміни до Конституції України. Вони переконані, що, щоб зробити реформу незворотною, потрібні зміни до Конституції України. Так, спеціальний посланник уряду Німеччини з питань реформ у галузях урядування і децентралізації в Україні Г. Мільбрадт, переконаний у необхідності змін до Конституції, які закріпили б ці нові структури – ОТГ – і гарантували

самоврядування. Усі ці зміни були готові ще у 2015 р. Але їх прив'язали до проблеми Донбасу. Тому на сьогодні потрібно здійснити ще одну спробу без цієї прив'язки. Чим швидше, тим краще.

Він переконливо прогнозує, що в рік виборів складно внести зміни до Конституції. Нещодавні зміни до Конституції стосовно членства України в ЄС і НАТО вдалося ухвалити, але стосовно децентралізації процес буде складнішим. І це ще одна відмінність від медичної та освітньої реформ. Для них не потрібно змін до Конституції.

Його погляди збігаються з коментарями українських експертів щодо необхідності законодавчої основи для нового адміністративно-територіального устрою. Нині основний документ, який визначає адміністративний поділ, – рішення Верховної Ради УРСР від 1981 р. У сучасних умовах така основа не може використовуватися. Тому найкращим рішенням є завершити реформу до виборів у місцеві органи влади у 2020 р., щоб нові ради було обрано в нових структурах. Це – дуже амбіційна мета. Для реалізації реформи децентралізації потрібна участь Верховної Ради.

Представники ЄС звертають увагу на той факт, що Україна вже втратила 25 років порівняно з іншими країнами, наприклад з тією ж Польщею, яка вже пройшла цей процес. Там ця реформа зайняла вісім-дев'ять років. Але чи може Україна дозволити собі ще вісім-дев'ять років?

У зв'язку з виборами в Україні та непрогнозованою ситуацією щодо складу майбутнього українського парламенту представники ЄС застерігають, що немає нічого гіршого за незавершену реформу, тому що ризик невдачі зростає. Якщо реформа залишиться незавершеною, залишиться й багато неузгоджених елементів реформи. І на політичному рівні може бути озвучено, що всі ці елементи не мають сенсу.

Таким чином, виникли всі передумови закріплення досягнень реформи з децентралізації влади в Конституції України. Водночас ситуація з виборами в Україні у 2019 р. породжує певну ентропію в експертному середовищі щодо подальших перспектив просування реформи з децентралізації влади, зокрема щодо законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) (реєстр. № 2217-а від 15 липня 2015 р.) *(Матеріал підготовлено з використанням інформації таких джерел: Урядовий портал (http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=250471119&cat_id=244274130); Міністерство регіонального розвитку України (www.minregion.gov.ua); Укрінформ (https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2647503-georg-milbradt-specialnij-predstavnik-uradu-nimeccini.html?fbclid=IwAR0nLfEBqhExJy3pApn-gKsOqiEdJsu7EOuJ4C_0awSClfkZA0AH3V3yr8); ЗН.УА (https://dt.ua/internal/konstituyuvannya-decentralizaciyi-pohovati-abi-naroditi-299354_.html?fbclid=IwAR0MeEtLeJfWPogetwH33jhI9AiCm0pto42fqmPirqZP4utUvU62DpBUG5E); Асоціація об'єднаних територіальних громад (<https://hromady.org>).*

**Фармацевтична галузь і фармацевтичний ринок в Україні:
стан та проблеми розвитку**

(Закінчення, початок у № 6, 7)

3. Організація закупівель ліків і фінансування галузі

Представники деяких вітчизняних фармацевтичних фірм висловили критичні зауваження щодо конкретних випадків неефективної, на їхню думку, організації закупівлі ліків в Україні через міжнародних посередників. Так, на сайті видання «Аптека online. Ua» зазначається, що не завжди закупівельна агенція з тих, які співпрацюють з Україною у сфері закупівель фармацевтичної продукції, зацікавлена в придбанні лікарських засобів за найнижчою ціною. Ідеться про досвід вітчизняного виробника – ТОВ «Фармекс груп», тендерна пропозиція якого щодо лікарських засобів для лікування онкологічних захворювань уже третій раз поспіль відхиляється ПРООН попри те, що українська компанія, за словами її директора С. Парубочого, пропонує найкращу ціну. Починаючи ж з 2015 р., ця компанія поставила продукції на 7 млн дол. – своєчасно і повністю виконавши всі умови тендерів.

Однак тендерну пропозицію ПРООН було відхилено у зв'язку з тим, що ТОВ «Фармекс груп» – ненадійний партнер. Спочатку підставою для такого висновку стала інформація про судові рішення щодо обтяження майна ТОВ «Фармекс груп». Представник ПРООН в Україні Я. Довга пояснила керівництву цієї української компанії, що завод перебуває під арештом, тому є ризики невиконання контракту. С. Парубочий визнав, що обтяження дійсно були, але вони стосувалися судових справ, у яких ТОВ «Фармекс груп» не було стороною справи. Ішлося про майно, яке ця фірма колись придбала, і саме на нього на той час було накладено обтяження й заборонено його відчуження. Хоча директор ТОВ «Фармекс груп» С. Парубочий, «у цілому ж щодо судових справ» зауважив, «що це були звичайні спроби рейдерського захоплення нашого підприємства». Але треба враховувати, що в діловій практиці розвинутих країн спроби рейдерського захоплення підприємства не вважаються «звичайними».

Утім, як наголосив директор ТОВ «Фармекс груп», «одразу ж після винесення судом рішень про арешт нерухомого майна товариство в порядку, встановленому законодавством України, зверталось до суду з клопотанням про скасування арешту нерухомого майна. Як наслідок усі рішення суду щодо накладення арешту на нерухоме майно товариства було скасовано як незаконні та необґрунтовані. У судових рішеннях, на підставі яких було скасовано арешт нерухомого майна товариства, встановлено, що воно є добросовісним власником нерухомого майна. Необхідно наголосити, що всі скасування арешту нерухомого майна товариства оскарженню не підлягають і є остаточними».

Щоправда, знову ж таки лише зі слів С. Парубочого, «у ПРООН працює група осіб, яка розглядає тендерні пропозиції та надає їм попередню оцінку. З огляду на те, що наше підприємство знято з торгів після правової оцінки, у мене виникло логічне питання: чи є юрист у складі групи, який надає первинну оцінку тендерної пропозиції? Виявилося, що в українському офісі ПРООН взагалі немає юриста. У регіональних офісах організації юристи не передбачені. Юрист є лише в центральному офісі, розташованому в США. Коли ж я спитав, яким чином вони оцінюють тендерні пропозиції, то отримав розпливчасту неконкретну відповідь».

Видання «Аптека online. Уа», також лише зі слів директора «Фармекс груп» С. Парубочого, а не з першоджерела, представило позицію Міністерства охорони здоров'я України з питань закупівель ліків за участі міжнародних організацій. Ця позиція така: «Міністерство не вирішує конфліктних ситуацій між виробниками та закупівельниками, важелів впливу на ПРООН не має, незважаючи на те що МОЗ укладає договір про співпрацю з ПРООН. І взагалі співробітникам МОЗ заборонено зустрічатися з представниками фармацевтичних компаній, тому що це несе корупційні ризики».

По суті, у своєму інтерв'ю виданню «Аптека online. Уа» директор ТОВ «Фармекс груп» у стислій формі представив погляд, мабуть, доволі багатьох вітчизняних виробників фармацевтичних препаратів на державні закупівлі ліків, якщо вони фінансуються з українського бюджету. Зокрема, С. Парубочий зазначив, «що такий підхід до прийняття рішень щодо державних закупівель украї негативно впливає на розвиток виробництва, ринок лікарських засобів та економіку України в цілому, оскільки грошові кошти за неукраїнські лікарські засоби сплачуватимуться у Велику Британію на користь компанії Mistral Capital Management Limited, за межі України, за наявності найбільш вигідної тендерної пропозиції від українського виробника. Тим більше що наша компанія є неодноразовим переможцем закупівель, організованих ПРООН у 2015–2017 рр., на загальну суму понад 7 млн дол.». При цьому він наполягає, що «сьогодні існує чудова альтернатива міжнародним закупівельним організаціям – електронна система публічних закупівель ProZorro. Міністерство економічного розвитку та торгівлі України стверджує, що це ефективний механізм. Громадські організації звітують, що корупція в публічних закупівлях незабаром буде остаточно подолана за допомогою ProZorro. Навіть є заяви, що цю систему можуть запозичити розвинуті країни. Тоді чому лікарські засоби за централізованими програмами не закуповуються через ProZorro?» (URL: <https://www.apteka.ua/article/494298>).

Однак треба визнати, що зауваження директора «Фармекс груп» С. Парубочого щодо відсутності фахових юристів в українському офісі ПРООН негативно характеризує всю систему державних закупівель ліків за участі міжнародних організацій. Адже воно, по суті, може бути ознакою непрозорості, значної інертності, а іноді й упередженості процедур ухвалення

відповідних рішень щодо переможців тендерних закупок. Треба визнати, що такі характеристики цієї програми є сильним чинником її дискредитації в очах певної частини українського суспільства з усіма негативними наслідками, що з цього випливають. І це, у свою чергу, потребує належного реагування з боку відповідних органів державної влади та управління.

Водночас, як стверджують деякі ЗМІ, за ініціативи команди У. Супрун у МОЗ у 2017 р. в Україні почав працювати єдиний електронний реєстр інсулінозалежних пацієнтів. Усіх хворих на цукровий діабет, яким регулярно потрібні ін'єкції інсуліну, внесли в захищену комп'ютерну базу, яку бачить тільки лікар і провізор. Перший виписує електронний рецепт на цей препарат; другий, звіряючись із реєстром, видає його хворому безкоштовно або за пільговою ціною. В Україні офіційно, за документами, отримувало інсулін 220 тис. пацієнтів, але після того як запрацював електронний реєстр, їх «раптом» стало 174 тис. осіб. Різниця у 46 тис. хворих оплачувалася з державного й місцевих бюджетів і через різні схеми привласнювалася посадовими особами із системи охорони здоров'я на місцях і комерційними структурами, зазначає заступник міністра охорони здоров'я О. Лінчевський. За його оцінками, раніше держава закуповувала інсулін на 1,4 млрд грн, а у 2018 р. бюджет витратив 1,2 млрд грн.

ЗМІ також звертають увагу й на розгортання реформи системи лікування серцево-судинних захворювань в Україні. Як зазначають оглядачі, Міністерство охорони здоров'я під керівництвом У. Супрун майже втричі збільшило закупівлю стентів – розширювачів судин, необхідних для екстрених операцій під час гострого інфаркту, а закупівельна ціна стентів впала з 2,5–9,8 тис. до 2–3,4 тис. грн. Також Міністерство змінило й систему їх розподілу. Раніше міністерство передавало ці розширювачі для безкоштовного установаження пацієнтам (не всім, а тільки екстреним) обласним управлінням охорони здоров'я. Розмір партії залежав від чисельності населення регіону. Тепер МОЗ спрямовує стенти лікарням з урахуванням кількості проведених ними операцій. При цьому, як стверджує заступник міністра охорони здоров'я О. Лінчевський, раніше жодних прозорих критеріїв розподілу стентів не було, цей процес відбувався безконтрольно.

Згадані зміни в системі розподілу стентів в Україні призвели до конфлікту МОЗ з керівництвом Інституту серця, очолюваним відомим кардіохірургом Б. Тодуровим. Як з'ясували в програмі «Наші гроші», за два роки фірма «Профі ко», засновником якої був зять глави Інституту серця, отримала від інституту близько 15 млн грн за поставки товарів. З них понад 13 млн стали результатом перемоги «Профі ко» на двох тендерах, на яких інститут купив шовні матеріали за ціною вищою за ринкову. Як зазначили у своєму розслідуванні «Наші гроші», паралельно МОЗ теж купував шовні матеріали й забезпечував ними Інститут серця безкоштовно. За оцінками ЦПК, клініка Б. Тодурова регулярно купувала ліки за ціною вищою за ринкову. Але, за словами Б. Тодурова, держбюджет оплатив лише вартість

стентів, а на частину видаткових матеріалів та амортизацію обладнання грошей не виділив. Зі свого боку заступник міністра охорони здоров'я О. Лінчевський запевняє, що інститут отримав не тільки самі стенти, а і все інше (*Новое время страны*. 2019. № 5. С. 25–26). Загалом, попри безумовні досягнення Міністерства охорони здоров'я під керівництвом У. Супрун у питаннях забезпечення процесу лікування населення України необхідними фармацевтичними препаратами, свого вирішення потребує ще ряд питань, на що спрямована й Державна стратегія реалізації державної політики забезпечення населення лікарськими засобами на період до 2025 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2018 р. № 1022. Вона фінансуватиметься з державного та місцевих бюджетів у межах асигнувань, а також з інших незаборонених законодавством джерел.

Утім у деяких ЗМІ вельми оперативно висловлювалися критичні зауваження щодо саме виконання ухваленої Стратегії урядом. Зокрема, у грудні минулого року в коментарі Радіо НВ голова правління Союзу споживачів медичних послуг, лікарських засобів та виробів медичного призначення В. Онищенко зазначив, що в цій Державній стратегії наведено практично всі елементи Національної політики лікарських засобів і вона зводиться лише до трьох складових: по-перше, ефективність, безпечність і якість препаратів; по-друге, їх фізична та економічна доступність; по-третє, раціональне застосування лікарських препаратів. Але жодна із цих складових на сьогодні не виконується, вважає він. «Ми маємо безліч препаратів з недоведеною ефективністю. Державна служба лікарських засобів фактично не виконує своєї функції із забезпечення недопуску до громадян неякісних препаратів... Тотальне самолікування й безконтрольне призначення, безконтрольний відпуск препаратів в Україні», – стверджував тоді В. Онищенко. На думку ж президента Всеукраїнської ради захисту прав та безпеки пацієнтів В. Сердюка, висловлену тоді ж, «більшість із пунктів Стратегії уже частково впроваджено, щоправда, лише в теорії. Наприклад, національний перелік ліків уже зробили і включили до нього застарілі й нікому не потрібні препарати, каже фахівець. Головна проблема полягає в недостатності фінансування. На програму “Доступні ліки” у 2019 р. нададуть 1 млрд грн, натомість, цю цифру потрібно збільшити щонайменше вдесятеро» (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/derzhstrategija-zabezpechennja-likami-chi-bude-vona-pratsjuvati-2511871.html>).

З приводу висловлених вище критичних зауважень з боку громадських активістів варто зазначити таке. Що стосується «препаратів з недоведеною ефективністю», то, згідно з міжнародною класифікацією існує чотири рівні надійності даних про ефективність лікарських препаратів – А, В, С, D. Найнижчий рівень (D) – думка окремого експерта щодо цього препарату. А найвищий рівень надійності даних (A) передбачає дорогі великі подвійні сліпі дослідження з обов'язковим плацебо-контролем, і всі вони повинні бути успішні. І якщо, наприклад, у США в системі А певний лікарський препарат навіть на останній стадії досліджень продемонструє негативні результати, то

всі багатомільйонні, а може, і мільярдні витрати компанії на його розроблення пропадуть дарма. За таких обставин багато компаній-виробників ліків обмежуються дослідженнями своєї продукції на відносно нижчих рівнях надійності даних – С і В (Иванова Е. Горькая пилюля. *Новое время страны*. 2018. № 36. С. 40). Тому наведена вище заява В. Онищенко щодо наявності в Україні безлічі препаратів з недоведеною ефективністю є неконкретною, оскільки не містить конкретного переліку цих препаратів і відповідного обґрунтування. По суті, це висловлювання не підтверджується практикою охорони здоров'я в Україні. Навіть у середовищі безпосередньо медиків і фармацевтів є засновані на їхньому практичному досвіді розбіжності в поглядах щодо ефективності тих чи тих ліків. Хоча це, звичайно, не означає, що в Україні немає проблеми виробництва більш ефективних ліків. Але її розв'язання, як засвідчив проведений вище аналіз, потребує доволі значних інвестицій.

І тут ми переходимо до проблеми пошуку виробниками фармацевтичних препаратів відповідних фінансових ресурсів для цього. Наведена вище думка президента Всеукраїнської ради захисту прав та безпеки пацієнтів В. Сердюка про необхідність «збільшити щонайменше вдсятеро» суму витрат на програму «Доступні ліки» у 2019 р. у нинішніх українських реаліях є утопічно-популістською за своєю суттю. Адже для її втілення в життя потрібно відшукати в Державному бюджеті на 2019 рік додаткові 9 млрд грн. І це при тому, що державний бюджет і без того дефіцитний. Конкретних же ж пропозицій щодо мобілізації фінансових ресурсів на програму «Доступні ліки» у 2019 р. В. Сердюк не наводить.

Ознакою певних зрушень у цьому напрямі, а також почасти відповіддю на критичні зауваження згаданого вище голови правління Союзу споживачів медичних послуг, лікарських засобів та виробів медичного призначення В. Онищенко може бути зміна керівництва Державної служби України з лікарських засобів і контролю за наркотиками (далі – Держлікслужба), на посаду голови якої було призначено Р. Ісаєнка. Зі слів новопризначеного голови Держлікслужби, цей орган державного управління «отримує інформацію про значний обсяг тіньового ринку фармацевтичних препаратів. До того ж розквітає інтернет-торгівля. Через інтернет-аптеки можна придбати будь-які ліки, часто невідомого походження. Спільно з МОЗ України ми посилюємо роботу в цьому напрямі. Для цього Держлікслужба активно налагоджує зворотний зв'язок з усіма учасниками процесу обігу лікарських засобів, починаючи з власника реєстраційного посвідчення й закінчуючи споживачем... Для зворотного зв'язку з населенням Держлікслужба посилює роботу управління комунікацій».

Також Р. Ісаєнко скаржився на правові обмеження, що накладено на Держлікслужбу у сфері перевірок умов торгівлі ліками. Він наголосив: «На сьогодні суб'єкти господарювання побоюються перевірок фіскальних або правоохоронних органів, а Держлікслужбі, за великим рахунком, навіть зафіксувати таке порушення, як відпуск лікарських засобів особою без

фармацевтичної освіти, дуже складно. Ми не можемо йти на перевірку без попередження. Зрозуміло, що суб'єкт господарювання, який отримав повідомлення про перевірку за 10 днів, встигає приховати всі невідповідності. Коли приходить інспектор, то за першим столом у такого суб'єкта завжди стоїть фахівець з фармацевтичною освітою, але хто відпускатиме ліки після закінчення перевірки, невідомо. Не можемо робити контрольних закупівель.

Тобто зрозуміло, що наразі існують проблеми з дотриманням суб'єктами господарювання вимог ліцензійних умов, у тому числі в частині кваліфікації персоналу, але самотужки Держлікслужба не впорається з ними. Крім ініціативи щодо посилення адміністративних санкцій, сьогодні ми посилюємо міжвідомчу взаємодію. Нещодавно підписали меморандуми про взаємодію із СБУ та Державною фіскальною службою. Як голова Держлікслужби я впевнений, що розв'язати проблему з кваліфікацією аптечних працівників можна лише об'єднавши зусилля регулятора та професійної спільноти».

Окремо голова Держлікслужби зупинився на проблемі інтернет-торгівлі фармацевтичними препаратами в Україні, яку, до речі, критикує також ряд експертів. «Наші фахівці вже досліджують це явище. В Інтернеті багато сайтів інтернет-аптек, які не лише забезпечують замовлення, а й обіцяють доставку лікарських засобів. У будь-якому випадку інтернет-торгівля – це порушення ліцензійних умов, і Держлікслужба діятиме відповідно до законодавства. До того ж представники професійних аптечних асоціацій неодноразово виступали проти запровадження законодавчих вимог для дистанційної торгівлі лікарськими засобами. Тому ми розраховуємо на їхню підтримку», – зазначив Р. Ісаєнко (URL: <https://www.apteka.ua/article/496617>).

Як бачимо, у випадку інтернет-торгівлі фармацевтичними препаратами доволі чітко проглядається конфлікт інтересів продавців і споживачів цих товарів. Причому в цьому конфлікті держава в особі Держлікслужби стає посередником, на якого доволі часто спрямовується критика в ЗМІ, а інтернет-торговці, від яких нині і виходить загроза торгівлі неякісною продукцією, часто не стають об'єктами критики й намагаються уникати відповідальності. У зв'язку з цим державним органам, вочевидь, особливу увагу варто приділити налагодженню комунікації з громадськістю та відповідної інформаційної політики, роз'яснюючи населенню всі загрози, які несе в собі інтернет-торгівля ліками та й іншими фармацевтичними препаратами.

Актуальною, попри всі зусилля органів державної влади й управління, залишається проблема боротьби з фальсифікацією фармацевтичної продукції, особливо ліків. Це може бути неправильне маркування лікарських засобів, ввезення їх контрабандним шляхом, виготовлення на великих виробництвах, оснащених найсучаснішим устаткуванням, виготовлення за короткий термін на невеликих, часто недостатньо оснащених виробництвах. Утім, як вказують

деякі експерти в галузі криміналістики та судової медицини, «виробництво фальсифікованих лікарських засобів можливе за наявності приміщення, персоналу, устаткування, діючих і допоміжних речовин, технологій виробництва, а також налагодженої системи доставки і збуту. Усе це потребує значних капіталовкладень і певної легалізації, тому вважається маловірогідним систематичне виготовлення складних лікарських форм у непристосованих умовах. З економічної точки зору набагато вигідніше виготовляти фальсифікат на легальних або напівлегальних підприємствах.

Джерелами надходження на фармацевтичний ринок фальсифікованих препаратів є: контрабандне постачання виробниками, реалізація лікарських засобів під виглядом інших товарів; перепакування протермінованих лікарських засобів з метою подальшої реалізації; випуск на невстановлених підприємствах фальсифікованих лікарських засобів з використанням високотехнологічного обладнання із залученням кваліфікованих фахівців». Як одна з причин, що значно ускладнює можливість контролю за якістю лікарських засобів з боку держави, називається велика кількість суб'єктів, що здійснюють оптову (542) і роздрібну (понад 20 тис.) торгівлю ліками та іншими фармацевтичними товарами. При цьому наголошується, що «більшість цих оптових компаній належать п'яти-шести провідним фінансово-промисловим групам. Підприємець-провізор у Європі, як правило, може володіти однією, максимум двома аптеками».

Тому зазначається, що «легальні виробники лікарських засобів повинні: впроваджувати використання захисних етикеток для унеможливлення фальсифікації своєї продукції; забезпечувати охорону своїх складів готової продукції та пакувальних матеріалів з метою запобігання їх розкраданню нелегальними виробниками; регулярно досліджувати канали розповсюдження власної продукції з метою виявлення її фальсифікації» (Гук О. Фальсифікація лікарських засобів та обіг фальсифікованих лікарських засобів в умовах євроінтеграції: постановка проблеми. *Часоп. Акад. адвокатури України*. 2014. Т. 7, № 3 (24). С. 47–48).

Важко не погодитися з цими загалом слушними пропозиціями. Адже дійсно, ефективна боротьба з фальсифікацією ліків й інших фармацевтичних препаратів може бути ефективною лише за умови співробітництва держави та легальних суб'єктів фармацевтичного бізнесу. При цьому відповідним органам державної та місцевої влади й управління доцільно постійно підтримувати активну комунікацію з населенням, висвітлюючи проблему фальсифікації ліків та інших фармацевтичних препаратів.

Загалом, проведений вище аналіз розвитку вітчизняного фармацевтичного ринку так чи так був пов'язаний з проблемами, що гостро проявляються на національному рівні. Утім, ряд проблем цього ринку доволі гостро постає й на місцевому рівні. Так, тривала перевірка здачі в оренду майна комунальної власності аптечним закладам на всій території України, проведена Антимонопольним комітетом України (далі – АМКУ), показала, що порушень у цій царині не бракує – насамперед стосовно дотримання

конкурентного законодавства. Оглядачі ЗМІ наголошують, що норми чинного законодавства щодо провадження роздрібної торгівлі лікарськими засобами поширюються на всіх без винятку ліцензіатів і не дають переваг комунальним аптекам, які створені органами місцевого самоврядування. Але інформація, зібрана АМКУ, свідчить, що в країні склалася ситуація, коли місцева влада, використовуючи адміністративні важелі, через встановлення орендних ставок намагається допускати до участі в запроваджених урядом соціальних заходах з обслуговування пільгових категорій населення переважно комунальні аптеки, власниками й засновниками яких є обласні/районні/міські ради. «За результатами проведеного АМКУ дослідження встановлено, що у Вінницькій, Житомирській, Закарпатській, Миколаївській, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській, Чернігівській, Чернівецькій та Полтавській областях у рішеннях рад прямо передбачено віддавати переваги комунальним закладам». З цього приводу оглядач «Дзеркала тижня» наголошує, що цим питанням мають зацікавитися Фонд державного майна, у чій компетенції вирішення орендних питань, і правоохоронні органи (*При підготовці роботи було використано інформацію з таких джерел: Державна служба статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>); Аптека online. Уа (<https://www.apteka.ua>). – 2018. – 10.12; 2019. – 14, 21.01; 11.02; 18.03; 3.04; Гук О. Фальсифікація лікарських засобів та обіг фальсифікованих лікарських засобів в умовах євроінтеграції: постановка проблеми // Часоп. Акад. адвокатури України. – 2014. – Т. 7, № 3 (24). – С. 44–49 (<http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/viewFile/736/738>); Дзеркало тижня. – 2019. – № 9; Дзеркало тижня (<https://dt.ua>). – 2019. – 4, 18.03; Коваленко І. А. Фальсифікація та обіг фальсифікованих лікарських засобів: кримінально-правове дослідження. – Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2018. – С. 13–14; Левый берег (<http://Lb.ua>). – 2015. – 14, 15.09; 2019. – 4.02; Новое время страны. – 2018. – № 36, 40 / Гости из будущего. Приложение; 2019. – № 5; Новое время (<http://nv.ua>). – 2015. – 9.09; 2017. – 6.09; 10, 18.10; 2018. – 30.03; 6, 19.12; 2019. – 1, 19, 21.02; Цензор.net (<https://censor.net.ua>). – 2019. – 22.01; Шабельник Т. В. Класифікація основних суб'єктів та об'єктів сучасного фармацевтичного ринку України // Бізнес-інформ. – 2016. – № 4. – С. 289–293. – Режим доступу: http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2016-4_0-pages-289_293.pdf).*

Торговые санкции РФ в отношении экспорта товаров ТЭК в Украину (оценка ситуации экспертами отрасли и СМИ)

18 апреля правительство России объявило о введении торговых санкций против Украины в ответ на ограничения Киева по импорту российских товаров, введенных несколько ранее. Под запрет российского экспорта в Украину попали нефть, ряд нефтепродуктов и сжиженных углеводородных газов. В документе, утвержденном решением российского правительства, оговаривается, что поставка бензинов, дизтоплива, пропанов, бутанов и прочих сжиженных газов с 1 июня будет возможна при наличии разрешения российского правительства.

При этом постановление устанавливает полный запрет на поставку в Украину нефти и нефтепродуктов, полученных из битуминозных пород, а также этилена, пропилена, бутилена, бутадиена, нефтяного вазелина, парафина, нефтяного кокса, нефтяного битума, битумных смесей на основе природного асфальта, природного битума, нефтяного битума, минеральных смол, этана, бутана, изобутана, бензола, толуола и ксилола.

Кроме того, с отдельным разрешением можно будет поставлять в Украину каменный уголь, а также брикеты, окатыши и аналогичные виды твердого топлива из каменного угля.

Отметим, что ранее, 10 апреля, Кабинет Министров Украины расширил список товаров, запрещенных к ввозу из России, включив в него, в частности, стеклотару, формалин, аппаратуру для устройств железнодорожной автоматики и т. д.

Российский премьер-министр Д. Медведев, комментируя эту ситуацию, заявил: «Несколько дней назад Кабинет Министров Украины предпринял очередной недружественный шаг в отношении нашей страны, расширил список запрещенных для импорта на территорию Украины российских товаров. В этих условиях мы вынуждены свои интересы защищать и принять ответные меры... Устанавливается запрет на экспорт на Украину российской нефти и нефтепродуктов... Мы расширяем запрет на ввоз в Россию отдельных видов товаров, эта мера коснется украинской продукции машиностроения, легкой промышленности, металлообработки, стоимость которой за прошлый год составила почти 250 млн долл.»

В свою очередь Премьер-министр Украины В. Гройсман заявил о том, что правительство Украины найдет решение для того, чтобы минимизировать потери из-за введенного запрета Россией на экспорт в Украину нефти и нефтепродуктов. «У нас рынок достаточно диверсифицированный, но понятно, что мы пока еще зависимы, например, от Беларуси. Но мы найдем решение для того, чтобы ситуация была с минимальными потерями. Это не простое задание, но мы найдем решение», – сказал В. Гройсман.

Очевидно, что из всего этого перечня наиболее критичны для Украины уголь, бензин, дизельное топливо и сжиженный газ. Сырой нефти в Украине

перерабатывается предельно мало, и ее потребление вполне закрывается собственной добычей.

Оспорить это решение российских властей в международных инстанциях будет сложно. «Какие меры могут предпринять власти? Украина, будучи членом ВТО, может оспорить шаги российской стороны в Органе по разрешению споров организации. Однако в свете решения по недавнему делу DS512: “Россия – меры в отношении транзита” новый спор не представляется перспективным», – заявила адвокат, руководитель практики международной торговли ЮФ «Ильяшев и Партнеры» А. Омельченко. Дело в том, что в транзитном деле было доказано существование длящейся «чрезвычайной ситуации в международных отношениях» между Украиной и РФ. Этот факт позволил РФ сослаться на исключение по соображениям безопасности и доказать правомерность своих мер. Весьма вероятно, что Россия сможет обосновать и новые ограничения тем же исключением. В определенном смысле упомянутое решение «развязывает руки» сторонам во взаимном применении торговых ограничений. Теперь Украина может правомерно расширить свои ответные меры».

Можно вспомнить и то, что РФ уже второй раз вводит запрет на экспорт российской нефти и нефтепродуктов в Украину. Впервые такое решение было принято в сентябре 2015 г. Тогда Федеральная служба по техническому и экспортному контролю (ФСТЭК) ограничила поставки дизельного топлива. Прокачки возобновились только в мае 2016 г., при этом Москва подчеркивала, что поставки идут исключительно для гражданских целей и не предназначены для нужд украинской армии. 8 февраля 2017 г. прокачка вновь была приостановлена из-за перезаключения экспортных контрактов, это продлилось до начала марта.

Запрет правительства РФ на экспорт нефти в Украину и ограничение поставок нефтепродуктов в нашу страну может привести к коллапсу в украинской экономике и подорвать национальную безопасность, говорится в сообщении принадлежащей И. Коломойскому компании «Укртатнафта». Компания также отмечает, что подтверждает свои намерения и возможности стабилизировать ситуацию на украинском рынке путем увеличения переработки нефтяного сырья каспийских месторождений и обеспечить страну нефтепродуктами в полном объеме.

«Укртатнафта» также обратила внимание госорганов Украины на необходимость немедленной разработки и внедрения комплекса мер «по устранению налоговых и других преференций», которые распространяются на поставки нефтепродуктов из РФ. «При этом содействие отечественным нефтеперерабатывающим предприятиям в наращивании собственного производства станет залогом обеспечения потребностей экономики государства в топливе и диверсификации поставок нефтепродуктов», – говорится в сообщении.

Напомним, что в апреле 2018 г. компания «Укртатнафта» (собственник Кременчугского НПЗ) выдвигала идею законодательно ограничить поставки

топлива из России и Беларуси. Суть предложения заключалась в том, чтобы установить для российского и белорусского топлива постепенно уменьшающуюся суммарную квоту: 90–55 тыс. т бензина в месяц и 250–150 тыс. т ДТ в месяц. С объемов, превышающих квоту, поставщики платили бы до 30 % спецпошлины.

Однако ряд экспертов считают, что «Укртатнафта», мягко говоря, сгущает краски. Так, директор консалтинговой группы «А-95» С. Куюн напомнил, что основные позиции украинского импорта из России – дизтопливо и сжиженный газ, занимающие до 40 % рынка. По его мнению, по дизелю замещение произойдет за счет поставок из Беларуси, морских поставок и увеличения объемов переработки на Кременчугском НПЗ. Можно ожидать рост цен в среднем на 1–1,5 грн/л. Примерно то же ожидается и по сжиженному газу: замещение пойдет за счет поставок морем, из Казахстана и через западную границу. Прогнозируемый рост цен – на 2 грн/л по сравнению с нынешним уровнем.

«Но для переключения на новые источники поставок необходим месяц. Этот месяц будет наблюдаться ценовая турбулентность с непрогнозируемым изменением цены. И не факт, что рост цен вообще будет, сейчас, например, котировки идут вниз, – сказал С. Куюн. – Так что смертельного ничего нет, сохраняйте спокойствие. Зато в итоге получим диверсифицированный и независимый от РФ рынок со своей нефтепереработкой».

Украинские импортеры смогут без каких-либо серьезных проблем изменить источники поставок нефти и нефтепродуктов в случае, если Беларусь своевременно предоставит подробную информацию о ситуации, сложившейся вокруг качества нефти, поступающей на территорию страны, масштабах повреждений Мозырского НПЗ, а также времени, необходимого для их устранения.

Однако, пока не станут известны масштабы форс-мажора из-за некачественной нефти из России на Мозырском НПЗ, участники украинского рынка не смогут принимать решения относительно необходимости переориентации на другие источники поставки. По словам С. Куюна, «ситуация на украинском рынке будет зависеть в первую очередь от того, насколько белорусы будут готовы поделиться информацией и открыто сообщить, что на самом деле произошло, сколько времени им понадобится, чтобы возобновить работу. Для нас нет проблем с тем, чтобы перейти на другие источники поставок. Проблема в том, что пока нет понимания произошедшего и на сколько это может затянуться. Эта неопределенность пока никого не торопит закупать другие партии, поскольку у импортеров есть контракты, подписанные с белорусами, а они не говорят ни “да”, ни “нет”», – сказал он.

«Украина будет покупать энергоресурсы немного дороже – в первую очередь речь идет о дизтопливе и сжиженном газе. Они подорожают, зато будут поступать из других источников. Это в первую очередь морские поставки, а также поставки с Запада (Польша, Литва). Поэтому для Украины

нужно время, чтобы заменить источники поставок. Трейдинг такие задачи может решить без проблем за месяц-два. Уже наработаны поставки через порты, так что трагедии быть не должно, – сказал директор консалтинговой компании ExPro Consulting Г. Кобаль. – А вот с углем, по его словам, все сложнее, поскольку 2/3 угля у нас поступает из РФ, из них по антрациту – почти 100 %. Значит, придется покупать через Польшу. Для Украины это будет дороже на сумму транспортировки».

Эксперты отрасли неоднократно предупреждали о существующей зависимости экономики Украины от импорта российских энергоносителей, прежде всего нефтепродуктов и энергетического угля, напомнил эксперт в энергетической сфере Г. Рябцев. «В прошлом году в структуре потребления на поставки из РФ приходилось 40 % дизельного топлива (2,6 млн т) и 29 % сжиженного нефтяного газа (0,5 млн т). Из 5,7 млн т ввозимого энергетического угля из РФ поступило 87 % (4,9 млн т). Однако никаких мер, направленных на нейтрализацию этой угрозы, принято не было. Поэтому имеем то, что имеем», – заявил Г. Рябцев.

Г. Рябцев уточнил: «По большому счету, ничего не изменилось. Экспорт российского дизтоплива и сегодня требует определенных разрешений. Раньше они были неформальными, а теперь обязательны. Уже довольно долго поставки дизтоплива и сжиженного нефтяного газа запрещены всем, кроме “Роснефти”. Причем осуществляются они через посредников. А вообще под ограничения попал целый ряд товаров. И сложности могут возникнуть у тех, кто не имеет прямых контактов с “Роснефтью”. То есть не исключены проволочки, связанные с получением разрешений».

По его словам, наибольшие проблемы для Украины может создать дефицит коксующегося угля. «Украине уже давно нужно диверсифицировать поставки нефтепродуктов, чтобы снизить зависимость от российских ресурсов. Тот же отказ от прямых контрактов с “Газпромом” не означает, что мы перестали зависеть от российского газа. Государство неоднократно предупреждали о рисках, но никто в этом направлении палец о палец не ударил. Еще один момент: сложившуюся ситуацию могут использовать, чтобы необоснованно поднять цены на соответствующие продукты. Проблемы могут начаться летом, поэтому еще есть время, чтобы избежать дефицита. Что касается энергетического угля, то тут все не так страшно – отопительный сезон закончен, ничто не мешает договориться о поставках из других стран и завезти его в Украину летом. Проблема с коксующимся углем, необходимым для металлургической промышленности», – подчеркнул эксперт.

По его мнению, за пять лет украинские власти могли добиться полного импортозамещения нефти и угля. «Я не связываю это непосредственно с нашими выборами. Хотя о своеобразном сигнале со стороны РФ новоизбранному Президенту Украины можно говорить. Это намек на то, как дальше строить отношения с Россией. Конечно, любые ограничения

приводят к возникновению и обострению кризисных явлений. За пять лет можно было добиться успешного импортозамещения. Но, насколько мне известно, кардинальных действий для этого не предпринималось. И сейчас выяснилось, что поставки из РФ критично важны для отдельных отраслей украинской экономики. В частности, это касается металлургии и энергетики», – резюмировал Г. Рябцев.

Аналитик А. Мордкович обратил внимание, что пока неясны механизмы выдачи разрешений. «Когда будет механизм, будет понятно, как такое решение будет влиять на Украину. Если это будут разрешения “явочным порядком”, как существующие сейчас в России разрешения на ввоз в Украину товаров двойного назначения, то регулирующий орган в течение двух недель после подачи заявки дает такое разрешение.

Единственное, чем нововведение может повлиять на Украину, – не нужно будет никаких дополнительных инструментов, чтобы остановить экспорт: подают заявку, получают отказ, а без разрешения регулирующего органа таможня не будет оформлять.

Если механизм будет такой же, как на товары двойного назначения, а я думаю, что он будет именно таким, это дает возможность России в течение пяти секунд остановить экспорт в Украину», – пояснил он.

Сопредседатель Фонда энергетических стратегий Д. Марунич заявил: «Налицо явное ужесточение политики в украинском направлении. Это еще не окончательное решение украинского вопроса, но уже шаги к этому. Речь идет не только об ограничении экспорта в Украину, но и о запрете импорта из Украины продукции машиностроения». По мнению эксперта, в России дали явно понять, что с любым Президентом Украины ни о чем договариваться не будут, если он не продемонстрирует шаги, направленные на нормализацию отношений с Российской Федерацией: «Это очевидно и было ожидаемым. Я вообще удивлен, что такое решение было принято так поздно, его нужно было принимать, очевидно, раньше».

Как отметил эксперт, если разрешения на экспорт различного рода энергоносителей в Украину не будут предоставлены, это создаст без преувеличения кризисную ситуацию на рынке. «Ни по углю, ни по нефтепродуктам адекватного замещения не может быть достигнуто. Заместить российские энергоносители невозможно. Цены могут существенно возрасти – в ценовом плане в Украине будет дестабилизация», – пояснил Д. Марунич.

При этом, по мнению эксперта, Москва примет все возможные меры, чтобы не допустить экспорт российских энергоносителей через Беларусь. «Я думаю, что от Беларуси будут требовать соблюдения всех этих ограничений. К тому же что касается объемов поставок, то импорт, например, дизтоплива из Беларуси в Украину резко упал, и Россия вышла на первое место», – констатировал Д. Марунич.

Более того, ситуацию может усугубить возникшая проблема с качеством поставляемой в Беларусь российской нефти. Белорусское

агентство belta.by 23 апреля текущего года сообщило, что уже приостановлены поставки светлых нефтепродуктов в Украину, Польшу и страны Балтии из Беларуси. Заместитель генерального директора по коммерческим вопросам Белорусской нефтяной компании С. Гриб подчеркнул, что на текущий момент (контрактные обязательства. – Прим. БЕЛТА) приостановлены до момента решения вопроса с российской нефтью, а снижение объема экспорта происходит для того, чтобы обеспечить внутренний рынок в полном объеме (URL: <https://www.belta.by>).

В этом контексте следует отметить, что по территории Украины проходит ветка нефтепровода «Дружба», по которой транспортируется нефть транзитом в Европу из РФ. Транзит нефти через территорию Украины трубопроводным транспортом в страны Европы в 2018 г. снизился на 4,3 % – до 13,3 млн т.

Кроме того, через Украину проходит нефтепродуктопровод, ранее принадлежавший дочерней структуре «Транснефти», по которому дизельное топливо поставлялось транзитом в Венгрию. Новым собственником нефтепродуктопровода в феврале 2016 г. стала швейцарская International Trading Partners AG, с которой в конце 2017 г. «Роснефть» заключила долгосрочный договор (на 10 лет) на поставку 3–5 млн т дизтоплива в год.

Также территорией Украины осуществляется транспортировка нефтепродуктов российским и белорусским железнодорожным транспортом. В случае необходимости поставки российского дизельного топлива в Украину оформляются ФСТЭК. Как ранее поясняли в российском ведомстве, поставки дизельного топлива в Украину разрешаются для гражданского применения на основе комплексного анализа рисков, связанных с его возможным приобретением в интересах украинских силовых структур.

Подводя итоги, отметим, что решение российского правительства можно условно разделить на две составляющие части. Первая – это в целом паритетный ответ на ранее введенный украинской стороной запрет на ввоз из РФ некоторых продуктов химической промышленности, вагоностроительной и железнодорожной отраслей, а также импорт стеклотары. Российская сторона, в свою очередь, запретила ввоз из Украины продукции машиностроения, металлообработки и легкой промышленности на приблизительно сопоставимую сумму в 250 млн долл.

Однако вторая часть решения определения перечня тех продуктов ТЭК, которые можно будет экспортировать с 1 июня в Украину только на основании специальных разрешений, является приглашением за стол переговоров по существу проблем. Тем более что отмеченное приглашение было озвучено накануне второго тура президентских выборов в Украине и адресовано любому победившему из кандидатов.

Не секрет, что продукция нефтегазовой и угольной отраслей составляет львиную долю украинского импорта из РФ, даже если учесть тот факт, что газ уже длительное время не покупается напрямую. К примеру, за 2018 г.

Украина импортировала из РФ напрямую нефти и нефтепродуктов на сумму свыше 2 млрд долл., что составило более 37 % от всего импорта.

Из Беларуси импорт нефтепродуктов и нефти (опять же российское сырье) составил 38 % (чуть более 2,1 млрд долл.). Мало что изменилось и в этом году: за I квартал Украина импортировала из РФ нефти и нефтепродуктов на 459,9 млн долл. (41,5 %), а из Беларуси – на 413,4 млн долл. (37,3 %).

По итогам 2018 г. «Укрнафта», которая добывает 75 % украинской нефти, впервые за 12 лет увеличила добычу нефти – до 1,5 млн т. Добыча нефти в Украине практически сравнялась с добычей в Беларуси, где запасы гораздо меньше, а скважины истощены сильнее.

Одной из главных причин снижения добычи нефти является то, что новые местонахождения не открывались, а старые уже исчерпали себя. Кроме того, это недостаточная сырьевая база, развитию которой в последние годы также уделялось мало внимания. Среди причин также выделяется то, что основные промышленные запасы нефти в Украине на 71,3 % составляет самая низкая промышленная категория С1, надежность прогнозов относительно которой (погрешность) может достигать 30–50 %.

Еще 10–15 лет назад геологи оценивали добычу нефти в Украине в 50 млн т в год. Этого вполне хватило бы, чтобы перекрыть потребности внутреннего рынка. Но нефтеперерабатывающие предприятия за это время не модернизировались, гораздо проще нефтепродукты стало импортировать – нефтедобыча в Украине существенно снизилась и продолжает снижаться.

В прошлом году Украина импортировала нефти и нефтяного сырья свыше 700 млн т (почти на 1,5 млрд долл.) и ничего не экспортировала. Главные поставщики: Азербайджан, Иран и Алжир.

Аналогично выглядит ситуация и с каменным углем: более 60 % украинского импорта каменного угля и антрацита приходится на РФ. В денежном выражении сумма импорта из РФ за 2018 г. составила 1,8 млрд долл. Плюс еще сильно выросший импорт из Беларуси на сумму около 60 млн долл. Цифры являются красноречивыми более чем, и наглядно демонстрируют существующую важность двусторонней торговли с РФ в области ТЭК. Однако среди упомянутой номенклатуры ничего не сказано о газовом вопросе. Пока никто из заинтересованных игроков еще окончательно не определился с тем, что будет после завершения пока действующего контракта на транзит между «Нефтегазом» и «Газпромом» в 2019 г. Потому вопрос торговых отношений между Украиной и РФ – прежде всего в сфере энергоносителей – придется решать комплексно и по существу *(При написании работы использовались материалы таких источников: Кабинет Министров Украины (<https://www.kmi.gov.ua>); Министерство топлива и угольной энергетики Украины (<http://mpe.kmi.gov.ua>); сайт правительства РФ (<http://government.ru>); Деловая столица (<http://www.dsnews.ua>); Луга.net (<http://www.liga.net>); Корреспондент (<https://korrespondent.net>); Энергетика Украины (<http://uaenergy.com.ua>);*

EnKorr (<http://enkorr.com.ua>); *Интерфакс-Украина* (<http://interfax.com.ua>);
Интерфакс (<https://www.interfax.ru>).

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

У будівлі Президії Національної академії наук України 3 квітня 2019 р. відбулося чергове засідання Ради президентів академій наук України.

Участь у зібранні взяли президент НАН України академік НАН України Б. Патон, президент Національної академії аграрних наук (НААН) України академік НААН України Я. Гадзало, президент Національної академії медичних наук (НАМН) України академік НАМН України, член-кореспондент НАН України В. Цимбалюк, головний учений секретар НАМН України, член-кореспондент НАМН України В. Міхньов, президент Національної академії педагогічних наук (НАПН) України академік НАН України та НАПН України В. Кремень, віце-президент, керівник Київського регіонального центру Національної академії правових наук (НАПрН) України академік НАПрН України Н. Кузнєцова, президент Національної академії мистецтв (НАМ) України академік НАМ України А. Чебикін, віце-президент НАН України академік НАН України А. Загородній, головний учений секретар НАН України академік НАН України В. Богданов, академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України академік НАН України В. Локтєв.

На засіданні ради розглядалися питання про висновки та пропозиції Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій за результатами заслуховування звітів головних розпорядників бюджетних коштів, що здійснюють наукову та науково-технічну діяльність (доповідав голова ради академік НАН України Б. Патон); про пропозиції до проекту державної Стратегії розвитку науки, технологій та інноваційної діяльності (доповідав академік НАН України А. Загородній); про визначення обсягів бюджетного фінансування академічного сектора науки та про умови оплати праці наукових працівників на 2020 р. із урахуванням положень Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (доповідав академік НАН України В. Богданов); про підготовку видання багатотомної «Великої української енциклопедії» (інформував академік НАН України В. Локтєв).

При обговоренні першого питання учасники засідання зазначили, що висновки Наукового комітету зроблено на основі фрагментарних показників діяльності академій наук, які він визначив на свій розсуд. Серед пропозицій Наукового комітету є й такі, що прямо суперечать чинному законодавству. Ідеться, зокрема, про позбавлення статусу головного розпорядника бюджетних коштів галузевих академій наук, а також передачу відповідних

установ у профільні міністерства, позбавлення Національної академії медичних наук України клінік, приєднання галузевих наукових установ до установ НАН України або передачу їх у відання профільних міністерств, інтеграцію з університетами та урешті-решт зовсім незрозумілу пропозицію перетворення Національної академії мистецтв України на суто мистецький заклад. За одностайною думкою учасників засідання, запропонована «реорганізація» національних галузевих академій наук може зруйнувати збалансовану вітчизняну модель організації наукових досліджень, яка за наявності найменшого з європейських країн рівнів фінансування науки все ж забезпечує непоганий рівень досліджень за найбільш важливими напрямками.

За результатами обговорення було вирішено підготувати відповідне звернення Ради президентів академій наук України до Прем'єр-міністра України, голови Національної ради України з питань розвитку науки і технологій В. Гройсмана.

Щодо другого питання порядку денного академік НАН України А. Загородній поінформував присутніх, що на виконання постанови загальних зборів НАН України від 26.04.2018 р. «Щодо Звіту про діяльність НАН України у 2017 році та завдань на наступний період» постановою Президії НАН України від 13.06.2018 р. № 191 було утворено робочу групу НАН України з підготовки пропозицій до проекту державної Стратегії розвитку науки, технологій та інноваційної діяльності. Її керівником призначено віце-президента НАН України академіка НАН України А. Загороднього. До складу робочої групи увійшли провідні вчені НАН України, керівники її наукових установ, а також представники національних галузевих академій наук. Робоча група підготувала пропозиції до проекту Державної стратегії розвитку науки, технологій та інноваційної діяльності, які було схвалено на засіданні Президії НАН України 27 березня 2019 р.

У пропозиціях до проекту Стратегії зазначено, що головною її метою має стати підвищення конкурентоспроможності наукової сфери й забезпечення на основі науково-технічного поступу високих темпів економічного, соціального та культурного розвитку суспільства. На основі аналізу стану наукової й науково-технічної сфери в проекті визначено основні засади її розвитку та шляхи оптимізації. Велику увагу приділено податковому стимулюванню науково-технічної та інноваційної діяльності: сформульовано конкретні напрями та механізми податкового стимулювання всіх суб'єктів інноваційного ланцюга – від наукових установ до промислових підприємств, які виконують або замовляють дослідження й розробки.

У пропозиціях до проекту Стратегії визначено першочергові заходи щодо підвищення ефективності наукових досліджень у Національній академії наук України та національних галузевих академіях наук: визначення пріоритетних напрямів наукових досліджень, оптимізацію мережі наукових установ на основі їх оцінювання за методикою, що враховує міжнародний досвід; інвентаризація матеріально-технічної бази наукових установ і

запровадження заходів з підвищення ефективності використання їхніх майнових комплексів; розвиток наукової інфраструктури.

Рада схвалила в основному проект пропозицій до проекту державної Стратегії розвитку науки, технологій та інноваційної діяльності й рекомендувала врахувати при їх доопрацюванні висловлені під час засідання ради пропозиції та зауваження.

Щодо наступного питання порядку денного академік НАН України В. Богданов нагадав, що Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» визначено (ст. 48), що «держава забезпечує бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності в розмірі не менше 1,7 відсотка валового внутрішнього продукту України», а до 2025 року буде забезпечено (ст. 47) «збільшення обсягу фінансування науки за рахунок усіх джерел до трьох відсотків валового внутрішнього продукту – показника, визначеного Лісабонською стратегією Європейського Союзу». Цей Закон також визначає (ст. 36), що «держава гарантує встановлення ставок (окладів) науковим працівникам державних наукових установ (вищих навчальних закладів), виходячи з розрахунку посадового окладу молодшого наукового співробітника на рівні не нижче подвійної середньої заробітної плати в промисловості в цілому по Україні». Понад те ці положення має бути введено в дію вже з 1 січня 2020 р. Водночас Прикінцевими положеннями Бюджетного кодексу України (п. 26) встановлено, що норми й положення цього Закону застосовуються «у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевого бюджетів...».

Реально всі останні роки бюджетне фінансування наукової й науково-технічної діяльності в Україні ніколи не перевищувало 0,4 % ВВП та має стійку тенденцію до скорочення, а в поточному році становить «рекордні» 0,16 %.

Упродовж усіх останніх років Національна академія наук України та національні галузеві академії України працюють в умовах хронічної нестачі обсягів бюджетного фінансування за рахунок коштів загального фонду держбюджету. Через дефіцит фінансування в багатьох бюджетних наукових установах НАН України протягом останніх років істотно (на 20 %) скорочено штатну чисельність співробітників (із 37,5 тис. у 2016 р. до 29,7 тис. у 2019 р.), вимушено запроваджувався режим неповного робочого часу, працівникам надавалися відпустки без збереження заробітної плати, практично призупинилася закупівля унікального імпортного наукового обладнання, не проводилися капітальні ремонти тощо. Такий дефіцит асигнувань академічної науки відбувається на тлі традиційного істотного відставання показників фінансування наукової галузі України від показників навіть наших найближчих сусідів з країн Центральної та Східної Європи (Румунії, Угорщини, Польщі, Чехії, Словаччини), де обсяг видатків на одного співробітника в 3–10 разів вищий.

Учасники засідання у своїх виступах зазначили, що розуміють складнощі поточної фінансово-економічної ситуації в державі та відсутність можливості забезпечити в повному обсязі законодавчо визначених потреб у бюджетному фінансуванні наукової й науково-технічної діяльності. Проте неврахування найнеобхідніших потреб академій у додаткових коштах у край ускладнює належне виконання їхніх статутних завдань.

З огляду на досить тривожну ситуацію, що склалася щодо підтримки державою наукової галузі, зібрання ухвалило рішення про доцільність підготовки звернення Ради президентів академій наук до Кабінету Міністрів України з клопотанням про врахування найнеобхідніших потреб академічної науки при коригуванні державного бюджету поточного року та плануванні бюджету наступного року.

На завершення засідання присутні заслухали інформацію академіка НАН України В. Локтева про співпрацю Національної академії наук України та національних галузевих академій наук України в підготовці багатотомної «Великої української енциклопедії» й ухвалили рішення, спрямоване на активізацію взаємодії національних галузевих академій наук України з Державною науковою установою «Енциклопедичне видавництво» та державну підтримку підготовки і видання «Великої української енциклопедії» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>).* – 2019. – 9.04).

Під головуванням президента Національної академії наук України академіка Б. Патона 10 квітня 2019 р. відбулося чергове засідання Президії НАН України.

Учасники зібрання заслухали й обговорили наукову доповідь завідувача відділу магнітної гідродинаміки Фізико-технологічного інституту металів та сплавів НАН України академіка В. Дубодєлова «Створення високотехнологічної бази вітчизняних металургійних мікрровиробництв на основі фундаментальних і прикладних досліджень у галузі магнітної гідродинаміки, електротехніки та металургії».

«Про хід реалізації Концепції розвитку НАН України на 2014–2023 роки та затвердження плану заходів з її виконання на період 2019–2023 рр.» доповів головний учений секретар НАН України академік В. Богданов.

Присутні також розглянули ряд кадрових і поточних питань, зокрема про затвердження складу робочої групи з розроблення положення про конкурсний відбір науково-дослідних робіт для фінансування за бюджетною програмою КПКВК 6541230 «Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень», про підсумки конкурсу установ НАН України за досягнення кращих показників у винахідницькій роботі, створенні, охороні та використанні об'єктів інтелектуальної власності та за звання «Винахідник року Національної академії наук України» у 2018 р., про проект доповіді на сесію загальних зборів НАН України 25 квітня 2019 р.

З докладнішою інформацією про цей захід можна буде ознайомитися в прес-релізі в розділі «Засідання Президії НАН України» офіційного веб-сайту НАН України (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)*). – 2019. – 10.04).

IX Науково-практична конференція «Наукова періодика: традиції та інновації»

Конференція відбудеться 5 червня 2019 р. у Києві в приміщенні Головної астрономічної обсерваторії НАН України (вул. Заболотного, 27). Кінцевий термін подання заявок для участі в конференції – 27 травня 2019 р.

Докладніша інформація за посиланням: <http://akademperiodyka.org.ua/uk> (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)*). – 2019. – 16.04).

Міжнародна конференція молодих математиків

Захід відбудеться 6–8 червня 2019 р. в Інституті математики НАН України (м. Київ, вул. Терещенківська, 3).

За додатковою інформацією звертатися на електронну адресу: imath.young@gmail.com (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)*). – 2019. – 16.04).

Міжнародна конференція «Функціональні методи в теорії наближень, диференціальних рівняннях та обчислювальній математиці IV»

Конференція «Функціональні методи в теорії наближень, диференціальних рівняннях та обчислювальній математиці IV», присвячена 100-річчю з дня народження В. Дзядика (1919–1998), відбудеться 20–26 червня 2019 р. у с. Світязь Волинської області. Закінчення реєстрації та прийому тез доповідей – 1 травня 2019 р.

Докладніше про цей захід читайте за посиланням: https://sites.google.com/view/conf2019/main_ua (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)*). – 2019. – 17.04).

XXIV Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки в контексті інтеграції України в європейський науково-інноваційний простір»

19–21 червня 2019 р. у м. Одеса Державна установа «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України» та Одеський національний політехнічний університет запрошують науковців, викладачів, докторантів, аспірантів, представників

державних установ, зацікавлених організацій та бізнесу взяти участь у роботі XXIV Міжнародної науково-практичної конференції.

Кінцевий термін подання заявок – 10 травня 2019 р.

Вичерпну інформацію про конференцію можна знайти за посиланням: <https://stepscenter.org.ua/archives/1999> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 18.04).

У Київському університеті права (КУП) НАН України в рамках університетського проекту «Діалоги відомих особистостей світу зі студентами» відбувся майстер-клас Надзвичайного і Повноважного Посла Угорщини в Україні І. Ійдярто на тему: «Роль міжнародного права в сучасній Європі».

Поважний гість розпочав розмову зі студентами з визначення, що таке дипломатія та міжнародні відносини, зауваживши при цьому, що дипломатія є ровесницею людської цивілізації загалом. Він також згадав про виклики, які стоять перед сучасною дипломатією в умовах відкритого інформаційного простору.

І. Ійдярто здійснив екскурс в історію дипломатії та міжнародного права, не оминувши увагою Вестфальський мир 1648 р., який був важливим етапом розвитку міжнародного права, Віденський конгрес 1815 р. й історичні передумови створення Організації Об'єднаних Націй (ООН). Він наголосив на значенні правових норм для суспільства і важливості професії юриста та розповів про розвиток юридичної професії в його рідній країні.

Зустріч викликала велику зацікавленість студентської молоді КУП НАН України. У розмові зі студентами посол порушив не лише питання дипломатії та міжнародного права, а й торкнувся проблем і викликів, що стоять перед сучасною цивілізацією.

Після завершення майстер-класу І. Ійдярто урочисто відкрив виставку, присвячену І. Земмельвейсу – відомому угорському лікарю, професору, який зробив неоціненний внесок у розвиток асептики. Ця виставка, організована за підтримки Посольства Угорщини в Україні, триватиме два тижні.

Посол узяв участь у переговорах з ректором КУП НАН України Ю. Бошицьким, під час яких обговорювалися можливості подальшої співпраці між Посольством Угорщини в Україні та Київським університетом права НАН України. На зустрічі також були присутні декан юридичного факультету КУП НАН України Т. Тарасевич, завідувач відділу міжнародних зв'язків та грантів О. Сарських і вчений секретар КУП НАН України С. Гринько (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 12.04).

3–4 жовтня 2019 р. відбудеться VI Міжнародна наукова конференція з історії археології. Організатори: Інститут археології НАН

України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Український комітет міжнародної ради музеїв (ІСОМ України). Заявки та статті для участі в конференції приймаються до 15 липня 2019 р. включно.

Вичерпну інформацію про захід можна знайти за посиланням: <https://www.facebook.com/events/478872302640826> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 15.04).*

У Національному науково-природничому музеї НАН України (м. Київ, вул. Б. Хмельницького, 15) 7–8 жовтня 2019 р. відбудеться V Міжнародна конференція «Природничі музеї в Україні: становлення та перспективи розвитку» (з нагоди 100-сторіччя заснування Зоологічного музею АН України). Кінцевий термін подання заявок – 10 травня 2019 р.

Докладніше читайте за посиланням: <http://prostir.museum.ua/post/41757> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 19.04).*

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

5 квітня 2019 р. в Інституті філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України відбувся колоквіум, у межах якого філософи, богослови, релігієзнавці й історики дискутували стосовно феномена софійності, символіки Софії-Премудрості, часу заснування Собору Святої Софії в Києві.

Обговорення спільних для всіх українців підвалин буття, пошук смислу власної історії, засадничих політичних, духовних і культурних цінностей має не лише теоретичне, а й важливе практичне значення для досягнення ідеалу єдності України.

Організаторами заходу стали: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, Український католицький університет, Комісія Української греко-католицької церкви (УГКЦ) з міжрелігійних та міжконфесійних відносин, Відкритий православний університет Святої Софії-Премудрості за участі Національного заповідника «Софія Київська».

Зважена й критична оцінка можливих спільних засад і цінностей з боку відповідальних громадян-інтелектуалів, які безпосередньо та фахово займаються світоглядно-ціннісною проблематикою, є особливо актуальною сьогодні, коли українське суспільство накреслює шляхи свого подальшого розвитку.

Під час колоквіуму доповіді виголосили фахівці з різних наукових галузей. Першим виступив завідувач кафедри релігієзнавства Київського національного університету ім. Т. Шевченка доктор філософських наук, професор Є. Харьковченко з доповіддю на тему: «Софійність київського християнства». Він наголосив на тому, що ідея софійності в Київській Русі

була можлива за умови наявності толерантного ставлення як до Сходу, так і до Заходу, що дало змогу засвоїти догматичну спадщину обох традицій.

Радник патріарха Святослава зі стратегії комунікації, заступник керівника департаменту військового капеланства Патріаршої курії УГКЦ А. Зелінський у своєму виступі зауважив: «Народна самобутність – поняття не абстрактне. Цінності, артикульовані основними суспільними інститутами, стають визначальними механізмами організації суспільних відносин. Київська церква стала серцем київської цивілізації, поширюючи на навколишні території, заселені слов'янськими племенами, консолідуючу культуру, створюючи спільний семантичний та символічний простір, формуючи спільний дискурс, закладаючи засади інституційної організації народу. Таким чином “Софія Київська” проникає в усі виміри особистого та суспільного життя наших пращурів, визначаючи шлях їхнього розвитку».

Провідний науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України доктор філософських наук, професор П. Яроцький розповів про «перших київських митрополитів софійної ідентичності», розкривши ключові історичні дати в становленні політичної та церковної самостійності Київської Русі.

Ректор Відкритого православного університету Святої Софії-Премудрості протоієрей Православної церкви України (ПЦУ) Г. Коваленко розповів про «живу Софійність та її вплив на суспільство і церкву у ХХІ ст.», акцентуючи увагу на тому, що місце «софійності» – не лише в гуманітарних науках, а й у сфері точних наук і міждисциплінарному вимірі.

Старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України доктор філософських наук, доцент О. Киричок виступив з доповіддю на тему: «Софійність та філософія: вітчизняний контекст», у якій окреслив специфіку розуміння феномена філософії в контексті вітчизняної традиції Х–ХІ ст.

Директор Центру європейських гуманітарних досліджень Національного університету «Києво-Могилянська академія» та науково-видавничого об'єднання «Дух і Літера», головний редактор часопису «Дух і Літера» кандидат філософських наук К. Сігов виголосив доповідь на тему: «Софія як етос: ідея софійності у творчості С. Б. Кримського». Він, зокрема, пригадав, наскільки важливою ідеєю софійності була для генерації філософів академіків С. Кримського, В. Горського, М. Поповича, які намагалися відповісти на ключове запитання про етос: віднайдення спільних елементів комунікації.

Наостанок виступила завідувач науково-дослідного відділу «Свята Софія» Національного заповідника «Софія Київська» доктор історичних наук, професор Н. Нікітенко, яка розповіла про останні відкриття з історіографії української пам'ятки «Софія Київська» та дослідження, які по-новому відкривають історію Київської Русі IX–XI ст.

Завершився колоквиум спільною дискусією дослідників інституту та запрошених науковців (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 10.04).

На сайті Міністерства інфраструктури України 4 квітня 2019 р. було розміщено статтю, присвячену науково-дослідним експедиціям Державної установи (ДУ) «Держгідрографія» та НАН України. ДУ «Держгідрографія» запускає четверту науково-дослідну експедицію з відновлення океанографічної бази даних.

Рішення було прийнято на першому в 2019 р. засіданні науково-технічної ради ДУ «Держгідрографія». Наразі в поточному році фахівці анонують шість науково-дослідних експедицій у морському регіоні та на внутрішніх водних шляхах України.

Ще у 2018 р. ДУ «Держгідрографія» спільно з Науковим гідрофізичним центром НАН України розробили проект науково-дослідної програми з відновлення океанографічної бази даних України. Мета програми – океанографічне й гідрографічне вивчення морського та річкового середовища в інтересах підвищення ефективності навігаційно-гідрографічного забезпечення безпеки судноплавства та створення спільного банку цифрових океанографічних даних Міністерства інфраструктури України, Морської адміністрації України та НАН України.

«У 2018 році ДУ «Держгідрографія» взяла курс на відновлення науково-дослідної діяльності та провела три комплексні експедиції з вивчення морського і річкового середовища. У 2019 р. ми продовжимо роботу в цьому напрямі та готуємося до проведення одразу шести науково-дослідних експедицій у рамках спільного проекту з Науковим гідрофізичним центром НАН України, – коментує рішення науково-технічної ради ДУ «Держгідрографія» в. о. начальника ДУ «Держгідрографія» О. Щипцов. – Учені четвертої комплексної морської науково-дослідної експедиції вивчатимуть українську частину р. Дунай від портопункту Кілія до порту Ізмаїл. Дослідження стартують уже наприкінці квітня. Результати всіх шести експедицій ляжуть в основу океанографічної бази даних і стануть безцінним матеріалом для удосконалення діяльності ДУ «Держгідрографія» з навігаційної безпеки судноплавства України».

У рамках другої експедиції фахівці ДУ «Держгідрографія» та Наукового гідрофізичного центру НАН України в травні проведуть комплексні річкові науково-дослідні експедиції в акваторії Кам'янського водосховища р. Дніпро, у тому числі водного району Дніпродзержинські ворота.

Фахівці зазначають, що третя експедиція буде океанографічною. У липні учасники досліджень працюватимуть на гідрологічному полігоні «Північний» – від порту Чорноморськ до Тендрівської затоки та

гідрологічному полігоні «Південний» – від порту Одеса до підходів до р. Дунай.

Четвертим місцем для комплексних морських науково-дослідних робіт, які проводитимуться в серпні, обрано акваторію Одеської банки (Одеська затока) та підходи Аджалицького лиману (морського порту «Південний»).

Океанографічні дослідження вчені проведуть у вересні на Бузько-Дніпровському лиманському каналі (від I до IV коліна БДЛК, морська частина) та Херсонському морському каналі (від I до III коліна ХМК).

Завершальною, шостою експедицією в жовтні 2019 р. стане річкова науково-дослідна експедиція в акваторії Дніпровського водосховища.

Упродовж поточного року учасники науково-дослідних експедицій проведуть ряд досліджень. Ідеться про:

- площадну гідрографічну зйомку акваторій;
- виявлення на дні й у водній товщі об'єктів природного та штучного походження, у тому числі підводних потенційно небезпечних об'єктів;
- визначення географічних координат і розмірів знайдених об'єктів;
- побудову 3D схем інтенсивності відбитого сигналу;
- проведення гідроакустичної зйомки, виявлення об'єктів природного та штучного походження на дні;
- обстеження навігаційних небезпек;
- дослідження режиму течій на поверхні й на глибинах;
- вимірювання та прогнозування і вимірювання водного рівня;
- вимірювання та вивчення фізичних характеристик води (температури, щільності, оптичних і гідроакустичних властивостей);
- проведення геологічних досліджень.

Довідково. ДУ «Держгідрографія» спільно з Науковим гідрофізичним центром НАН України розробила проект програми вивчення морського середовища та внутрішніх водних шляхів на п'ять років, яка сприятиме підвищенню безпеки судноплавства в територіальному морі України та її внутрішніх водних шляхах.

Докладніше про це читайте за посиланням: <https://mtu.gov.ua/news/30808.html> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 18.04).

Заступник директора Інституту прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України доктор фізико-математичних наук В. Пелих 10 квітня 2019 р. дав коментар українській інтернет-газеті «Збруч» щодо першого в історії зображення горизонту подій – видимої межі чорної діри.

Астрофізики зуміли «сфотографувати» чорну діру в галактиці Мессьє 87 в сузір'ї Діви, віддалену від нас на понад 50 млн світлових років, або 500 йотаметрів ($5 \cdot 10^{26}$ м), що становить 500 діаметрів Чумацького шляху, нашої галактики. Маса цієї чорної діри перевищує сонячну в 6,5 млрд разів.

Про важливість події свідчить те, що присвячені їй прес-конференції одночасно почалися в Бельгії, США, Японії, Данії, Китаї, Чилі та на Тайвані в рамках Міжнародного проекту «Телескоп горизонту подій» (Event Horizon Telescope). Щоб сфотографувати цю «рамку» чорної зорі, яка за розміром більша за всю Сонячну систему (близько 5 млрд км), потрібна була мережа з восьми телескопів, розташованих на різних континентах. Це одна з наймасивніших чорних дір, які теоретично можуть існувати, зазначає видання.

В. Пелих вважає, що це спостереження астрофізиків настільки вагоме, що увійде в шкільні підручники і вважатиметься одним з найбільш вагомих у науці впродовж наступних сотень років: «Знайдено ще одне, і цього разу найяскравіше і в прямому розумінні, підтвердження створеної у 1915 р. Айнштайном при значному внеску математика Гроссмана загальної теорії відносності».

Сучасні астрофізики вже досить давно вважають, що в центрі практично кожної галактики існує надмасивна (масою понад 1 млрд мас Сонця) чорна діра – діра Керра. Утім, на думку деяких фізиків, існування межі навколо надмасивних надщільних об'єктів було під сумнівом. З-під цієї межі інформація про жодні події всередині недоступна, тому вона отримала назву горизонту подій, а мережу з восьми радіотелескопів у різних частинах земної кулі назвали Телескопом горизонту подій. «Діяльність телескопа була тривалою, ще 2013 р. на гравітаційній конференції у Варшаві я слухав доповідь на цю тему А. Бродеріка з Канади (сьогодні він представив результати на прес-конференції у Вашингтоні в Національному фонді наукових досліджень США)», – зауважує вчений.

Це зображення – слайд з доповіді вченого А. Бродеріка, на якому можна побачити передбачену шляхом довгих аналітичних обчислень тінь чорної діри в центрі нашої Галактики. В. Пелих пояснює: «І саме це, як тінь реальної обертової (!) – це доводить несиметричний розподіл світних плям біля неї – чорної діри нам продемонстровано сьогодні. І вже це зображення (а отримано ще величезні об'єми інших даних) засвідчує, що чорна діра має горизонт подій! Сингулярність (точку, до якої би мала падати матерія) від нас надійно сховано!». На його думку, «отримане зображення стало великим тріумфом багатокомпонентного наукового дослідження – від створеної 104 роки тому теорії через складний шлях розв'язку її рівнянь, через розвиток надзвичайно складної міліметрової радіоастрономії на основі значних технічних досягнень атомної і лазерної техніки, квантової електроніки, обчислювальної техніки і обчислювальних методів до того, що здавалося неможливим ще 20 років тому. (...) І найголовніше, що ми маємо з цього відкриття – гордість за людський розум. Невеликі істоти на маленькій планеті біля посередньої зірки на околиці Галактики зуміли досягнути надзвичайного успіху. Це дає впевненість, що вони зможуть зробити ще більш фантастичні речі – і для свого роду теж».

Докладніша інформація за посиланням: <https://zbruc.eu/node/88448>
(*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 12.04*).

В Українському національному інформаційному агентстві «Укрінформ» 10 квітня 2019 р. відбулася презентація тематичних реєстрів гасел «Великої української енциклопедії» з напрямів «Соціологічні науки» та «Релігієзнавство», у якій узяли участь учені НАН України.

Учасники презентації представили концепцію формування тематичних реєстрів гасел з напрямів «Соціологічні науки» та «Релігієзнавство», вимоги до підготовки енциклопедичних статей із соціогуманітарних наук і результати співпраці з провідними науковими й освітніми закладами України. Організатором заходу виступила Державна наукова установа (ДНУ) «Енциклопедичне видавництво».

Серед учасників були представники НАН України: провідний науковий співробітник відділу економічної соціології Інституту соціології НАН України кандидат історичних наук А. Арсеєнко; директор Інституту всесвітньої історії НАН України член-кореспондент НАН України А. Кудряченко; завідувач відділу економічної соціології Інституту соціології НАН України доктор соціологічних наук Т. Петрушина; завідувач відділу філософії та історії релігії Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України доктор філософських наук, професор Л. Филипович; заступник директора Інституту соціології НАН України член-кореспондент НАН України М. Шульга; провідний науковий співробітник Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України доктор філософських наук, професор П. Яроцький.

Директор ДНУ «Енциклопедичне видавництво» доктор історичних наук, професор А. Киридон під час презентації Тематичних реєстрів гасел зазначила: «Це – пілотний проект. Це – інструмент і інструментарій задля того, щоб ми не напружували наших авторів або тих, хто долучається, і не змушували гортати майже 1 500 сторінок загального словника, де майже 80 тис. гасел. Кожний, хто хоче долучитися за певним напрямом, міг би взяти до рук тематичний словник, погортати його та знайти або не знайти те чи інше гасло. Бо є чіткий критерій відбору, чому те чи інше гасло не потрапило до словника».

За її словами, у цих словниках розміщується тільки гасло й коротенька дефініція до нього, це не є словником, у якому можна прочитати повне визначення. Ці видання буде розміщено на сайті ДНУ «Енциклопедичне видавництво».

Докладніша інформація за посиланням: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2674959-presentacia-tematicnih-reestriv-gasel-velikoi-ukrainskoi-enciklopedii.html>
(*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 12.04*).

На сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського було опубліковано статтю старшого наукового співробітника відділу зарубіжної україніки Інституту книгознавства НБУВ Н. Солонської з нагоди відкриття в бібліотеці книжкової виставки, присвяченої 125-річчю від дня народження видатного українського ученого Д. Чижевського.

У статті окреслено ключові моменти біографії Д. Чижевського: його освітній шлях, ідейні переконання, наукові розвідки, життєві складнощі за часів війни та кар'єрні поступки в Німеччині.

Н. Солонська так окреслює останні роки життя вченого: «Дмитру Івановичу Чижевському було 62 роки, коли він повернувся до Німеччини, яку вважав своєю батьківщиною. У той же час завжди підкреслював, що він українець. У Німеччині він очолював Інститут славістики Гайдельберзького університету. Здійснював велику наукову, педагогічну й редакторську роботу, став редактором шести книжних серій – Musagetes, Heidelberger slavische Texte, Apophoreta Slavica, Slavische Studienbuecher, Slavische Propylaeen, Eorum Slavicum. Поєднував цю діяльність із завідунням кафедри літературознавства Інституту славістики Кельнського університету (1964–1970) і належав до Берлінського об'єднання славістів. Чижевський був затребуваним і прекрасним педагогом. Його лекції збирали численні аудиторії. У провідних закордонних університетах він читав курси з історії старокиївської літератури, українського бароко, російської літератури ХХ ст., порівняльної історії слов'янських літератур тощо».

Автор слушно підкреслює, що саме завдяки працям Д. Чижевського українська література стала відомою в німецькій славистиці.

Стаття завершується закликом до українських учених продовжувати досліджувати творчу спадщину українського філософа, літературознавця та славіста: «У сучасному культурно-історичному контексті потребують висвітлення, переосмислення, всебічної аналітики напрацювання вченого з україністики. Прийшов час дати належну та об'єктивну оцінку його працям із дослідження книжних пам'яток України, перших українських друків у Німеччині, давньоруської літератури, яку він відносив до староукраїнської літератури».

З повним текстом статті можна ознайомитися за посиланням: <http://www.nbu.gov.ua/node/4760> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 12.04).

На аналітичній платформі VoxUkraine 4 квітня 2019 р. було опубліковано статтю вченого секретаря Інституту економіко-правових досліджень НАН України кандидата юридичних наук В. Малолітневої.

У цій статті автор робить спробу проаналізувати сутність циркулярних закупівель, визначити умови, за яких публічні закупівлі стають

циркулярними, і виявити потенційні шляхи запровадження таких закупівель в Україні.

Щоб забезпечити поточні обсяги споживання, людству потрібна планета в 1,7 разів більша від Землі. Допомогти уповільнити забруднення планети могли б державні закупівлі.

В. Малолітнева окреслює альтернативу традиційній лінійній економіці (яка передбачає видобування ресурсів, їх перероблення, використання та перетворення на відходи) – циркулярну модель економіки або економіку замкненого циклу, обговорення якої ведеться в науково-соціальному дискурсі багатьох країн: «Циркулярна економіка сприяє використанню ресурсів як можна довше, отриманню максимальної цінності від користування товарами, а потім відновленню та регенеруванню товарів і матеріалів, з яких вони вироблені, на кінець кожного терміну їхньої служби. За деякими розрахунками, заходи з повторного застосування матеріалів та запобігання відходам могли б принести економію, наприклад для компаній ЄС, у розмірі 600 млрд євро щорічно за одночасного зменшення викидів парникових газів на 2–4 %».

У цьому контексті публічні закупівлі є одним з потенційних засобів досягнення цілей циркулярної економіки, адже «державні замовники є одними з найбільших споживачів на ринку та завдяки використанню своєї закупівельної сили мають змогу обирати товари, які сприятимуть реалізації цілей циркулярної економіки, а отже і сталому споживанню та захисту навколишнього середовища», – зазначає автор.

В. Малолітнева також окреслює механізми функціонування циркулярних закупівель, описує різні моделі організації циркулярних публічних закупівель і безпосередньо процес перетворення публічних закупівель на циркулярні.

Докладніше зі статтею можна ознайомитися за посиланням: <https://voxukraine.org/uk/vidpovidalne-derzhavne-spozhivannya-yak-tsirkulyarni-zakupivli-mozhut-vryatuvati-svit> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 12.04).

На сторінках часопису «Український тиждень» [№ 15 (595) за 3–10 квітня] 11 квітня 2019 р. було опубліковано статтю старшого наукового співробітника відділу філософської антропології Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, професора кафедри філософії та релігієзнавства Національного університету «Києво-Могилянська академія» доктора філософських наук Т. Лютого, присвячену феномену вистави в сучасному медіа-культурному просторі.

У статті розкриваються питання уніфікації людей, аспекти розрізнення карнавальної культури та феномена «сучасного видовиська», як зрежисованого дійства, домінування пасивного споглядання.

Т. Лютий зазначає: «Уже минуло понад півстоліття, як французький філософ, митець і громадський діяч Г. Дебор написав книжку “Суспільство спектаклю” (1967). Її визначальну тезу можна було б охарактеризувати так: усі ми незчулися, як виявилися навіть не в жорстких умовах реальної політики (макіавелізм), а залученими в нескінченні шоу (спектакулярність). Це означає, що сьогоденне життя дедалі більше нагадує шерех видовищ, які більшість із нас давно сприймає як належне. Наші мрії й уявлення, часом компенсуючи брак задоволення, творять нехай і примарну, але якусь “кращу” реальність. Зауважмо вагу не переживань, а виображень. Хтось удало підмітив, що можна отримати зиск, коли такі спектаклі розігруються не в головах окремих індивідів, а для всіх представників суспільства. Зрештою сила видовища вимірюється вмінням заворожити глядача. Так формується переконання: допоки щось не з’явилося в медіа, годі думати, що воно насправду сталося. Тоді й інсценування є процедурою з перетворення всього вданого на справжнє, у якій спектаклярні образи стають елементами згуртування».

«Виникає ситуація, коли візуальне споживання переважає бодай і матеріальне. Образи нав’язують людині той спосіб життя, який сприймається як такий, що ось-ось утілиться чи здійсниться, бо несе таку бажану втіху. Щоправда, ця насолода приховує репресивність. І нехай популістська обіцянка назавтра перетворюється на пшик, напоготові нова порція образів, які знову відтермінують задоволення. А для того, хто зненацька “прокинеться” від візуального сну й захоче виявити свою рішучу незгоду, знайдеться спеціальний підхід. Невдоволення перетворять на бажаний для наслідування образ і запропонують спожити. Роздратування неодмінно пов’язуватимуть із “зубожінням” та “бідканням” і далі на цьому спекулюватимуть», – окреслює сучасний стан (у тому числі українського суспільства) Т. Лютий.

Повний текст статті можна знайти за посиланням: <https://m.tyzhden.ua/column/228979> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 15.04.*)

В Інституті філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України 12 квітня 2019 р. відбулися II Філософські читання пам’яті академіка М. Поповича.

У читаннях узяли участь представники більшості провідних філософських інституцій України – НАН України, НАПН України, Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, Київського міжнародного інституту соціології, МАУП, КПП, Черкаського державного технологічного університету, Національного транспортного університету.

Цьогорічні читання були присвячені одній з провідних тем у творчості М. Поповича – філософії свободи.

Пленарне засідання почалося з вітального слова академіка НАН України В. Смоля, яке зачитав директор Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України член-кореспондент НАН України А. Єрмоленко. На початку читань були презентовані видання: книга М. Поповича «Філософія свободи» та збірник статей «Філософські діалоги 2018. Бути людиною (пам'яті Мирослава Поповича)», підготовлені за результатами I читань.

Першим з доповіддю виступив директор Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України член-кореспондент НАН України А. Єрмоленко, який акцентував увагу на цінностях свободи та відповідальності у філософії М. Поповича. Програмна доповідь охопила множину вимірів творчості та історії життя М. Поповича. Професор кафедри Київського національного університету театру, кіно й телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого, академік Національної академії мистецтв України В. Скуратівський у своїй видовищній доповіді звернувся до окремих епізодів життя М. Поповича, яскраво проілюструвавши його чутливість до теми свободи і відповідальності людини в радянський період та за доби Незалежності. Історичного контексту біографії видатного філософа торкнувся й голова правління товариства «Знання» член-кореспондент НАПНУ В. Кущерець, який змалював історію України ХХ ст. як Голгофу українського народу.

Старший науковий співробітник відділу історії філософії України Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України доктор філософських наук С. Йосипенко у своїй доповіді про свободу та тоталітаризм звернувся до інтелектуальної біографії М. Поповича. Тема свободи надалі була продовжена в доповіді провідного наукового співробітника Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України доктора філософських наук С. Пролеєва, який поставив проблему свободи в протистоянні між публічністю та демагогією, практиками, які дуже часто плутають. Завідувач відділу логіки та методології науки Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України доктор філософських наук Т. Гардашук актуалізувала тему академічних свобод, долучившись до сучасних дискусій про реформу освіти та науки. Пленарне засідання завершилося виступом провідного наукового співробітника відділу філософської антропології Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України доктора філософських наук В. Загороднюка, який розкрив контроверзу лібералізм – соціал-демократія в творчості М. Поповича.

Друга частина читань відзначилася рядом цікавих доповідей. Професор кафедри теоретичної і практичної філософії Київського національного університету ім. Т. Шевченка, доктор філософських наук М. Бойченко розповів про становлення феномена інтелектуалів у незалежній Україні, яскравим зразком та прикладом якого була і є постать М. Поповича. Професор кафедри теоретичної і практичної філософії Київського національного університету ім. Т. Шевченка, доктор філософських наук В. Кебуладзе у яскравій доповіді звернувся до відношення свободи, безпеки

та солідарності, поставивши ряд сучасних актуальних питань. Ю. Іщенко розповів про особливості дискурсу філософії історії.

Дуже цікаву доповідь виголосила старший науковий співробітник відділу логіки і методології науки Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, кандидат філософських наук Н. Вяткіна, розповівши про неопублікований твір М. Поповича про Туран, історію та культуру тюркських народів.

Незважаючи на довгу та плідну працю, багато питань залишилося не розкритими, що вкотре підкреслює багатогранність особи М. Поповича та надзвичайну широту його поглядів. Підсумовуючи, можна стверджувати, що читання пам'яті М. Поповича вже стали доброю традицією, яка неодмінно буде продовжена в майбутньому (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 19.04).

На сайті українського інтернет-видання «Українська правда» 11 квітня 2019 р. було опубліковано статтю завідувача відділу філософії культури, етики і естетики Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України доктора філософських наук Є. Бистрицького, присвячену пам'яті директора Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України академіка М. Поповича.

Є. Бистрицький зауважує: «У ці дні пам'яті Поповича варто придивитися до його постаті – громадянина, розважливого інтелектуала й талановитого філософа. Співвідносити і себе, і наше розмаїте суспільство з авторитетом цієї людини всім нам потрібно для власного розуміння: хто ми є насправді і яке суспільство ми здатні творити? Якими людьми ми здатні бути і яку державу ми будемо з громадянами, велика частина яких визнає таких громадських діячів і інтелектуалів, як Попович, моральними авторитетами для себе».

На думку автора статті, М. Попович «принципово не був ідеологом, у тому буквальному значенні ідеології як думки певної групи людей чи політичних поглядів, закріплених у вигляді істинних приписів. Для інтелектуала, особливо філософа це важко – утримуватися від настанов, адже їхня, повірте, зовсім нелегка праця – пошуки загальної істини, цінностей для всіх навіть там і тоді, коли їх важко побачити в хаосі розбурханого суспільства. Утім, я й колеги не пам'ятаємо випадку, щоб Мирослав моралізував чи читав мораль. І це, вочевидь, впливало на інших: у його присутності було просто незручно говорити дурниці чи гидкі речі, хоча, як і ми всі, він любив гарний анекдот. Навіть у його переважно мовчазній присутності на зустрічі з чинним і экс-президентами вони, як переказували мені, поводитися – не смійтеся – як думаючі люди. Він був безпафосним ученим, моральним авторитетом без моралізаторства, вдумливим голосом без напруження, що не затримався в жодній партії. Він був громадським генералом без армії, чие слово, утім, впливало на суспільство, до якого

уважно дослухалися не тільки тоді, коли воно лунало зі сцени тривожного Майдану».

«Якщо разом з М. Поповичем запитати: “А яке суспільство ми здатні творити?”, то його спосіб життя й уроки підказують нам відповідь, з якою він, гадаю, міг би погодитися. Це спільнота людей, які мають власну думку, критичне мислення і не ведуться на ідеологічну пропаганду та популізм. Які намагаються розважливо уникати крайнощів “правої” і “лівої” ідеологій. Які толерують інших і поважають сторонню точку зору, а також відкриті для взаємодії з іншими. Які відчувають відповідальність за всю, без винятку, історію власної держави й ідентичності, соборно акумулюючи її. Тобто перед нами вимальовується образ ліберального сучасного суспільства, що одночасно як поєднує свободи людини, так і плекає й захищає власну національну ідентичність. Це є також абрисом європейської соціальної держави – Європи, якій він присвятив найромантичніші рядки філософських роздумів. Філософ, який шукав істину в стінах академії, спромігся знайти її в публічному просторі громадянської дії незалежної України», – зауважує Є. Бистрицький.

З повним текстом статті можна ознайомитися за посиланням: https://blogs.pravda.com.ua/authors/bystrytsky/5caeba6491286/?fbclid=IwAR26_RLPKB7_8jER_sqod0IbyGO-NvEYvIKEIKXqOQppSan2PGQy7wwzK60 (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua)*. – 2019. – 18.04).

40 років політики реформ і відкритості Китаю

Стаття завідувача відділу Далекого Сходу Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України доктора філософських наук В. Кіктенко, наукового консультанта Національного інституту стратегічних досліджень України, радника правління Української асоціації китаєзнавців А. Гончарука та молодшого наукового співробітника Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського кандидата філологічних наук Є. Гобової.

Джерело: журнал «Вісник Національної академії наук України», № 4, 2019 р. (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua)*. – 2019. – 15.04).

На сайті медіа-порталу GМК Center 12 квітня 2019 р. було опубліковано інтерв'ю з одним з найбільш шанованих економістів у країні, директором Інституту економіки та прогнозування НАН України академіком В. Геєцем про те, якою могла би бути вітчизняна промислова політика, чому в нашій країні не розвиваються технологічні галузі промисловості та коли припустилися найбільшої помилки в українському гірничо-металургійному комплексі.

В. Геєць не вважає зростання української економіки на 2,5–3 % на рік задовільним: «У періоди зростання економіка України сформувала в своєму

просторі високий рівень споживання. Ідеться не лише про продукти харчування та одяг – люди задовольняють свої потреби за рахунок житла, транспорту, доріг, громадської інфраструктури, систем освіти, охорони здоров'я, рекреації та інших складових, які визначають їхній спосіб життя. (...) Українська економіка, навіть в умовах зростання, спочатку відновлюватиме накопичений знос (причому бажано відновити на новому, більш якісному рівні) і тільки після цього накопичуватиме і примножуватиме запити».

В. Геєць так окреслює основні проблеми української промисловості:

– збанкрутіння величезної кількості промислових підприємств («На перший план вийшли види діяльності, пов'язані з видобувною галуззю та металургією. А був час, коли 50 % промислового виробництва припадало на металургію. Аграрний сектор останнім часом зрівнявся з промисловим за обсягами експорту. Водночас хімія зменшила свій вплив»);

– відсутність зростання тих видів промислової діяльності, які мають високу додану вартість («У результаті в нас відсутня еквівалентна взаємодія із зовнішнім світом. Не покриваючи високотехнологічний дорогий імпорт відповідним експортом, ми робимо це за рахунок сировини й матеріалів, експлуатуємо природні ресурси та стаємо сировинним придатком»);

– менш індустріалізований характер праці («За багатьма напрямками сталася деіндустріалізація – а це дуже поганий показник. Перед нами стоїть важливе завдання – розвивати ті виробництва, які мають високу додану вартість і дають можливість налагоджувати рівноцінний обмін із зовнішнім світом. На жаль, цього не робили ані за радянських часів, ані зараз»).

В. Геєць зазначив, що хорошу промислову політику потрібно вибудовувати, а для цього необхідно імплементувати Міністерство промислової політики для реалізації структурних реформ та інституційного середовища.

З повним текстом інтерв'ю можна ознайомитися за посиланням: <https://gmk.center/ua/interview/valerij-geiec-ukraini-potribna-suchasna-promislova-politika> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 17.04).

Наукові видання НАН України

На шпальтах газети «Урядовий кур'єр» 11 квітня 2019 р. було опубліковано статтю директора Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України члена-кореспондента НАН України О. Рафальського, присвячену нещодавно виданій книзі видатного українського державного діяча та вченого, першого віце-президента Національної академії наук України академіка В. Горбуліна.

О. Рафальський так характеризує книгу «Мой путь в зазеркалье. Не только путевые заметки»: «Оцінки дає людина, відома у вітчизняних і

зарубіжних політичних колах як високого рівня професіонал ракетобудування, вчений, успішний управлінець державного масштабу. Але автор не тільки й не стільки оцінює людей, скільки на уроках власного досвіду пропонує візію того, чого не слід і що слід робити, щоб Україна й українці стали по-справжньому успішними. Робить він це як справжній, а не показний державний діяч, обтяжений інтелектом, ерудицією й інтелігентністю з усіма її вадами, – делікатністю, порядністю, відданістю справі, аналітичністю й прагненням бути коректним, зваженим і неупередженим у судженнях».

Автор статті окреслює коло питань, які порушив у своїй праці В. Горбулін: це і українсько-російські відносини, і брак національної еліти, і питання «кадрової хвороби», і досягнення суспільного консенсусу, і напрями науково-технологічного розвитку вітчизняної економіки, і новий український геополітичний ідеал та шляхи його віднайдення.

О. Рафальський завершує статтю словами самого В. Горбуліна, у які, на його думку, українці мають повірити заради щасливого майбутнього: «І все-таки Україна – країна, яка володіє найбільшим потенціалом, упродовж нового десятиліття спроможна вийти на такий виток розвитку, який забезпечить їй неухильне зростання. Україна володіє достатніми для цього ресурсами в усіх галузях».

Повний текст статті читайте за посиланням: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/ukrayina-maye-vse-dlya-velikih-politichnih-i-ekono> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 12.04).

Нещодавно на сторінках газети Верховної Ради України «Голос України» [№ 71 (7077), 12 квітня 2019 р.] вийшла стаття першого заступника директора Інституту законодавства Верховної Ради України члена-кореспондента НАН України Є. Бершеди «Україноцентризм: траєкторія та дороговкази академіка Горбуліна», присвячена новій книзі першого віце-президента НАН України академіка В. Горбуліна «Мой путь в зазеркалье. Не только путевые заметки», презентація якої не так давно відбулася в Українському домі й стала непересічною подією для вітчизняного політикуму.

«Досконалий, але водночас стриманий чорно-сірий дизайн обкладинки і суперобкладинки, надрукованої на жовтуватому папері книги В. Горбуліна підкреслює яскравість і щирість її легко прочитуваного, багатого на метафори і афоризми та позбавленого будь-якого менторства змістовного наповнення», – так описує нове видання Є. Бершеда.

Автор статті зазначає, що книга «Мой путь в зазеркалье. Не только путевые заметки» містить рельєфні та без ретушування «портрети з натури» багатьох вітчизняних і зарубіжних політиків, передусім перших осіб України і їхнього оточення.

Водночас це і книга-автопортрет, де зображення «верхівки айсберга» дало змогу викласти власні пріоритети та ціннісні орієнтири, серед яких домінують взаємопов'язані для автора книги прагнення до справедливості й першочерговість національних інтересів.

На думку Є. Бершеди, україноцентризм у ціннісному вимірі, модель якого обстоює академік В. Горбулін, фактично становить стрижень та основний зміст книги й кожної з її 12-ти глав.

Торкнувшись основних блоків україноцентричних поглядів академіка В. Горбуліна, найголовнішим серед яких є потужний вітчизняний оборонно-промисловий комплекс і пов'язаний з ним розвиток науки й технологій, наприкінці своєї статті Є. Бершеда зазначає: «Не претендуючи на всеосяжний аналіз, можна констатувати, що розрахована на “широкий круг вдумчивих читателів” (див. анотацію) та оздоблена підзаголовком “Не только путевые заметки” книга людини слова і діла – академіка В. Горбуліна – сприймається як путівник по задзеркаллю української політики. Фактично перед нами “дорожня карта” формування державницької свідомості – власне, україноцентризму з яскраво визначеним та оптимістично забарвленим світоглядом і вірою в потенціал українців як видатної нації, а також у майбутнє України як регіонального лідера, а не лише моста або щита між цивілізаціями».

З повним текстом статті можна ознайомитися за посиланням: <http://www.golos.com.ua/article/315902> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 16.04*).

Аерокосмічна та авіаційна галузі

У залі засідань Державного політехнічного музею Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського» (НТУУ «КПІ») 10 квітня 2019 р. відбувся круглий стіл на тему: «Космічна діяльність у найближчій перспективі: пріоритети, сценарії, виклики».

Його організаторами виступили: Українська асоціація високотехнологічних підприємств та організацій «Космос», Рада з космічних досліджень НАН України, НТУУ «КПІ», Інститут космічних досліджень (ІКД) НАН України та ДКА України.

У роботі круглого столу взяли участь понад 100 представників від наукових установ НАН України, закладів Міністерства освіти і науки України, Державного космічного агентства (ДКА) України, Державної служби з надзвичайних ситуацій України, Міжнародного центру космічного права, Міжнародного фонду сприяння інвестиціям, Національного центру управління та випробувань космічних засобів, Музею космонавтики ім. С. П. Корольова, підприємств космічної галузі, приватних компаній, громадських спілок і організацій, засобів масової інформації.

Мета заходу – обговорення пріоритетних напрямів вітчизняної космічної діяльності з точки зору її ефективності, впливу на розв'язання національних проблем, відповідність потребам користувачів.

Круглий стіл відкрив директор Асоціації «Космос» В. Васильєв, який повідомив, що однією з основних цілей асоціації є визначення напрямів і пріоритетів космічної діяльності в Україні. Проведення круглого столу – початок дискусії про наше космічне майбутнє.

Вступну промову «Про космічну стратегію України» виголосив перший віце-президент НАН України академік В. Горбулін.

Голова ДКА України П. Дегтяренко поіформував про Концепцію реалізації державної політики в сфері космічної діяльності на період до 2032 року, нову редакцію якої торік було підготовлено ДКА України. Але уряд спочатку схвалив Концепцію нової Космічної програми на 2018–2022 роки. Після прийняття парламентом нової Космічної програми на п'ять років ДКА України повернеться до Концепції реалізації державної політики до 2032 року й готове розглянути пропозиції Асоціації «Космос» щодо стратегії космічної діяльності.

Учасників круглого столу привітав ректор НТУУ «КПІ» академік М. Згуровський. Він підтримав початок «мозкового штурму» щодо космічної стратегії та закликав до консолідації спільних ресурсів.

З першою доповіддю «Про підготовку документа SPACE VISION OF UKRAINE та мету обговорення» виступив координатор комітету космічної політики та законодавства Асоціації «Космос», директор Інституту космічних досліджень НАН України та ДКА України член-кореспондент НАН України О. Федоров.

Доповідь експерта зі стратегічного консалтингу А. Токарева «Підхід до Стратегії. Методологічний огляд» присвячувалася основним етапам створення Стратегії – місії, візії, стратегічним цілям, задачам і метрикам, ініціативам, передумовам. Експерт охарактеризував космічні стратегії провідних країн світу (США, Китаю, Індії, Росії) та невеликих країн-новачків (Австралії, Люксембургу, Сінгапуру).

У доповіді секретаря ради Асоціації «Космос» М. Мітрахова було представлено сучасні підходи щодо оцінювання й регулювання космічної діяльності.

Головний науковий співробітник Наукового центру аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук НАН України доктор технічних наук С. Станкевич поінформував про «Пріоритетність напрямів спостережень Землі з космосу».

Заступник директора з наукової роботи Інституту космічних досліджень НАН України та ДКА України доктор технічних наук Н. Куссуль доповіла про стан і тенденції розвитку ДЗЗ у світі.

Підсумовуючи, координатор Комітету космічної політики та законодавства Асоціації «Космос» О. Федоров висловив надію на плідну подальшу співпрацю асоціації з НАН України та ДКА України у визначенні

перспектив вітчизняного космічного майбутнього та повідомив, що наступні круглі столи відбуватимуться в травні (м. Дніпро) та вересні (м. Одеса) під час міжнародних космічних конференцій.

Вичерпну інформацію про подію можна знайти за посиланням: <http://a-kosmos.com.ua/space-activities-in-the-near-future-complited> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 16.04).

На сайті незалежного онлайн-видання «Рубрика» 12 квітня 2019 р. було опубліковано статтю про останні досягнення та цікаві факти української космонавтики.

Українські інженери та дослідники становили «золотий фонд» авіації та космонавтики Радянського Союзу. Численні українські наукові установи, конструкторські бюро, промислові підприємства причетні до всіх найважливіших космічних перемог СРСР – від перших польотів у космос до створення й запуску космічного ракетного комплексу «Енергія-Буран».

Навіть засновник компанії SpaceX І. Маск визнає, що саме Україна відіграла провідну роль у становленні радянської космічної галузі.

Нині наша держава продовжує розвивати космічну галузь. За підсумками першого півріччя 2018 р. підприємства вітчизняної ракетно-космічної галузі збільшили обсяги виробництва продукції, порівняно з аналогічним періодом минулого року, на 12,7 %.

1. Україна входить до топ-5 країн з повним циклом виробництва ракетно-космічної техніки.

Україна – одна з небагатьох країн світу, яка має замкнений цикл ракетобудування, починаючи з ракетного палива й закінчуючи готовими корпусами, ракетами-носіями (РН) та космічними апаратами (КА). Ліва частина створюваного космічного устаткування припадає на державні підприємства, які підпорядковуються спеціальному уповноваженому органу – Державному космічному агентству України.

За час незалежності українськими ракетами було здійснено 148 запусків. Ракети стартували з космодромів Плесецьк, Байконур, Воллопс, платформи «Морський старт». На орбіту було виведено близько 300 космічних апаратів на замовлення різних країн світу.

2. Українська космічна промисловість – світовий лідер за відсотком жінок, які працюють у галузі.

У Державному космічному агентстві України, згідно зі штатним розписом, працює майже 50 % жінок. В інших країнах у космічній промисловості працює від 20 до 30 % жінок. За словами начальника управління міжнародних зв'язків Державного космічного агентства України Р. Федонюка, наша країна є лідером у цьому плані.

3. Українці працюють над будівництвом бази на Місяці.

Українське підприємство ДП «КБ “Південне” ім. М. К. Янгеля» працює над проектом постійної бази на поверхні Місяця; наші науковці вже взяли до роботи.

Проект має п'ять етапів реалізації. Останній з них передбачає запуск постійної бази, на якій перебуватиме людина. Заплановано це на 2062 р.

«Цей проект дуже складний і дорогий. Тому втілити його можна буде лише спільними зусиллями фахівців і компаній з багатьох країн світу, а фінансування робіт за проектом також передбачає участь урядів найбільш розвинутих країн», – наголосив начальник проектного відділу ДП «КБ “Південне” ім. М. К. Янгеля» з розробки спеціальних ракетно-космічних систем Г. Осинюк.

До речі, доходи ДП «КБ “Південне” ім. М. К. Янгеля» з року в рік перевищують обсяги державного фінансування. Це одна з небагатьох іноземних компаній, яка безпосередньо бере участь у реалізації проектів NASA.

4. Українські інженери на європейське замовлення створили двигун для ракети-носія «Вега».

На замовлення Європейського космічного агентства (ESA) ДП «КБ “Південне” ім. М. К. Янгеля» розробило блок маршового двигуна четвертого ступеня для ракети-носія «Вега». Виготовили його на заводі «Південмаш» у м. Дніпро. За словами директора заводу, український двигун четвертого ступеня працює довше, ніж двигуни перших трьох ступенів разом узяті.

У листопаді 2018 р. відбувся успішний пуск «Веги» з українським двигуном. Ракета-носієй успішно вивела на орбіту космічний апарат Mohammed VI-B, сконструйований на замовлення уряду Марокко компанією Airbus Defense and Space. Його використовуватимуть для спостереження за змінами земної поверхні, моніторингу в сільському господарстві, прогнозів погоди тощо.

5. В Україні є найбільший у світі радіотелескоп декаметрових хвиль.

УТР-2 (український Т-подібний радіотелескоп другої модифікації) – найбільший у світі радіотелескоп декаметрових хвиль, що в Харківській області та належить Радіоастрономічному інституту НАН України.

Астрономи, які працюють на УТР-2, першими у світі виявили в міжзоряному середовищі спектральні лінії вуглецю (головної «цеглинки», необхідної для появи органічного життя), каталогізували джерела випромінювань у далекому космосі, розробили теорію гравітаційних лінз (щодо того, як викривляється світло від далеких зірок і галактик), вивчили механізми радіовипромінювання Сонця і Юпітера.

6. Українці брали участь у створенні ракети-носія NASA Antares.

Ракету-носієй Antares створено американською корпорацією Orbital ATK за участю українських підприємств.

Головну конструкцію першої ступені ракети розроблено ДП «КБ “Південне” ім. М. К. Янгеля» та виготовлено на Південному машинобудівному заводі ім. Макарова (обидва – у м. Дніпро) у співпраці з

українськими підприємствами «Хартрон-АРКОС» (Харків), «Хартрон-ЮКОМ» (Запоріжжя), «Рapid» (Чернігів) та ін. Українські фахівці брали активну участь у випробуваннях Antares, які проводилися в США.

Восени 2018 р. NASA успішно запустило ракету Antares, аби доставити вантажний модуль «Сігнус» до Міжнародної космічної станції.

7. Молоді українські науковці перемагають у конкурсах NASA.

У 2016 р. проект української команди Mars Horrer став переможцем хакатона NASA в номінації «глядацькі симпатії».

Українці запропонували технологію, яка допомогла б пересуватися Марсом. Атмосфера на цій планеті розріджена, а сила тяжіння слабша, ніж на Землі. Дослідники запропонували створити літак, який приземлятиметься на поверхню та збиратиме з планети лід, перетворюючи його на газ. При цьому вивільнятиметься енергія, яка створить реактивну тягу для обертання пропелерів і наступного стрибка. Літак пересуватиметься як стрибуча комаха.

У 2017 р. в топ-25 конкурсу NASA увійшли одразу дві українські команди, які пропонували «земну» модель орбітальної станції та концепцію розумного поселення.

8. Космонавт NASA розгорнув український прапор у космосі.

Космонавт NASA Р. Брезник у 2017 р. розгорнув на орбіті український прапор. Він усиновив хлопчика з Дніпра і тепер його з нашою країною пов'язують родинні зв'язки.

Р. Брезник був у космосі двічі, п'ять разів виходив у відкритий космос. Саме він другим після Л. Каденюка розгорнув на орбіті синьо-жовтий стяг.

Докладніша інформація за посиланням: <https://rubryka.com/article/8-faktiv-pro-ukrayinsku-kosmonavytku> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 16.04).

Навіщо Україні космос?

У № 14 (від 13–19 квітня 2019 р.) інформаційно-аналітичного тижневика «Дзеркало тижня. Україна» було опубліковано інтерв'ю з директором Інституту космічних досліджень НАН України та ДКА України членом-кореспондентом НАН України О. Федоровим, який упевнений, що нашій державі потрібна нова парадигма сучасної космічної діяльності.

О. Федоров зазначає, що за останні роки галузь космонавтики зазнала значних змін у зв'язку з її впливом на науковий, технічний рівень, зрештою на конкурентоспроможність економіки: «Аналітики говорять про зміну парадигми сучасної космічної діяльності, яка передбачає перехід від стратегічної гонитви в ім'я лідерства до пріоритету сталого розвитку та орієнтації на споживача. Ефективність космічних програм оцінюється не кількістю пусків, а відповідями на запитання: наскільки зросте безпека

країни й регіону, який виграш від прогнозу катастроф або оцінки лих, як поліпшити конкретні управлінські рішення? Тому теза про те, що країна є “космічною”, сьогодні потребує іншої аргументації, ніж 20 років тому».

Науковець окреслює невтішні перспективи вітчизняних космічних досліджень: проект закону про космічну діяльність та загальнодержавна космічна програма на період 2018–2023 рр. досі не прийнято, у бюджеті на поточний рік коштів на космічні дослідження не передбачено. «Треба сказати, що загальнодержавні (національні) космічні програми (всього в Україні виконувалося п'ять таких програм) завжди переживали фінансовий голод – виділене фінансування становило приблизно 30 %. Тому і виконувалися не в повному обсязі. Так, на останню з таких програм (на період 2013–2017 рр.) було виділено, фактично, 347 млн грн з передбачених 1 109 млн грн. І, очевидно, проблема не тільки в тому, що “державі не потрібен космос”, що в бюджеті мало грошей, а й у чомусь іншому. Зараз космічна програма – це набір або список замовлень директорів підприємств у відповідному оформленні. Уряд розуміє, що на космічну галузь потрібні гроші, але хоче знати, на що конкретно і яким буде результат. Потрібна стратегія: що ми матимемо в космічній галузі через три роки, через п'ять, десять».

О. Федоров наголошує на необхідності визначитися вітчизняним науковцям з траєкторію розвитку космічної діяльності, окреслюючи два можливі сценарії: розвивати галузь за рахунок власних зусиль і можливостей чи активніше включатися в міжнародну співпрацю, міжнародні космічні проекти. На це в подальшому спиратиметься місія України в космосі.

Робоча група вчених та фахівців під егідою Української асоціації високотехнологічних підприємств і організацій «Космос» наразі готує проект документа щодо розвитку космічної діяльності. Основне завдання цієї робочої групи – ґрунтовно проаналізувати наявні й перспективні напрями космічної діяльності України та відповідні рекомендації експертів. До асоціації ввійшли академіки В. Горбулін, Я. Яцків, гендиректор ДП «КБ “Південне” ім. М. К. Янгеля» О. Дегтярев та інші відомі в космічних колах люди.

Повний текст інтерв'ю читайте за посиланням: https://dt.ua/SCIENCE/navischo-ukrayini-kosmos-308410_.html (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 16.04).

Відновлювані джерела енергії

17 квітня 2019 р. на сторінках щоденної української інформаційно-політичної газети «Україна молода» (№ 44 від 17 квітня 2019 р.) вийшла стаття, присвячена електроенергії з поновних джерел, яка містить коментар завідувача відділу метрології Інституту відновлюваної енергетики НАН України провідного інженера М. Бенменні.

«Якщо згадати ситуацію, яку ми мали п'ять років тому, то тоді собівартість 1 кВт потужності сонячної станції становила близько 4 тис. дол. Зараз він обходиться в 600–800 дол. Такий спад цін пояснюється тим, що технології розвиваються, а конкуренція у виробничому напрямі зростає», – пояснив М. Бенменні, додавши, що сонячна енергія вигідна серед поновних джерел ще й тому, що вона проста в експлуатації.

Якраз цим експерт пояснює популярність саме сонячних станцій серед приватних споживачів. «Сонячна енергія дуже проста в експлуатації. Вона не потребує якихось додаткових досліджень перед установкою. Сонце є всюди у відкритому середовищі. Сонячні модулі не потребують жодної механіки, на відміну від інших джерел енергії. Їх можна ставити скрізь, незалежно від регіону, а сонячні батареї працюють і виробляють енергію навіть тоді, коли ми не бачимо сонця, і взимку теж», – зазначив М. Бенменні.

Підтримує цей напрям і Європейський банк реконструкції та розвитку, який, зокрема, виділив Україні 25,9 млн євро на будівництво ще трьох сонячних електростанцій. Проект з ЄБРР передбачає створення нових робочих місць: 350 осіб будуть зайняті в будівництві станції, а 15 осіб – у її обслуговуванні. Зокрема, на будівництво сонячної електростанції у Львівській області ЄБРР планує надати кредит на 10 років на суму 17,3 млн євро, а CTF (Clean Technology Fund, Фонд чистих технологій) – 11-річну позику в розмірі 6,9 млн євро.

Повний текст статті читайте за посиланням: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/3448/159/132520> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 19.04*).

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

В. Пальчук, ст. наук. співроб.,
Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського

Реформування мережі регіональних публічних бібліотек у період проведення реформи з децентралізації влади

Передання владних повноважень і ресурсів на місця в процесі проведення реформи з децентралізації влади в Україні активізувало вирішення питань щодо перспектив реформування бібліотек об'єднаних територіальних громад (далі – громада). У першу чергу це пов'язано з проведенням фінансової децентралізації, яка змінила механізми фінансування бібліотек у регіонах. Одним із факторів, який визначає забезпечення оптимального рівня надання бібліотечних послуг населенню, стала фінансова спроможність територіальної громади. Органи місцевого самоврядування громад перебирають на себе функції надання інформаційно-освітніх, інформаційно-культурних, інформаційно-комунікаційних послуг. Для громад стає важливим організація оптимального механізму

бібліотечного обслуговування жителів, особливо віддалених населених пунктів, визначення ролі бібліотеки в розвитку освітнього, культурного потенціалу.

Для цього розробляють різні моделі ефективної бібліотечної мережі, організації обслуговування в бібліотеках громад, впроваджують нестационарні форми бібліотечного обслуговування, підтримують участь місцевих бібліотек у налагодженні роботи електронної системи публічних бібліотек, організації системи надання платних бібліотечних послуг та залученні позабюджетного фінансування тощо.

Перед публічними регіональними бібліотеками, які не впровадили у свою практичну роботу додаткових механізмів залучення коштів на основі фандрейзингової, проектної діяльності, участі в корпоративних проектах, гостро постало питання їх існування.

Наукове осмислення сучасних тенденцій розвитку різних напрямів бібліотечної діяльності в умовах впровадження інформаційно-комунікаційних технологій як перспективної форми комунікаційної взаємодії бібліотеки з користувачем, основних напрямів і форм участі бібліотечних установ у впровадженні електронного урядування, в інформаційному забезпеченні потреб економічного розвитку, формуванні інформаційної основи здійснення ефективної регіональної політики стали результатами досліджень таких науковців, як В. Бондаренко, С. Горова, Т. Гранчак, С. Кулицький, В. Пальчук та ін [1].

Роль бібліотек як універсальних соціокомунікаційних центрів в умовах кардинальних реформ, зокрема таких як децентралізація влади, активізує реалізацію ряду наукових досліджень. Із цими питаннями тісно пов'язана наукова проблематика досліджень реформування публічних бібліотек у результаті реформи адміністративно-територіального устрою та системи місцевого самоврядування, практикованих моделей реорганізації бібліотечної мережі в умовах децентралізації влади в Україні. Результати цих досліджень розглянуті в працях таких науковців, як К. Бережна [2], Т. Вилегжаніна [3], В. Пальчук [4] та ін.

Дослідницьке питання узагальнення досвіду реорганізації мережі регіональних публічних бібліотек, яка потребує ряд комплексних системних організаційних, структурних і технологічних змін згідно із сучасними тенденціями реформування, практикування моделей функціонування бібліотечних установ у громадах і стало метою цієї статті.

Мережа публічних бібліотек в Україні – одна з найбільш розгалужених серед країн Європи. Водночас значна кількість книгозбірень, особливо в сільській місцевості, розташована в приміщеннях, які або перебувають в аварійному стані, або потребують ремонту, книжкові фонди зберігаються в непридатних для цього умовах. Досі залишається чималий відсоток бібліотек, які не комп'ютеризовані та не підключені до мережі Інтернет. Книжкові фонди подекуди морально застарілі й потребують значного оновлення для того, щоб відповідати потребам читачів [15].

Зважаючи на таку ситуацію в регіонах, новоствореним громадам і їхньому керівництву дедалі частіше доводиться вирішувати проблемне питання: утримувати наявну розгалужену мережу публічних бібліотек, зберігаючи існуючий стан справ, або шукати шляхи реформування системи публічних бібліотек. Усе більше об'єднаних громад у своїх розрахунках підкреслюють, що утримання бібліотек виявилось фінансово обтяжливим, що зумовлює скорочення мережі регіональних бібліотек.

У дослідженні «Реформування системи публічних бібліотек України: досвід Великої Британії та пілотні проекти об'єднаних територіальних громад» зроблено висновок, що Україна, маючи найбільш розгалужену мережу публічних бібліотек, має найменше можливостей утримувати її [15]. Як свідчать статистичні дані, вартість утримання мережі публічних бібліотек в Україні зросла з 93 млн грн у 2002 р. до 1,6 млрд грн у 2013 р., тобто у 17 разів. Середня вартість утримання однієї публічної бібліотеки в Україні у 2013 р. становила 87 тис. грн за рік (95 тис. грн у 2015 р.) [9].

Через це на всіх рівнях державного управління та в органах місцевого самоврядування розпочалася політика оптимізації мережі регіональних бібліотек, що передбачає скорочення кількості безпосередньо бібліотечних установ, встановлення мінімального рівня кількості послуг бібліотек. Пошук шляхів реорганізації мережі регіональних бібліотек розпочато на основі їх модернізації, створення комфортного середовища для жителів громади з цільовим використанням коштів, заощаджених від часткової оптимізації.

Одним з підходів оптимізації регіональної бібліотечної мережі стало об'єднання цих інформаційних установ на базі публічних бібліотек. Так, у Рівному впроваджено експеримент з об'єднання шкільних і публічних бібліотек – вони працюють як публічно-шкільні. Це не єдиний підхід, який використано під час реорганізації мережі регіональних бібліотек. У громадах активно використовують об'єднання бібліотек на базі закладів клубного типу.

У контексті розгляду підходів оптимізації реорганізації мережі регіональних бібліотек фахівці наголошують на необхідності ввести нормативи для бібліотек з метою їх збереження. Наприклад, одна бібліотека на громаду і мінімум один бібліотечний пункт на 2,5 тис. жителів. Оновлення фондів коштом бюджетів усіх рівнів не менше ніж на 5 % на рік, щоб була солідарна відповідальність цих бюджетів за бібліотеки – так, як у Європі. Наявність не менше як одного комп'ютера не старшого за п'ять років у кожній бібліотеці, абсолютно гарантований швидкісний Інтернет у кожній бібліотеці – без цих пунктів бібліотека не може бути сучасною [7].

Існуючий уже досвід оптимізації мережі публічних регіональних бібліотек, на жаль, показує, що головний аспект цих підходів полягає в економічній доцільності існування бібліотек у громадах. Головна ж проблема функціонування мережі регіональних публічних бібліотек – це неефективне використання її потенціалу. Бібліотека має бути соціальною інституцією. У європейських країнах, у США і в Україні бібліотеки – це насамперед

соціально орієнтовані установи, які часто відвідують найменш забезпечені верстви населення.

У документах стратегічного планування на національному рівні соціальний аспект публічних бібліотек розглядається переважно в контексті модернізації, інформатизації, інтернетизації. Так, у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року публічних бібліотек стосується три завдання:

1. Модернізація мережі бібліотек шляхом її інформатизації та формування єдиної електронної бібліотеки.

2. Використання ресурсу бібліотек для створення мережі розширених центрів надання культурних, освітніх та інших послуг (організація роботи міні-кінотеатрів, надання доступу до Інтернету, випуск безоплатних друкованих видань, проведення семінарів, організація навчання тощо), забезпечення надання бібліотеками в сільській місцевості та в малих містах послуг з використання Інтернету.

3. Надання можливості доступу через Інтернет до унікальних послуг музеїв, театрів, бібліотек, медичних центрів, університетів тощо [12].

Концепція соціального простору, коли бібліотека надає послуги й головним чином безкоштовно, є домінуючою в Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України», що в першу чергу передбачає створення інтегрованої мережі бібліотек і перегляду частково функціональних можливостей для цих бібліотек. Крім того, уряд України планує розширювати перелік інших послуг, які на сьогодні бібліотеки надавати не можуть. Для цього потрібні зміни урядових рішень, які також передбачаються концепцією [10]. Зокрема, у цьому урядовому документі бібліотеки визначено базовим елементом культурної, наукової, освітньої, інформаційної інфраструктури держави. Вони важливі для розвитку інформаційної та мовної культури суспільства, патріотичного, правового й екологічного виховання, формування стійкого інтересу до вивчення та розуміння національної історії й культури. Бібліотеки сприяють розбудові читаючої, мислячої та освіченої нації, спроможної практично втілювати набуті знання й досвід у розбудову незалежної України.

Одним з пріоритетних завдань Міністерства культури України до 2020 р. визначено підвищення якості інформаційно-культурних, інформаційно-освітніх, комунікаційних послуг у місцевих громадах. Активізація урядових кроків щодо вжиття заходів для закладення законодавчого фундаменту для розвитку бібліотек як простору, де забезпечується доступ до інформації, де створюються інновації, де відбувається спілкування між представниками громади, дала свій позитивний результат на місцях.

Бібліотеки мають потужний потенціал для консолідації суспільства, спрямування його на інтеграцію України у європейське співтовариство, для підвищення якості життя, рівного доступу до інформації, знань і культурного

надбання. Водночас існує ряд серйозних проблем, що істотно гальмують процеси трансформації та подальшого інтенсивного розвитку мережі регіональних публічних бібліотек у громадах. Такі проблеми зафіксовано і в Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України»:

- недооцінка ролі бібліотек у суспільних перетвореннях та забезпеченні прав і свобод людини, що призводить до неефективної реалізації їхнього потенціалу як соціальних інституцій;

- невідповідність нормативно-правової бази та стандартів сучасним вимогам розвитку бібліотечної справи загалом і діяльності окремих бібліотек зокрема, що унеможлиблює інтеграцію українських бібліотек у глобальне інформаційне середовище;

- відсутність стабільної системи фінансування бібліотек в обсягах, достатніх для ефективної діяльності та розвитку;

- невідповідність існуючої бібліотечної мережі сучасним потребам суспільства, територіальних громад та окремих громадян;

- невідповідність кадрового забезпечення бібліотек: старіння кадрів, недостатня кількість кваліфікованого персоналу для реалізації сучасних напрямів діяльності бібліотек;

- відставання професійної базової освіти бібліотечних працівників від сучасних вимог суспільства, загального рівня розвитку інформаційних технологій і потреб бібліотек;

- недостатня ефективність наукового супроводу бібліотечно-інформаційної діяльності, відсутність механізму широкого впровадження результатів наукових досліджень у практику, обмежена участь вітчизняних фахівців у міжнародних дослідницьких програмах та обмінах;

- незадовільний стан матеріально-технічної бази бібліотек: більшість приміщень, обладнання й техніки не відповідає сучасним вимогам обслуговування користувачів і збереженню бібліотечних фондів, зокрема цінних та рідкісних видань;

- невідповідність формування бібліотечних фондів та організації доступу до них сучасним потребам користувачів і вимогам суспільства, зокрема відсутність повноцінного комплектування новими періодичними та неперіодичними виданнями, електронними ресурсами;

- недостатні темпи і відсталість впровадження інформаційних технологій у бібліотеках, що ускладнює або унеможлиблює виконання виробничих процесів та обслуговування користувачів на сучасному рівні;

- відсутність національних проектів і дослідницьких програм, що підтримуються державою, спрямованих на розвиток єдиного інформаційного простору в Україні та інтеграцію в глобальний інформаційний простір;

- недостатня внутрішня та зовнішня комунікація, неефективна координація дій і співпраця між бібліотеками різних установ, між установами, у чиєму підпорядкуванні перебувають бібліотеки, між

бібліотеками та іншими культурними й науковими установами (музеї, архіви тощо) [14].

Декларативна теза цієї Стратегії про те, що сталий розвиток демократичного громадянського суспільства, дотримання прав і свобод людини, примноження людського, соціального, інтелектуального, технологічного, природного та фінансового капіталу держави, реалізація державної політики неможливі без участі сучасних бібліотек, усе ж таки внесла сучасні корективи в бачення ролі цих інформаційних установ. Дедалі більше уваги фахівців з галузі бібліотечної справи, книгознавства, видавничої справи приділяється дослідженню реалізації безпосередньо Стратегії «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України до 2025 року».

З огляду на це, проблематика досліджень реалізації Стратегії в першу чергу полягає у визначенні шляхів для виконання приписів цього урядового документа. Одним з підходів для вирішення цього питання фахівці називають створення комунікативної платформи, на базі якої організувати спільну роботу представників Міністерства культури України, бібліотек, Інституту книги, Книжкової палати, видавців з метою визначення проблемних питань і запропонувати конкретний алгоритм їх вирішення [3].

У контексті пошуку оптимальних шляхів реформування бібліотечної галузі Книжкова палата України запропонувала організаційний підхід в управлінні фондами бібліотек. Зокрема, вона розробила перспективний проект «Депозитарна цифрова бібліотека», який передбачає реорганізацію фондів бібліотек, позбавлення їх від того баласту документів, які займають величезні площі. У рамках реалізації проекту пропонується в декількох місцях збирати вилучені документи, які не є актуальними на сьогодні, але цінними історично – тобто тих, які можуть стати коли-небудь актуальними. Наприклад, у п'яти регіонах – для того щоб користувачі бібліотечних послуг мали можливість вибрати самостійно найближче місце доступу до потрібних інформаційних ресурсів. У цих бібліотеках збиратиметься по кілька примірників таких документів.

У Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» є визначення поняття «бібліотека-депозитарій» як бібліотека, яка забезпечує постійне зберігання бібліотечного фонду, сформованого з документів, що рідко використовуються та мають наукову та/або художню цінність [11]. Такої бібліотеки-депозитарію поки що не створено та не визначено плану заходів щодо наповнення її фондів і функціонування. У зв'язку з цим у першу чергу фахівцями пропонується, крім вилучення з фондів інших бібліотек документів, здійснити їх оцифрування, забезпечити доступ до оцифрованого фонду іншим бібліотекам, користувачам бібліотечних послуг.

Організаційно-технологічний підхід запропоновано використати при створенні єдиного реєстру пропозицій видавців з цінами та з відповідальністю видавців за можливість постачання книжок. Розширений реєстр можна розмістити на сайті Міністерства культури України і водночас

обов'язкову реєстрацію всіх бібліотечних закупівель незалежно від суми, щоб суспільство знало про кожну книжку, яка закуповується бібліотеками.

Отже, бібліотечна галузь у період реформи з децентралізації влади потребує ряд комплексних системних організаційних, структурних і технологічних змін згідно із сучасними тенденціями реформування. Один з етапів реформування бібліотек об'єднаних територіальних громад – це розроблення моделей функціонування бібліотечних установ.

У стратегічних документах на регіональному рівні розвиток мережі публічних бібліотек зафіксовано в загальних питаннях, таких як: сприяння збереженню мережі закладів культури, поліпшення їхньої матеріально-технічної бази та інструментарію, використання ресурсів бібліотек для створення мережі розширених центрів надання культурних, освітніх та інших послуг, модернізація та проведення ремонту закладів культури.

Прикладом регіональної галузевої стратегії, що відображає розвиток публічних бібліотек, є Стратегія розвитку бібліотек Тернопільської області на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України». Зокрема, у документі підкреслено, що бібліотеки Тернопільської області є складовою частиною бібліотечної системи України. Книгозбірні сприяють розбудові читаючої, мислячої та освіченої нації, патріотичному, правовому та екологічному вихованню, зберігають культурно-історичну спадщину українського народу, надають правову підтримку незахищеним верствам населення, організовують доступ громадян до офіційної інформації та адміністративних послуг, поєднують цифрові технології з традиційними бібліотечними ресурсами.

Метою Стратегії є визначення проблем розвитку бібліотечної справи в Тернопільській області та реалізація комплексу заходів, спрямованих на забезпечення конституційного права громадян на доступ до інформації, поширення знань, збереження безцінної культурно-духовної спадщини краю, модернізацію матеріально-технічної бази та інформаційно-технічної інфраструктури бібліотек, утвердження європейської системи надання бібліотечних послуг.

Для досягнення цієї мети розвиток бібліотечної справи відбуватиметься за такими напрямками:

1. Удосконалення нормативно-правової бази щодо діяльності бібліотек в умовах реформування місцевого самоврядування та об'єднаних територіальних громад, впровадження новітніх стандартів бібліотечно-інформаційної галузі.

2. Створення системи гарантованого бюджетного фінансування основних бібліотечних послуг, залучення та використання надходжень з інших джерел фінансування.

3. Створення нової архітектури інтегрованої бібліотечної системи області на основі універсального доступу та економічної доцільності.

4. Забезпечення професійного розвитку персоналу бібліотек, оновлення системи бібліотечно-інформаційної освіти та підвищення кваліфікації.

5. Модернізація матеріально-технічної бази та інформаційно-технологічної інфраструктури бібліотек.

6. Інтенсивний розвиток та актуалізація документно-інформаційних ресурсів бібліотек на традиційних й електронних носіях і забезпечення доступу до них.

7. Розвиток читання через систему соціального партнерства.

8. Збереження українського культурного надбання в частині документних ресурсів.

9. Науковий супровід розвитку бібліотек в умовах якісних змін.

10. Розвиток ефективних комунікацій [13].

У стратегічних документах об'єднаних громад пріоритетні напрями розвитку бібліотек в умовах реформи з децентралізації влади кардинально різняться – від загальних питань, що стосуються проведення ремонтів, закупівля книг, енергозбереження, оснащення комп'ютерною технікою, до створення на базі клубів і бібліотек центрів культури та дозвілля, розроблення відповідних положень їх функціонування, посадових інструкцій, кадрового забезпечення тощо.

Скажімо, у департаменті культури і туризму, національностей та релігій Чернігівської ОДА назвали лише третину громад Чернігівської області, які планують трансформувати бібліотеки в інформаційно-культурні простори. «30 ОТГ із 37-ми існуючих забрали собі бібліотеки з усіма їхніми проблемами. І такі громади, як Деснянська, Кіптівська, Вертіївська, роблять ремонти, покращують матеріально-технічну базу, намагаються осучаснити бібліотеки», – узагальнено в Чернігівській ОДА плани громад щодо розвитку бібліотечної мережі [6].

У Вінницькій області до розвитку мережі публічних бібліотек застосовано системний підхід. Так, у 35 об'єднаних громадах регіону працюють 128 бібліотек і 126 установ клубного типу, крім того, в області створено шість профспілкових організацій, які опікуються інтересами працівників культури. Зареєстровано статuti юридичних осіб бібліотечних комунальних закладів лише у 10 громадах, проте новоутворені установи організовано, згідно з установчими документами, у єдину бібліотечну мережу ОТГ за такою структурою: головна бібліотека, бібліотеки-філії та бібліотечні пункти [5].

Різні підходи до розвитку регіональних бібліотек значною мірою можуть призвести до порушення рівного доступу до інформації, знань і культурного надбання в різних регіонах, адже в сільській місцевості багато людей отримують інформацію через бібліотеки; альтернативне джерело лише телебачення. Через це започатковано ряд досліджень, які мають науково-практичні аспекти реформування мережі публічних бібліотек в Україні в період децентралізації влади. Так, благодійний фонд «Бібліотечна країна» розпочав реалізацію проекту «Трансформація бібліотек у сучасні центри розвитку громад» у Терехівській, Підволочиській, Шумській об'єднаних територіальних громадах Тернопільської області. Проект реалізується за

фінансової підтримки Посольства Великої Британії в Україні в рамках проекту «Підтримка реформи децентралізації в Україні», який виконує Всеукраїнська громадська організація «Громадянська мережа “Опора”» в співпраці з благодійним фондом «Бібліотечна країна». Метою проекту є напрацювання моделей сучасної бібліотечної мережі, враховуючи думку представників громад – нинішніх і майбутніх користувачів бібліотек.

На сьогодні вони здійснюються за такими напрямками:

1. Поточний стан мережі публічних бібліотек в Україні: загальноєвропейський контекст.
2. Порівняння мережі публічних бібліотек України та інших зарубіжних країн.
3. Соціологічний аспект діяльності публічних бібліотек України.
4. Функціонування публічних бібліотек: досвід європейських країн.
5. Майбутнє публічних бібліотек України: стратегія змін.
6. Спроби розв'язання проблеми: пілотні проекти реформи бібліотечної системи в об'єднаних громадах.
7. Мобільне бібліотечне обслуговування в громадах.

Зокрема, у рамках реалізації проекту передбачено визначення ролі бібліотек у громадах, навчання для бібліотекарів з актуальних тем, обмін досвідом з експертами з місцевого розвитку та реформування бібліотечної галузі Великої Британії. Кінцевою метою проекту є напрацювання рекомендацій щодо моделей реформування бібліотечних мереж в об'єднаних територіальних громадах. Для цього досліджуватимуться кращі українські та зарубіжні практики щодо трансформації бібліотек у сучасні центри розвитку громад і питання реформування бібліотечної сфери в регіонах.

Це дослідження має практичну користь для об'єднаних громад, які можуть ознайомитися і взяти за приклад досвід інших щодо реформи бібліотечної мережі та створення центрів культури й дозвілля. У таких дослідженнях міститься детальна покрокова хронологія реалізації реформи, включаючи зразки рішень міської ради та затвержені положення про діяльність оновленої мережі [16].

У контексті розвитку інформаційно-культурного простору громад напрацьовуються успішні практики діяльності публічних бібліотек, осередків для впровадження комунікативних форм вільного спілкування, організації проведення різноманітних культурно-освітніх заходів для населення різних вікових категорій. Наукове узагальнення успішного досвіду громад щодо розвитку публічних бібліотек є необхідною умовою для його поширення та обміну.

Така необхідність зумовлена тим, що чимало керівників громад не бачать потенціалу бібліотек і не знають, як його використовувати для підвищення інтелектуального рівня, що має пролонговану дію на успіх громади в майбутньому.

У Терехівській ОТГ Тернопільської області утворено й успішно функціонує, порівняно з минулим, Терехівська централізована система

публічно-шкільних бібліотек (далі – ЦСПШБ). На сьогодні до її складу входять одна міська публічно-шкільна бібліотека та 14 бібліотек-філій разом зі шкільними відділеннями. У ЦСПШБ цієї громади ведеться робота зі створення єдиного бібліотечного фонду.

Відповідно до Плану соціально-економічного розвитку Тереховлянської міської об'єднаної громади розпочалася реформа сфери культури:

- визначилися населені пункти, у яких на базі сільських клубів та бібліотек будуть утворені центри культури й дозвілля;
- розробляються положення про центри культури та дозвілля, посадові інструкції майбутніх працівників і розпочато пошук кадрів;
- розробляється проектно-технічна документація на пілотний Центр культури та дозвілля с. Ласківці.

Значні зрушення в розвитку публічних бібліотек сільських територій Тереховлянська громада здійснює в рамках виконання свого проекту «Центри культури і дозвілля – культурно-інформаційне середовище для виховання нового покоління», оскільки більшість бібліотек сіл та маленьких містечок мають морально застарі фонди, технічне оснащення, у більшості приміщень відсутні нормальні умови.

Зокрема, проект передбачає:

- реконструкцію двох будинків культури, Тереховлянського центру позашкільної роботи дітей і юнацтва та утворення на їхній базі центрів культури й дозвілля;
- забезпечення центрів культури та дозвілля необхідним технічним оснащенням з доступом до інтернет-мережі;
- формування нового кадрового складу працівників центрів культури й дозвілля з метою надання нових інтерактивних, інформаційних, культурно-освітніх послуг;
- забезпечення якісних культурних послуг у населених пунктах, що географічно віднесені до центрів культури та дозвілля;
- налагодження співпраці з Тереховлянським вищим училищем культури для професійної підготовки кадрів для майбутніх центрів культури й дозвілля.

Ремонт кожного центру культури й дозвілля коштував приблизно 1 млн грн, фінансувався з місцевого бюджету та державних програм. На сьогодні центри оснащуються технічним обладнанням, меблями, зокрема в кожному з них встановлено від семи до дев'яти комп'ютерів, ноутбуки, сканери, принтери, апаратура для проведення мистецьких заходів, встановлено Wi-Fi-зону. Завдяки поліпшенню матеріально-технічного стану центрів та умов перебування в них кількість відвідувачів різних категорій населення громади збільшилася на 85 % [15].

Успішний досвід організації роботи публічних бібліотек у сільській місцевості має Кіптівська об'єднана громада Чернігівської області. Так, за два роки в розвиток бібліотеки вкладено 3 млн грн власних коштів. За три роки в Кіптівській громаді бібліотеки та будинки культури реорганізовано на

сучасні інформаційно-культурні простори для всіх категорій населення, відкрито освітні гуртки, для дорослих працюють майстер-класи, організуються комунікативні майданчики «за чашкою кави». Тобто розвиток інформаційно-культурного простору громади – це впровадження нових стандартів надання освітніх, культурних, дозвільних послуг, освітніх творчих проектів, доступність до інформаційних технологій [6].

Практика залучення додаткового фінансування можлива також у рамках участі в розвиткових проектах, до яких дедалі активніше долучаються бібліотеки. Маючи досвід проектної діяльності, бібліотеки ОТГ Вінницької області стали учасниками грантового проекту «Розробка курсу на зміцнення місцевого самоврядування в Україні» («Пульс»). Проект виконується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) у партнерстві з Асоціацією міст України (АМУ), за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Головна функція бібліотек – інформування населення про перебіг реформи децентралізації, організація та участь у заходах, спрямованих на покращання життя громадян України [9].

Наявний досвід оптимізації мережі публічних регіональних бібліотек, на жаль, показує, що головний аспект цих підходів полягає в економічній доцільності існування бібліотек у громадах. У Семенівській об'єднаній громаді Житомирської області для економії коштів місцевого бюджету вирішили поєднати посади бібліотекарів та соціальних працівників.

Водночас у громаді також об'єднали шкільні та сільські публічні бібліотеки, запропонувавши бібліотекарям узяти на себе обов'язки соціальних фахівців (тобто тих, хто опікується незахищеними верствами населення). У результаті проведеної оптимізації посад шкільних та сільських бібліотекарів сільським бюджетом у 2018 р. планувалася економія в розмірі 204 тис. грн.

Крім того, у приміщенні колишньої бібліотеки в с. Іванківці, яке вивільнилося внаслідок реорганізації бібліотечної мережі, незабаром буде створено арт-майстерню, де народні майстри навчатимуть дітей різних ремесел [8].

Такий підхід поєднання посади бібліотекарів та соціальних працівників дав можливість розвинути бібліотечні послуги до рівня соціально орієнтованих, які призначені для конкретного користувача. Зокрема, ідеться про соціо-культурний напрям, який охоплює соціально-інформаційні послуги – насамперед первинну профілактику соціально-негативних явищ, морально-естетичне виховання, поширення інформації серед населення громади про здоровий спосіб життя тощо.

У такий спосіб система публічних бібліотек у період реформи з децентралізації влади проходить ряд комплексних системних організаційних, структурних і технологічних змін відповідно до сучасних тенденцій реформування. Один з етапів реформування бібліотек об'єднаних територіальних громад – це етап оптимізації мережі регіональних публічних бібліотек, що передбачає скорочення кількості бібліотечних установ,

визначення кількості бібліотечних послуг, розроблення моделей функціонування бібліотечних установ.

Серед підходів оптимізації мережі регіональних публічних бібліотек стало:

– об'єднання цих інформаційних установ на базі публічних бібліотек – створення публічно-шкільних;

– об'єднання бібліотек на базі закладів клубного типу та створення центрів культури й дозвілля.

Список використаних джерел

1. Бібліотека в реалізації державотворчої інформаційної політики : [монографія] / [Т. Гранчак, В. Бондаренко, С. Горова та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – 339 с.

2. *Бережна К.* Реформування системи публічних бібліотек України в умовах децентралізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eprints.kname.edu.ua/47509/1/Тези_Бережна.pdf. – Назва з екрана.

3. *Вилегжаніна Т.* Інформаційний супровід діяльності бібліотек в умовах проведення реформи децентралізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245324349&cat_id=244913751. – Назва з екрана.

4. *Пальчук В.* Роль сучасних бібліотек як соціально-комунікаційних інституцій в умовах реформи з децентралізації влади / В. Е. Пальчук // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2018. – Вип. 49. – С. 107–122.

1. Бібліотекам Вінниччини децентралізація дала шанс на розвиток [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/9519>. – Назва з екрана.

2. Бібліотеки в об'єднаних громадах Чернігівщини трансформуються в культурні простори [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/8872>. – Назва з екрана.

3. Бібліотечна реформа: від держзакупівель до зміни системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chytomo.com/news/bibliotechna-reforma-vid-derzhzakupivel-do-zmini-sistemi>). – Назва з екрана.

4. Бібліотечна реформа об'єднаної громади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/8940>. – Назва з екрана.

5. Бібліотечна Україна в цифрах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://profy.nplu.org/articles.php?lng=uk&pg=3803>. – Назва з екрана.

6. Віце-прем'єр-міністр В'ячеслав Кириленко презентував на уряді Стратегію бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245072235. – Назва з екрана.

7. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр>. – Назва з екрана.

8. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : Постанова КМУ від 6 серп. 2014 р. № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-п>. – Назва з екрана.

9. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотек Тернопільської області на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : Розпорядження голови Тернопільської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oda.te.gov.ua/data/upload/catalog/main/ua/49018/_381.pdf. – Назва з екрана.

10. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 берез. 2016 р. № 219-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80>. – Назва з екрана.

11. Реформування системи публічних бібліотек України: досвід Великої Британії та пілотні проекти об'єднаних територіальних громад [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1JPqkkazo3GbyiEEU5cFOx0FNv-LVYT3t/view>. – Назва з екрана.

12. Стан бібліотечних мереж в об'єднаних територіальних громадах Тернопільської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1wQu3UF1tcDzXRUapAs4JpDvFUTI7CSJ8/view>. – Назва з екрана.